

1. GİRİŞ

1.1. PROBLEM

Çocuk! İnsan yavrusu, küçük insan, henüz tam anlamıyla olgunluğa erişmemiş birey. Hemen ebeveynlerin tümü için hayatın tadını ve anlamını beraberinde getiren, üzerine titrenen, en ufak toz zerresinden dahi sakınılan sevimli varlık. Eğitimciler için toplumca öngörülen forma sokulmak üzere gerektiği gibi işlenip, şekillendirilmesi gereken yaş bir ağaç.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın yayınladığı Türkçe Sözlük çocuk kavramını “İnsan yavrusu, küçük yaştaki oğlan veya kız” ya da bebeklik çağı ile erinlik çağı arasındaki gelişme”¹olarak tanımlar. Hasan Güleriyüz “Çocuk kimdir?” sorusuna verdiği cevapla bu kavrama bir sınırlama getirerek “...çocuk 2–16 yaş arasındaki kız ya da erkeklere verilen ortak ad olarak açıklanabilir”²demektedir. Çocukluk ise “Çocuk olma hali, insanın gençlikten önceki çağı”³ olarak ifade edilmektedir.

Öyleyse çocuk ve çocukluk kavramlarının, ergen birer insan olma yolunda her bireyin geçmesi gerekli bir sürece ait kavramlar olduklarını söyleyebiliriz. Bu süreç yetişkinlikten farklı özelliklere sahiptir, dolayısıyla bu süreçteki küçük insanlar da yetişkinlerden farklıdır. Her bireyin geçmesi gereken bir aşama olduğundan özel, önemli ve dikkate değerdir.

Farklı anlamlar yükleniyor olsa da çocukluk kavramına, şunu görüyoruz ki çocuk, üzerinde önele durulan bir varlık. Geleceğimizin teminatları olarak kabul etmemizden olacak, nedense onları hiç kendi başlarına bırakmayız biz büyükler. Bizlerin sözlerine kulak vermelidir bu ufaklıklar yoksa bizim arzu ettiğimiz ölçülere hiç de uygunluk göstermeyen yetişkinler olma yolunda adımlar atarlar. Öyle ya her şeyin en doğrusunu bizler biliriz, onlar kendileri için neyin iyi olduğuna karar veremezler, kendi

¹ MEB, **Örnekleriyle Türkçe Sözlük**, İstanbul, 2002, c.1, s.549 – 550.

² Hasan Güleriyüz, **Yaratıcı Çocuk Edebiyatı**, Ankara, PegemA yayıncılık, 2002, s.5.

³ MEB, **a.g.e.**, s.551.

kararlarını kendileri verecek kadar büyümediler henüz. Neyi ne zaman ve ne kadar yemeleri gerektiğini biz bilir, kıyafetlerini kendi zevkimize göre seçer, onlara hangi kitapların uygun olduğuna biz karar veririz. Uzun lafın kısıyası her hareketlerinde karşılarına dikilip, onlara parmağımızı sallar dururuz.

Oysa hangimiz bir çocuğun bize sorduğu beklenmeyen bir soru karşısında kem küm etmekten öteye geçebilmiş, ya da her zaman karşı karşıya olduğumuz ama nedense hiç farkına varmadığımız bir gerçekle ilgili yaptıkları inanılmaz yorumlar karşısında hayret ve heyecanımızı gizlemeyi başarabilmişizdir.

Çocukluk Felsefesi kavramının önemli isimlerinden biri Gareth Matthews'in çocuklarla yaptığı bir çalışmada, çocukların sorduğu sorular ya da yaptıkları yorumlar gerçekten hayret vericidir. İşte bunlardan birkaç örnek:

“URSULA (Üç yaş dört ay), ‘Midem ağrıyor.’ Anne, ‘Biraz yat ve uyu, ağrın gidecektir.’ Ursula, ‘Nereye Gidecek?’”⁴

İlk başta karşımızdaki çocuğun saflığını ve doğallığını yansıtır görünen bu soru, aslında soyut olan ağrı kavramının somut bir varlık gibi algılanmasından ibarettir. Bunu da sağlayan aslında insanlar ve canı varlıklar için kullanılan gitmek eyleminin, soyut bir kavram için kullanılmış olmasıdır. Yaklaşık üç buçuk yaşlarındaki bu kız, bu ayrımın farkında olmadığından ağrı kavramını algılayıp anlamlandırırken onu canlı bir varlık gibi ele alarak sorgular: “Ağrım nereye gidecek?” ve bunu sorarken gerçekten canlı bir varlık gibi algıladığı ağrısının gerçekten nereye gideceğini merak etmektedir. Çünkü ağrı o anda onun içindedir ve Ursula onun varlığını bilmekte ve hissetmektedir. Öyleyse ağrının cansız bir varlık, bir kavram olmasını kabul etmemektedir, varlığını bildiği bir şeyin canlı bir varlık olmaması için Ursula’ya göre o anda hiçbir sebep yoktur.

⁴Gareth Matthews, “The Philosophy of Childhood”, **Stanford Encyclopedia of Philosophy**, <http://setis.library.usyd.edu.au/stanford/entries/childhood/>

Hayatı, yaşamı sorgulayan bir başka örnek yine Gareth Matthews'ın çalışma yaptığı çocuklardan biri olan beş yaşındaki David'den gelir.

David bir elmanın canlı olup olmadığını merak etmektedir. Sonunda toprakta canlı olduğuna, ama eve getirildiğinde canlı olmadığına karar verir. Masadaki elma canlı mıdır? Diye sorgular David. Eğer canlıysa, onu yediğimizde canlı bir şeyi yemiş oluruz. Ama eğer canlı değilse, ağaçta asılı bir elmadan farkı nedir?⁵

Bu gibi örneklerle çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde daha çokça yer vereceğiz. Ancak şunu söylemek gerekir ki yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi, çocuklar kendilerinden, yaşlarından beklenmeyecek derecede olgun yaklaşımlarla hayatın bizzat kendisini sorguluyorlar. Bu da onlardaki doğal felsefî düşünce yeteneğinin kanıtı olarak düşünülebilir.

İçinde yaşadığımız dünyada hemen her şeyin bir felsefesinin olduğunu hepimiz biliyoruz. Eğitimin, sanatın, dilin, dinin, estetiğin felsefesi olduğu gibi; en temel anlamıyla ele alacak olursak belki de hayatında felsefe ile uzaktan yakından hiçbir şekilde ilgilenmemiş bir bireyin dahi bir hayat felsefesi var. Böyle bir durumla karşı karşıya iken, hayatı ve dünyayı yeniden ve en başından keşfetmeye çalışan çocukların kendilerine ait bir felsefeden yoksun olmaları düşünülemez. Biz yetişkinlerden çok farklı düşünce yapısına sahip olan çocuk zihni de dünyayı algılamada kendine ait, bizimkine çok da benzemeyen bir düşünce yapısı geliştirecektir ve bu düşünce sistemi beraberinde bir “çocukluk felsefesi” düşüncesini getirecektir.

Biz bu çalışmamızda çocuk edebiyatı ürünlerinde yer alan çocukluk felsefesiyle ilgili ipuçlarını araştırırken, metinlerarası evrensel öğelerden yola çıkmayı uygun bulduk. Çünkü ülkeler arasındaki uzaklıkların giderek kaybolduğu, sınırları gittikçe ortadan alkan, her geçen gün birbirlerinden biraz daha etkilenecek, insanların birbirine daha çok benzediği bir dünyada

⁵ Gareth B. Matthews, **Philosophy & The Young Child**, England: Harvard University Pres, 1980, s.6 – 7.

yaşıyoruz. Böyle bir yaşam sürecinde çocukların bundan daha çok etkilendiğini görüyoruz. Hemen dünyanın her köşesinde çocuklar benzer davranış şekilleri gösterebiliyorlar. Dolayısıyla okumak için tercih edecekleri ya da biz büyükler tarafından okumaları tercih edilen kitaplarla da aynı konuları arayacak, aynı kahramanları kendilerine örnek alacak, aynı mizahî öğelere güleceklerdir. Bizler de kitaplarda yer alan bu ortak öğeleri çalışmamızda araştırıp ele alacağız.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı, var olduğu düşünülen evrensel çocuk edebiyatı olgusunu, incelenen yerli ve yabancı çocuk yazını eserlerindeki metinlerarası evrensel öğeleri tespit etmek yoluyla ortaya koymaktır. İncelenen eserlerden bir tanesi yerli çocuk yazınıımızdan, diğeri dilimize tercüme edilmiş yabancı çocuk yazınıından olmak üzere iki eser seçilerek, bu iki eserde yer alan çocukluk felsefesine ait unsurları tespit edip, bu unsurlardan eğitim alanında nasıl yararlanacağımızı ortaya koymaktır. Bu amaca ulaşmak için, çalışmamız boyunca aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır.

* Yerli ve yabancı çocuk yazınıımızda sıkça karşılaşılan evrensel öğeler nelerdir?

* Metinlerarası evrensel öğeler, evrensel bir çocuk edebiyatı olgusunun varlığını ortaya çıkarır mı?

* Seçilen iki eserde yer alan çocukluk felsefesine ait unsurlar nelerdir? Bu unsurlardan eğitimde nasıl faydalanılabilir?

* Çocuklar için yazılmış yerli ve yabancı eserlerin çocukları felsefi düşünmeye yönlendirmedeki konumu nedir ve dolayısıyla çocukluk felsefesi kavramı içindeki yeri nedir?

* Çocuk edebiyatında çocukluk felsefesinden hangi eğitimsel işlevlerle faydalanılabilir?

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Çocuk, çocukluk, çocuk edebiyatı alanlarında şimdiye dek oldukça çalışma yapılmamış olmasına rağmen gördük ki, çocukluk felsefesi ile ilgili Türkiye’de herhangi bir çalışma yapılmamış. Bu onunla ilgili olarak elimizdeki tek eser de İngilizceden dilimize tercüme edilerek araştırma alanımıza kazandırılmış.

Çocuklarda eleştirel bir düşünme sistemi oluşturarak, karşısına gelen her şeyi koşulsuz kabul etmeden, hayata daha sorgulayan gözlerle bakan gençler yetiştirmek için, yaratıcı düşünme yeteneğinin geliştirilerek; artık ezberci eğitime bir son verilmesi için çocukta felsefi düşünmenin önemi olduğunu düşünüyoruz. Bunu geliştirmek içinde de bu konuya eğilmek gerekiyordu.

Kitaplardan da öte, diğer ülkelerde yalnızca bu konu alanıyla ilgili, enstitüler, internet siteleri mevcutken, ülkemizde çocuk edebiyatı alanında konunun adının dahi zikredilmemesi üzücüdür. Çalışmamızın, çocukluk felsefesi konusundaki boşluğu doldurmada bir adım olacağını düşünüyoruz.

1.4. SINIRLAMALAR

Çalışmamızda kullanacağımız eserler telif ve çeviri çocuk edebiyatı eserleri arasından ilköğretim çağı çocuklarına yani 7 – 11 (1 – 5 sınıflar) yaş grubuna yönelik olmak üzere seçildi. Bu yaş sınırlamasını yaparken dikkate aldığımız ilk nokta, çocukların bizzat kendilerinin okuyor olmasıydı. Dolayısıyla ilköğretime başlayarak okuma yazmayı öğrenme yaşı olan 7 yaş altı sınır olarak kabul edildi. Üst sınırı koymak içinse Piaget’in bilişsel gelişim kuramı temel alınarak 11 yaş üst sınır kabul edildi.

Piaget’in bilişsel gelişim kuramına göre 7 – 11 yaş arası Somut İşlemler Dönemi’ne denk gelmektedir. Piaget’e göre bu dönemin başlıca niteliklerinden birisi de çocukların artık “nesnelerin yüzeysel özelliklerine

bakmak yerine, mantıksal çıkarılar yapmalarının”⁶ söz konusu olmasıdır. Her ne kadar çocuk hâlâ soyut kavramları algılamakta zorluk çekiyor olsa da, mantıksal çıkarımlar yapma ve olayları, kavram ve olguları somut temellere oturtarak anlamlandırma, çözümleme gereksinimi, onun felsefi düşünce yeteneğini geliştirmesine, olaylara eleştirel bir gözle yaklaşmasına, sorgulamasına, sorgulamaları sonucu mantıksal çıkarımlarda bulunmasına sebep olacaktır. Dolayısıyla çocuğumuz çocukluk felsefesi kavramının içine dâhil olacaktır.

“Bu evrede, çocukların insan doğasını anlamalarında, yaşamı anlamlandırmalarında çocuk kitaplarındaki karakterlerin önemli bir işleve sahip oldukları söylenebilir.”⁷ Bunun için rasgele seçilen eserlerde küçük okuyucuların kitap karakterleriyle daha rahat özdeşim kurmalarını sağlamak amacıyla, kahramanların çocuk olmasına özen gösterildi.

Kitap seçiminde dikkat edilen diğer bir konu da çocukların felsefi düşünce yetilerine ket vurmamak adına, öğretici didaktik bir dille yazılmamış olmasıydı. “Çocuk kitaplarında doğrudan öğüde yer verildiğinde, çocukla yazın arasında kalın duvarlar da örülmeye başlar, çocuk zamanla okuma eyleminden uzaklaşabilir.”⁸ Çocukları yazından uzaklaştırmayıp, tam tersine çocuğu yazına daha da yaklaştırmak ve özgür düşüncelerini daha da özgür bırakabilmek adına, öğretici dilde yazılmış sıradan çocuk kitapları değil, fantastik çocuk kitaplarının incelenmesi uygun görüldü.

Çalışmamızın güncelliğini korumak adına genellikle son döneme yazılmış eserler arasından seçim yapılmaya özen gösterildi.

Eserlerde ayrıca herhangi bir özellik aranmayarak, tamamıyla rastlantısal olarak seçim yapıldı.

⁶ Ziya Selçuk, **Gelişim ve Öğrenme**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2000, s.92.

⁷ Sedat Sever, “Çocuk, Yazın ve Yaşam”, **Çoluk Çocuk**, Ankara: Kök Yayıncılık, Ocak 2005, s.30.

⁸ Sever, a.g.e., s.31

Metinlerarası ve çocukluk felsefesi kavramları tek başlarında dahi bir araştırma konusu olabilecekleri için, kavramların derin detaylarına inilmedi. Özellikle metinlerarası kavramı salt sözcük anlamıyla ele alınarak, metinlerdeki evrensel öğeleri bulmada yardımcı öge olarak kullanıldı. Çocukluk felsefesi kavramı da ana hatlarıyla ele alınarak, çocuk edebiyatında kullanıldığı kadarıyla açıklandı.

1.5. ARAŞTIRMANIN TEMEL KAVRAMLARI

Araştırma yapan herkesin bildiği bir gerçektir ki, iyi bir araştırma sonucuna ulaşabilmenin ilk koşulu seçilen konunun sınırlarını çok iyi çizebilmektir. Aksi takdirde “bitti” diyerek son noktayı koyduğunuz yerden geriye dönüp baktığınızda, aslında başladığınız noktadan çok farklı yollara sapıp, çok farklı bir sonuca ulaştığınızı görürsünüz. Elbette bu, başarınızı olumsuz yönde etkileyeceği gibi, hem amacınıza ulaşamamış olursunuz hem de yaptığınız onca çalışma ve o çalışmalar için harcadığınız zaman boşa gitmiş olur. Biz de işte bu yanlış yola sapmak istemediğimiz için işin en başında araştırmamızın başlığını, aynı zamanda içeriğini oluşturacak kavramların neler ifade ettiğini ortaya koymalıydık. Ancak önümüzde bir çelişki vardı ki, o da ele almamız gereken “metinlerarası evrensel öğeler”, “çocuk edebiyatı” ve “çocukluk felsefesi” kavramlarının aslında ayrı ayrı ve tek başlarına bir araştırma inceleme konusu olabilecek kapasitede olmalarıydı. Ayrıca yine her bir konu farklı araştırma alanlarına aitti ve onları ortak bir paydada buluşturmak gerekiyordu. Metinlerarasılık, bir edebi inceleme yöntemiymişken, çocukluk felsefesi, felsefe biliminin bir alt dalı olarak, çocuklara daha erken yaşlarda felsefeyi öğretebilme, çocukların felsefe yapabilme yeteneklerini ortaya çıkarmakla ilgileniyordu. Biz de Türkçe Eğitimi alanına ait bir çalışma yaptığımız için bu kavramı çocuk edebiyatı başlığı altında buluşturmaya çalışacaktık. Bunu yaparken de hareket noktamız, sözü geçen kavramların aslında ne ifade ettikleri ve bizim çalışmamızı ortaya koyarken onları nasıl ele alıp yorumladığımızdı. Bu sebeple aşağıdaki bölümlerde kavramların ait oldukları bilim alanı içinde ne anlama geldiğini ortaya

koyduktan sonra; onları, çalışmanın bize ait tarafından bakarken nasıl yorumladığımızı açıklayacağız. Ve kavramları açıklarken bir öncelik sırası yapmak yerine başlıkta yer aldıkları sırayla sunmayı uygun gördük : “metinlerarası evrensel öğeler”, “çocuk edebiyatı”, “çocukluk felsefesi”. Elbette bu sırada gerekli ve çalışmamıza faydalı gördüğümüz kısımları, kavramları da alt başlıklar halinde sunmaya devam edeceğiz.

1.5.1. Metinlerarası Evrensel Öğeler

Metinlerarası başlığı altında okumalarımızı ve araştırmalarımızı yaparken gördük ki, metinlerarası evrensel öğeleri belirlemeye çalışırken aslında karşılaştırmalı edebiyat biliminin de kapısını aralıyoruz. Tezimizde amacımız yerli ve yabancı çocuk yazınından hareketle metinlerdeki evrensel öğeleri ortaya koymak. Ve fark ettik ki, çalışmamız yazınları ve yapıtları ister istemez bir karşılaştırma platformuna çıkartıyor ve bu sebeple de karşılaştırmalı edebiyat biliminin sınırlarına giriyor. Gürsel Aytaç’ın da dediği gibi, “Edebiyat eserlerini inceleyen, araştıran edebiyat biliminin bir dalı, ‘karşılaştırmalı edebiyat bilimi’dir. Görevi, işlevi, farklı dillerde yazılmış iki eseri konu, düşünce ya da biçim bakımından inceleyerek, ortak, benzer ve farklı yanlarını tespit etmek, nedenleri üzerine yorumlar getirmektir.”⁹ İşte biz de tam bunu yapmaya çalışıyoruz. Yani farklı dillerde kaleme alınmış eserlerdeki ortaklıkları belirlemeye ve bunları metinlerarası evrensel öğeler başlığı altında ortaya koymaya çalışıyoruz. Bu yüzden ele alacağımız yapıtlardaki metinlerarası evrensel öğeleri tespit etmede karşılaştırmalı edebiyat biliminin bize sunduğu yöntem ve verilerden de hareket ederek çalışmamızı yönlendireceğiz. Dolayısıyla çalışmamızda “metinlerarası” sözcüğünü bir edebi inceleme yöntemi olarak değil sadece sözcük anlamıyla ele alacağız. Yani varlığını aradığımız evrensel öğelerin seçtiğimiz metinler arasında olup olmadığını göstermede kullanılan bir terim olarak yorumlayacağız. Öncelikle de bir edebi inceleme yöntemi olarak

⁹ Gürsel Aytaç, **Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi**, Ankara: Kültür Bakanlığı Eserleri, 2001, s.1.

“metinlerarası” kavramının ne olduğunu açıklayacağız.

1.5.1.1. Metinlerarası

“Her yazı geçmişte yazılmış metinlerin rahminden doğar ve gelecekte yazılacak yazıları bir rahim gibi içinde taşır.”¹⁰

“Metinlerarası, Latince dokuma esnasında birbirine karıştırma anlamına gelen *intertexto* sözcüğünden türeyen, atmışların sonlarında ilk defa Fransız dilbilimci Julia Kristeva tarafından ortaya çıkarılan bir terimdir.”¹¹

Dokuma esnasında kullanılan farklı renkteki, farklı kalınlıktaki iplikler nasıl öz hallerinden sıyrılıp farklılaşarak, tek başlarına bambaşka bir şey, örneğin dokuma bir halı ortaya çıkarıyorsa; metinlerarası kavramı da şunu ifade eder ki, her metin bir “alıntılar mozaigi gibi oluşur, her metin kendi içinde başka bir metnin eritilmesi ve dönüşümüdür.”¹² Farklı metinlerde bulunan kimi unsurlar ele alınarak ya tıpkı eski metninde olduğu haliyle ya da dönüştürülerek, ama her iki şekilde de alıntılanan kısma yeni bir işlev, yeni bir anlam yükleme yoluyla en başından, bambaşka bir metin oluşturma süreci ya da oluşturulmuş olan metni bu bakış açısıyla inceleme yöntemidir.

Metinlerarası kavramını ilk defa Julia Kristeva’nın ortaya attığını söylemiştik, ancak o da Rus Biçimci Mikail Bakhtin’in *söyleşimcilik* adını verdiği kuramdan etkilenir. “Teorik temellendirmesini Bakhtin’in yaptığı ‘metinlerarası’ kuramını ortaya atan, ona bir sistem kazandıran ve aynı zamanda Bakhtin’i Batı’da tanıtan Julia Kristeva’dır.”¹³ 1966 yılına doğru Julia Kristeva ünlü Rus eleştirmen Mikhail Bakhtin’in yapıtlarından esinlenerek bu kuramı tanımlamaya girişmiş ve onu yazın eleştirisi alanına sokmuştur.”¹⁴ Ve artık yazın eleştirisi alanına kazandırılmış olan bu kavram

¹⁰ Cengiz Engil, “Epigraflar Hikâyeleri”, <http://www.dergi.org/071999/0470.htm>

¹¹ Intertextuality, <http://www.iath.virginia.edu/elab/hfl10278.html>

¹² Julia Kristeva, *Sèméiotikè, recherches pour une sèmanalyse*, Paris, Seuil, 1969, s.52’den aktaran Kubilay Aktulum, **Metinlerarası İlişkiler**, Ankara: Öteki Yayınevi, 1999, s.41.

¹³ Özlem Nemutlu, “Ortak Bir Terminolojiye Doğru”, **Virgöl**, S.60, s.50.

¹⁴ Kubilay Aktulum, “Metinlerarası Nedir? Tanım – Kuram”, **Frankofoni**, S.9, s.321.

farklı bilim çevreleri tarafından giderek daha çok merak edilmeye, araştırılmaya ve kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bu kez de ortaya, metinlerarası kavramının farklı eleştirmenler tarafından farklı biçimlerde algılanıp yorumlanması çelişkisi çıkmıştır.

“Her ne kadar Mikhail Bakhtin’in söylemlerin iç içe geçişi ve ‘söyleşimcilik’ (dialogisme) görüşü metinlerarasına temelde bir çerçeve oluşturmuşsa da metinlerarası kavramı kuramsal bağlamda bir eleştirmenden ötekine farklı anlamlarda anlaşılmıştır. Kimi onu bir kaynak eleştirisinin, kimileri alımlama estetiğinin bir parçası olarak algılamış, kimleri ise metinlerarası içerisinde yazının başka söylemsel uygulamalarla karıştığı sosyal ve tarihsel bir bilgi kuramının ortasına, kimileri ise tarihselliğe pek aldırmayan Freud’cu yorumbilimin içerisine yerleştirmiştir. Kimilerinde kavram temel bir yer tutarken kimileri onu sıradan bir sözcük olarak kullanmıştır.”¹⁵

Biz bu çalışmamızda yalnızca metinlerarası kavramını ele almadığımız ve sadece bu kavram bile tek başında bir araştırma konusu olacağı için, kuramcıların metinlerarası kavramını nasıl algılayıp, yorumladıkları üzerinde tek tek durmayacağımız gibi; metinlerarası ilişkiler kavramının unsurlarını da tek tek ele alıp incelemeyeceğiz. Çalışmamızda metinlerarasından, çocuk edebiyatında çocukluk felsefesini yorumlarken inceleyeceğimiz eserlerden yola çıkarak bir konu birliği oluşturmak amacıyla faydalanacağız. Bu yüzden kavramı metinlerarası ilişki olarak değil de “metinlerarası evrensel öğeler” başlığı altında yardımcı bir öğe olarak adlandırmayı uygun bulduk. Yani bizim çalışmamızda esas olan metinlerarası ilişkiler kavramının bilimsel alt yapısı değil, metinlerarasının sözcük anlamı olacaktır.

“Her söylem, her sözcük onu belirleyen başka bir söylemi kapsar; içerisinde başka sözceleri barındırmayan sözce tasarlamak olanaksızdır. ‘Ne olursa olsun, bir söylemin nesnesi belli bir sözcede ilk

¹⁵ Aktulum, a.g.e., s.321.

kez bir söylem nesnesi değildir. Nesne daha önce tartışma konusu olmuş, açıklanmış ve farklı biçimlerde değerlendirilmiştir, söylem içerisinde farklı bakış açılarının, dünya görüşlerinin, eğilimlerin kesiştiği, bir araya geldiği ve birbirinden ayrıldığı bir yerdir. Herhangi bir söyleyen henüz gösterilmeyen nesneler karşısında bir Âdem değildir ki ilk kez adlandırsın.’ La Bruyere’in Karakterler’de dile getirdiği gibi sözceler daha önce hep kullanılmış, bir sözün nesnesi daha önce hep söylenmiştir. Öyleyse bir sözce her zaman onu biçimleyen öteki sözcelerin alanından alınmıştır.”¹⁶

“La Bruyere’in ‘her şey söylenmiştir’ sözü aslında metinlerarası kuramının da özeti mahiyetindedir”¹⁷ Yukarıdaki alıntıdan hareketle şunu söyleyebiliriz ki her sözcük ya da her gösterilen nesne herhangi bir söyleyen tarafından ilk kez adlandırılmasının ardından, metinlerarası kavramının içine dâhil edilebilir. Çünkü söyleyenlerin kendi yapıtlarına kavram, konu seçtikleri bir kavramlar evreninin varlığından söz edersek; herhangi bir kavram ve onu ifade eden sözcük ilk kez kullanılmasının ardından, kavramlar evreninin bir elemanı haline gelir. Kavramlar evreninin her bir elemanı her yinelenişinde, yeni kullanıldığı metinler, ilk kez adlandırıldığı metin ve bu süreçte kullanıldığı her metin arasında bir iletişim ağı kurarak; iki metin arasında Metinlerarasılık olgusunu sağlar. Yazar yapıtını ortaya çıkarmaya başlamadan önce önünde kullanıma hazır bulunan kavramlar evrenindeki kavramlardan birini ya da birkaçını kendine konu olarak seçerek yapıtını oluşturmaya başlar. Ancak kavramlar evreni ile henüz işi bitiş değildir. Yapıtına eklediği her kavram ve sözcük, seçtiği sözcüklerin oluşturduğu her anlam birliği, anlam birliklerinin ifade ettiği her alt konu kavramlar evreninin bir parçasıdır. Ve başka bir yazarın da aynı kavram ve sözleri seçip, aynı anlam birlikleri ve alt konuları oluşturmasıyla iki metin arasında metinlerarasılıktan söz edilebilir ve bu ortak öğeler *metinlerarası evrensel öğeler* olarak adlandırılabilir.

“Anlamsal olarak kavram kabaca iki ya da daha çok metin

¹⁶ Aktulum, a.g.e., s.321.

¹⁷ Aktulum, **Metinlerarası İlişkiler**, s.18.

arasında bir alışveriş, bir konuşma biçimi olarak anlaşılmalıdır. Genel anlamıyla metinlerarası bir yeniden yazma işlemi olarak algılanabilir. Metinlerarası ile bir metin ve başvurduğu çağdaş ya da daha önce yazılmış bir başka metin arasındaki bağlar araştırılır.”¹⁸

Metinlerarası, bir dönüştürme ve yeniden yazma işlemiyse, bizler metinlerarasını, kavramlar ve onları ifade eden sözcükler evreninde tek başlarına bağımsız olarak yer alan sözcük ve kavramların işlevsel olarak metinlerin içinde yer alışı olarak ele alabiliriz. Bu karşılıklı konuşma bilinçli bir şekilde yapılabileceği gibi, rastlantısal olarak da ortaya çıkabilir. Birbirlerinden haberdar olmadan yazılmış iki metinde karşılıklı konuşmayı şöyle açıklayabiliriz:

Kavramlar evreninde bulunan x kavramını ele alalım. Bunu kurgulayan A yazarı “Ben x’i y olarak yorumluyorum” derken, B yazarı ise “Ben de x deyince z’yi algılıyorum” demek istemektedir aslında.

Verdikleri eserler vasıtasıyla metinlerarası bir iletişime, etkileşime giren eserlerin yazarları aynı dili kullanan, aynı sosyal toplum ve kültürel birikim içinde yetişmiş ve aynı toplumda yazın hayatını devam ettiren iki veya daha çok yazar olabileceği gibi; farklı dilleri kullanan, birbirlerinden tamamen farklı toplumlarda yazın hayatlarını sürdüren iki veya daha çok yazar da olabilir. Yazarların bu ortaklıkları ya da farklılıkları sözünü ettiğimiz kavramlar evreninden faydalanabilmeleri için şart ya da engel değildir. Çünkü kavramların gösterenleri farklı olsa da gösterilenleri aynıdır ve yazarların seçtikleri tek balarına gösterilenler değil, gösterilenlerin kendi dillerinde ifade bulan gösterenlerdir. Yani kendi dil göstergeleridir. Ve “dil göstergesi bir nesneyle bir adı birleştirmedir, bir kavramla bir işitim imgesini birleştirir.”¹⁹

Hemen burada şunu da belirtmekte fayda var, metinlerarasılık aslında temelde Ferdinand De Saussure’ün dilbilim kuramından etkilenir. Şöyle ki:

¹⁸ Nemutlu, a.g.m, **Virgül**, S.60,s.56.

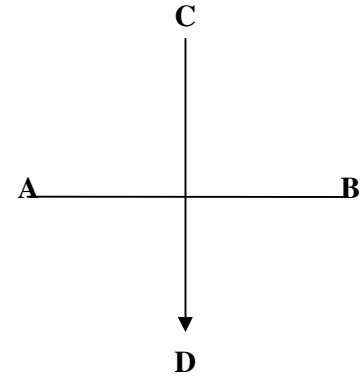
¹⁹ Ferdinand De Saussure, **Genel Dilbilim Dersleri**, İstanbul: Multilingual Yayınları, 1998, s.109.

Yukarıda metinlerarasının genel bir tanımı yapılırken “metinlerarasının bir metnin başvurduğu çağdaş ya da daha önce yazılmış metinlerle arasındaki bağlar”dan söz edilir ki bu da bizi bir kez daha metinlerarası kavramının temelinde dilbilim kökenli olduğu, yani kavramın oluşma aşamasında Ferdinand De Saussure’ün dilbilim kuramından etkilenmiş olduğu gerçeğine götürür.

“Çok eskilerde, tarihe, yazara, yazarın psikolojisine, ereklerine göre ele alınan metinler üst üste gerek birbirleriyle karşılaştıkları, kesiştikleri çok sesli, çok anlamlı ve çok katmanlı bir kavşak konumuna gelmişlerdir. Bu durumda metinleri salt yazarlarından yola çıkarak incelemek yetersiz kalacaktır. Zira metin artık sadece kendini yazan yazarın değil, metnin içinde yer alan birçok yazarın söylemlerine de yer verdiğinden, birçok farklı görüş içermekle çok sesli, birçok metnin iç içe olması ile de çok katmanlı bir yapıya sahiptir.”²⁰

Bu görüşler doğrultusunda diyebiliriz ki metinlerarası dil odaklı bir eleştiri kuramıdır. Şunu göz ardı etmemek gerekir; dilbilimci Saussure, dilin katmanlılığından söz ederken aslında metinlerarası ilişkilerde katmanlılık boyutuna da kaynaklık etmiştir.

“Her bilimde, yandaki çizimin gösterdiği biçimde: 1. Süremdeş olgular eksenini (AB) ile 2. Ardışık olgular eksenini (CD) birbirinden ayrılmalıdır. İlk eksen, aynı anda bir arada bulunan olguların bağıntılarına ilişkindir; zamanın işe karışması hiç söz konusu değildir burada. İkinci eksen ise aynı zamanda ancak bir tek olgu gözlemlenebilir; buna karşılık, birinci eksenindeki bütün olgular değişimleriyle birlikte yer alır.”²¹

Saussure dilin gelişim gösterirken eşsüremlî ve artsüremlî hareket

²⁰ Tülay Akkoyun, “Metinlerarası bir eser : İki Yeşil Su Samuru, Metinlerarası bir yazar : Buket Uzuner”, http://www.izinsizgösteri.net/asalsayi/tulay_akkoyun_17.html

²¹ Saussure, a.g.e., s.24.

ettiğini savunur. Peki nedir eşsüremlilik ve artsüremlilik? “Bilimimizin dural yönünü ilgilendiren her şey eşsüremlilik, evrimlerle ilişkin her şey ise artsüremliliktir.”²²Bu sözcükler Dilbilim Terimleri Sözlüğü’nde ise aşağıdaki gibi sunulur:

Eşsüremlilik = “Eşzamanlı (Ing. Synchronic; Alm. Synchronisch; Fr. Synchronique) Eşzamanlılığı içeren, dikkate alan, ilke edinen.”²³

Eşsüremlilik = “Eşsüremlilik (Ing. Synchrony; Alm. Synchronie, Fr. Synchronie) Zamana bağlı değişikliklerin veya belli zaman diliminde olmanın getirdiği özelliklerin dikkate alınmaması, böylece dil öğelerinin zamandan soyutlanarak ele alınması ile ortaya çıkan durum.”²⁴ olarak tanımlanırken artsüremlilik olgusu, eşsüremliliğin karşıt anlamlısı olarak ifade edilebilir.

Artsüremlilik = “Artzamanlı (Ing. Diachronic; Alm. Diachronisch; Fr. Diachronie) Belli bir süre ile bağlantısı olan dil görünümü. Örneğin sözcüklerin yan anlama geçmesi, ses benzeşmelerinin zamanla sözcüğün yapısını değiştirmesi gibi olgular artzamanlıdır.”²⁵

Artsüremlilik = “Artzamanlılık (Ing. Diachrony; Alm. Diachronität; Fr. Diachronie) Zamana, belirli bir süreye ait olma. Dil çalışmalarında artzamanlı-eşzamanlı ayrımı, ünlü dilci F. Saussure’e dayanır. Saussure, dilin zamana bağlı olarak incelenişinde kullanılan tekniklerin, zamandan bağımsız olarak yapılan incelemelerde kullanılanlardan farklı olması gerektiğini söylemiştir. Böylece dilbilimde, inceleme yöntemleri artzamanlı ve eşzamanlı diye birbirinden ayrılmıştır.”²⁶

Saussure dilin artsüremlilik hareketinin onun geçmişte kullanılan dille, kendisinin tarih sayfasındaki ilk haliyle, tarih boyunca geçirdiği gelişim

²² Saussure, a.g.e., s.25.

²³ Mehmet Hengirmen, **Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, Ankara: Engin Yayınevi, Ağustos 1999, s.163.

²⁴ Hengirmen, a.g.e., s.163.

²⁵ Hengirmen, a.g.e., s.38.

²⁶ Hengirmen, a.g.e., s.38.

evreleriyle ilişkili olduğunu ileri sürerken; eşsüremlî hareketinin de söz konusu dilin çağdaşları olan diğer dillerle ve dilin kendi zamanında kendi içindeki ilişkisi yoluyla olduğunu savunarak, eşsüremlî dilbilim ile artsüremlî dilbilim kavramlarını aşağıdaki gibi tanımlar:

“Eşsüremlî dilbilim, bir arada bulunma ve dizge oluşturan öğelerin aynı toplumsal dizge oluşturan öğelerin, aynı toplumsal bilincin algıladığı mantıksal ve ruhbilimse bağıntılarıyla uğraşacak, aynı toplumsal bilinç onları nasıl görüyorsa o da öyle görecektir.

Artsüremlî dilbilim ise aynı toplumsal bilincin görmediği ve aralarında dizge oluşturmada birbirinin yerini alan ardışık öğelerin bağıntılarını inceleyecektir.”²⁷

Tıpkı bunun gibi metinlerarasılıkta da metinlerin yatay ve dikey yönlerdeki hareketler yoluyla birbirleriyle ilişkileri söz konusudur ki, bu da Saussure’deki eşsüremlî ve artsüremlî karşılık gelmektedir. Yatay yöndeki hareketliliği, bir metni çağdaşı olan bir başka metin veya metinlerle ilişkiye soktuğundan bunu Saussure’ün eşsüremlîlik olgusu ile bağdaştırabiliriz. Dolayısıyla dikey yöndeki hareket de artsüremlîlik olgusu ile eşleşmiş olur ki, metnin en eski metinlerden bu yana diğer metin veya metinlerle kurduğu ilişkiyi araştırıp inceler.

1.5.1.2. Evrensel Öğeler

“Farklı kültürleri tanıma ve kültürlerarası iletişimi sağlamanın en iyi yollarından biri de edebiyattır. Yazmak, okumak ve bu tür içeriğe sahip kitapları incelemek kültürlerarası köprüyü kurmak için yeterlidir.”²⁸
“Realitede yaşanan birçok insan ilişkisi, yaşantısı, hümanistik / etik değerler edebiyatta farklı kurgularla serimlenir ama bunların hepsinde de hep aynı değerler, özel anlamlar vurgulanır ki bunda amaç evrensel insan değerlerine

²⁷ Saussure, a.g.e., s.28.

²⁸ Hikmet Uysal, “Çocuk Kitaplarında Önyargı – Avusturya Çocuk ve Gençlik Edebiyatından Örnekler”, **1. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu, Sorunlar ve Çözüm Yolları**, 20 – 21 Ocak 2001, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s.127.

dikkat çekerek hem duyguları hem de zekâyı uyarmaktır.”²⁹

Çocuklarımız her geçen gün büyüyorlar. Çocuklarımız büyürken kitap okuyorlar ve kitaplarını seçerken yerli ya da yabancı bir yazar tarafından yazılmış olma özelliği ile bir ayrıma tâbi tutmuyorlar. Çocuklarımız büyürken öğreniyorlar ve kitaplardan öğrendiklerini de, yerli kitaplardan öğrendiklerim ya da yabancı kitaplardan öğrendiklerim gibi bir ayrıma tâbi tutmuyorlar. Dolayısıyla çocuklarımız öğrenme, büyüme, olgunlaşma süreci içinde kendi kültürümüzü edinirken; kitaplardan öğrendikleri birçok kültürün öğelerini de ister istemez bilgi dağarcıkları içine alıyor ve kullanıyorlar. Kısacası şunu söyleyebiliriz ki çocuklarımız giderek daha evrensel bir kültür oluşturuyorlar.

Göz ardı edilemez bir gerçekle karşı karşıyayız ki o da dünya üzerindeki ülkelerin kültürel sınırlarının, yavaş ya da hızlı, giderek ortadan kalktığı ve kültürlerin birbirlerine daha da yaklaştığı. Bundan da elbette en çok etkilenenler, kültürel altyapısı zaten oluşturmuş olan yetişkinler değil; kültürel öğeleri yeni yeni öğrenen, kültürel altyapılarını dünyalarına yeni kazandırmakta olan çocuklarımız. Ve onların bir diğer kültürün öğelerini edinmelerinde okudukları kitapların da payı büyüktür.

Çocuklarımız artık kitaplarda yalnızca Ayşe’lerin, Ahmet’lerin hayat hikâyelerini duymuyor; aynı zamanda Michael’ların, Clara’ların maceralarıyla heyecanlanıyorlar. Çocuklarımız artık yalnızca kendi sokaklarında gezip, İstanbul’un Kadıköy’ünü, Üsküdar’ını bilmiyor; aynı zamanda Roma’nın, İngiltere’nin sokaklarında gezebiliyorlar. Ve onlara bu imkânı kitaplarımız veriyor. İşte bu yüzdendir ki, çocuklarımız ülkelerin sınırlarını bizden önce aşıyor, farklı ülkelere ve kültürlere biz yetişkinlerden daha aşına oluyorlar.

Serpil Ural bu gerçeği, bir bildiride Paul Hazard’ın Kitaplar, Çocuklar ve İnsanlar adlı kitabında “Dünya Çocukluk Cumhuriyeti”nden söz eden şu ifadesini aktararak yineliyor. “Bir çocuk kitaplığına gidip raflara

²⁹ Nesrin Kale, “Düşündüren Çocuk Kitapları”, **1. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu, Sorunlar ve Çözüm Yolları**, 20 – 21 Ocak 2001, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s.127.

bakın ya da bir kitapçıdaki raflara göz gezdirin. Yan yana dizilmiş kitapların her biri ayrı bir ülkeye aittir. Alman, İngiliz, Amerikalı, Danimarkalı, İsveçli, İtalyan ve Fransız yazarların kitaplarını huzurlu komşuluk ilişkileri içinde, yan yana göreceksiniz.³⁰ Ülkeler arasında var olan sınırlar, kitap raflarında çizilemiyor ve diyebiliriz ki evrensel bir çocuk edebiyatı anlayışı baş gösteriyor ve gün geçtikçe artarak devam ediyor. Bu sebeple biz de çalışmamızda, metinlerarası evrensel öğeleri arıyoruz.

Türk Dil Kurumu’nun yayınladığı Türkçe Sözlükte, evrensel sözcüğü, “bütün insanlığı ilgilendiren” biçiminde tanımlar. Bizler de çocuk kitaplarında yer alan ve bütün insanlığı oluşturan öğeleri arıyoruz. Farklı kültürler tarafından, birbirinden etkilenerek ya da etkilenmeyerek yazılmış olan çocuk kitaplarında, ortak öğeleri ortaya koymaya çalışıyoruz. Ve bunu da metinlerarası evrensel öğeler olarak adlandırmayı uygun görüyoruz.

1.5.2. ÇOCUK EDEBİYATI

Nedir çocuk edebiyatı? Öncelikle bir Çocuk Edebiyatı var mıdır? Çocukların yarattıkları bir edebiyat türü müdür, yoksa yetişkinler için yazılmış olan bir eserin sadeleştirilip kısaltılarak yeniden yazın hayatına sokulmasıyla çocuk edebiyatı alanına yeni bir eser kazandırmak mümkün müdür?

Gelin çalışmamızın temel alanı olan çocuk edebiyatı konusundaki bu sorulara yanıt arayalım önce...

Her şeyden önce şunu belirtmekte yarar var ki, Çocuk Edebiyatı’nın varlığı ya da edebiyattan ayrı olarak bir çocuk edebiyatı kavramının söz konusu olup olmadığı konusunda istediğimiz kadar tartışalım; zaten bu alanda yazılıp yayınlanmış olan kitaplar edebiyattan bağımsız ya da edebiyatın bir alt dalı olarak da olsa böyle bir edebiyatın varlığının somut kanıtları olarak

³⁰ Serpil Ural, “Dilimize Çocuk Kitabı Çevirmek”, **1. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu, Sorunlar ve Çözüm Yolları**, 20 – 21 Oca 2000, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s.67.

önümüzde duruyorlar. Öyleyse Çocuk Edebiyatı kavramı tam olarak ne ifade ediyor, bizlere ve çocuklara.

1.5.2.1. Çocuk Edebiyatı Nedir?

Çocuk Edebiyatı üzerine yapılmış hemen her çalışmada olduğu gibi, Çocuk Edebiyatı kavramını, detaylı bir şekilde tanımlamaya geçmeden önce; çocuk ve edebiyat kavramlarına kısaca değinmekte fayda olduğunu düşünüyoruz.

Giriş bölümünde çocuk kavramına değinmiştik, ancak kısaca tekrarlayacak olursak çocuk 2 – 16 yaşları arasında bulunan, erişkin bireyler olma yönünde gelişme gösterirken aslında erişkinlerden farklı dünya görüşlerine ve doğrulara sahip olan kız ve erkek çocuklarının ortak adı olarak tanımlayabiliriz.

Edebiyatı ise “Düşünce, duygu ve hayallerin, söz ve yazı halinde, güzel ve etkili bir şekilde anlatılması sanatı”³¹ olarak tanımlayabiliriz.

“Çocuk kitapları denince 2 – 14 yaşları arasındaki kimselerin ihtiyacını karşılayan ve bir alana yönelik yazılan kitaplar anlaşılmaktadır. Çocukluk çağında bulunan kişilerin hayal, duygu ve düşüncelerine yönelik sözlü ve yazılı eserler çocuk kitabı kapsamına girer.”³²

Bu doğrultuda Çocuk Edebiyatı da “Çocukların büyüme ve gelişmelerine, hayal, duygu, düşünce ve duyarlılıklarına, zevklerine, eğilirken eğlenmelerine katkıda bulunmak amacıyla gerçekleştirilen çocuksu bir edebiyat”³³ biçiminde tanımlanabilir.

Bir başka çocuk edebiyatı tanımında “çocuk edebiyatı, çocukluk çağında bulunan insan yavrusunun, düşünce, duygu ve hayallerini

³¹ TDK Türkçe Sözlük, (5.Baskı) Ankara, 1996.

³² Ferhan Oğuzkan, **Yerli ve Yabancı Yazarlardan Örneklerle Çocuk Edebiyatı**, Ankara: Emel Matbaacılık, 1987.

³³ M. Ruhi Şirin, **99 Soruda Çocuk Edebiyatı**, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, s.9.

söz ya da yazı ile güzel ve etkili biçimde işleme sanatıdır”³⁴ denmektedir.

Hikmet Asutay Çocuk Edebiyatını, Gençlik Edebiyatı ile ortak olarak tanımlayarak, “Çocuk ve gençlik yazını ya da kitapları, çocuk ve gençler tarafından okunan ve alınılan eserlerin tümü”³⁵ olarak tanımlar.

Ayrıca “çocuk edebiyatı, çocukların ruh ve beden gelişmelerine uygun, onların hayal dünyalarına hitap eden, bayağılıktan ve çirkinlikten uzak, çocuğun anlama, kavrama ve yorumlamasına imkan tanıyan; çocuğu eğitirken eğlendiren sözlü ve yazılı verimlerin tamamıdır.” biçiminde de tanımlanabilir.³⁶

“A. Çehov, ‘Büyükler ve çocuklar için ayrı ilaçlar var mı? Dozlar değişir yalnızca.’ deyip çocuk edebiyatının, dozu çocuğa göre ayarlanmış bir edebiyat olduğuna işaret”³⁷ ederek aslında, çocuk edebiyatının da tıpkı yetişkin edebiyatının sahip olduğu özelliklere sahip olması gerektiği gerçeğini gözler önüne sererek yalnızca edebi yoğunluğunun farkından söz etmektedir.

Tüm bu tanımların ortak noktasında şunu görürüz ki, Çocuk Edebiyatı bizim bildiğimiz ve algıladığımız edebiyattan farklı olmak zorunda. En önemli farkı da verilen eserlerin çocuğa göre olma zorunluluğunun bulunması. Hemen burada yeni bir soru çıkıyor karşımıza. Nedir çocuğa görelilik?

1.5.2.2. Çocuğa Görelilik

“Çocuklar, kendileri için yazılan yayınlarda umutlarını, düş kırıklıklarını, gülüşlerini ve meraklarını bulmak isterler. Bu yüzden de

³⁴ Mustafa Koçoğlu, “Çocuk Yayınları”, **Çocuk Yayınları Sempozyumu, Bildiriler**, 11 – 13 Kasım 1981, Ankara: Kültür Bakanlığı, s.37.

³⁵ Hikmet Asutay, “Çocuk – Gençlik Yazını ve Okuma İşlevindeki Önemi”, **Tömer Dil Dergisi**, 2000, Ankara, s.31.

³⁶ Gıyasettin Aytaş “Çocuk Edebiyatı Etrafında” <http://w3.gazi.edu.tr/web/giyaytas/cocuk-edebiyati.htm>

³⁷ Mustafa Oğuz, **Çocuk edebiyatına akademik bir katkı**, <http://www.zaman.com.tr/2003/03/04/kultur/h9.htm>

toplumsal ve duygusal yönden kendilerini tanımayan, kısacası gelişim devreleri içinde yaşlarının özelliklerini veremeyen yazarların yazılarını okumazlar.”³⁸

Her ne kadar çocukların okuyacakları kitaplar ebeveynler ya da eğitimciler tarafından seçilse de, asıl önerilen çocuğun kitabını kendisinin seçmesidir. Çünkü bir çocuğun ilgi, ihtiyaç ve beklentilerini ancak yine kendisi yani bir çocuk bilip, anlayabilir. Çocuk gelişim süreci içinde beğenilerini de edinir ve geliştirir, “Çocukta o ana dek oluşan altyapıyı yok sayarak, kendini çocuğun yerine koyarak, değer yargılarını, zevklerini “ben”leştirerek girilen negatif bir çaba”³⁹ oldukça yersiz bir çaba olacak, yetişkinin kendi başına bir şeyler için uğraşmasından öteye gitmeyecektir. Yetişkinler olarak bizlerin yapması gereken çocuklarımızın kitaplarını kendimiz seçerek onlara okumayı dayatmak değil, sadece onlara okuyacakları ya da okumaları önerilen kitaplar hakkında tavsiyeler vermekten öteye geçmemelidir. Aslında bu konuda yetişkinlere düşen en önemli görev okuma alışkanlığı olmayan çocukları okumaya yönlendirecek eylemlerde bulunmak ve çocuğun gelişme döneminde onun üzerinde olumsuz etkiler bırakabilecek kitapları okumasını önleyici eylemlerde bulunmak olabilir. “Çocuk bir kitabı seçeceği zaman kapağına, yazı karakterine, resimlerine bakar. Sonra kendi düzeyine uygunluğunu denetlemek için kitabın içinden cümleler okur. İlgisini çeken cümleler, resimler varsa o kitabı okumak ister. Aile, 'Bu senin için daha uygun' diyerek, tepeden inme sistemle başka bir kitabı dayatırsa, çocuk tepkisini kitap okumayarak göstermektedir”⁴⁰ ki bu ebeveynlerin ve eğitimcilerin çocuklar için isteyebileceği en son şeydir. Yani sonuç olarak bir kitabın çocuğa göre olup olmadığına kendisi karar vermelidir.

Bu başlık altında söyleyebileceğimiz ilk ve en önemli nokta biz

³⁸ Feridettin Atatuğ, Çocuklar İçin Yazmak, **Çocuk Yayınları Sempozyumu/Bildiriler**, 11 – 13 Kasım 1981, Ankara: Kültür Bakanlığı, s.51.

³⁹ Şenol Armağan, “Çocuğun Ciddi Edebiyatı Ve Bilgi Toplumu” http://dergi.tbd.org.tr/yazarlar/09072001/senol_armagan.htm

⁴⁰ Ersel Peker, <http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2003/01/18/yazarlar/yazarlar48.html> 11/tem/05

yetişkinlerin hoşuna giden kitapların çocuklarımızın beğeni sınırları içine giremeyeceği gerçeğiyle kendisini gösterir. Ve bu gerçek “çocuğa görelilik” kavramının kanıtı olmakla birlikte; gerek çocuk kitabı yazarlarının eserlerini oluştururken, gerekse ailelerin çocukları için kitap seçerken dikkat etmeleri gereken başlıca noktanın “çocuğa görelilik” ilkesi olduğunun kanıtıdır.

Çocuğa göreliği en basit anlamıyla, çocuğun bilişsel gelişim düzeyinin özelliklerine uygunluk olarak tanımlayabiliriz. Eğitim biliminde uygulanan çocuğa görelilik ilkesi “ders programının hazırlanmasında veya dersin işlenmesinde öğrencinin fizyolojik ve psikolojik özelliklerinin, bireysel farklılıklarının esas alınması”⁴¹ olarak tanımlanmaktadır.

Ancak sıkça düşülen bir hataya düşülmemeli ve öğrencinin yani çocuğun bireysel farklılıkları, psikolojik özellikleri dikkate alınırken; özellikle çocuk edebiyatı açısından değinecek olursak yetersiz görülüp hafife alınmamalıdır. Yetişkinler için yazılmış eserlerin sadece sadeleştirilip, basitleştirilmesi, o eserin çocuğa göre olması için tek başına yeterli bir ölçüt değildir. Çocukların ilgi alanları farklıdır, hayata bakışları farklıdır, “Çocuk yetişkinlerden çocuksu değil, açık ve anlaşılır serilmemeler ister. Yetişkinin, çocuğun istediğini zannettiği şeyi ise hiç istemez. Ve çocuk içtenlikle ve yürekten geldiği sürece, en uzak ve en ağır ciddiyeti bile doğru kavrar.”⁴² İşte bu sebeptir ki, çocuksuluk demek çocuğa görelilik demek değildir.

Yetişkinler edebiyat sanatına, verilen eserlerdeki edebiyat zevkine ihtiyaç duydukları gibi, çocuklar da bu edebiyat zevkinden yoksun bırakılmamalıdır hiçbir zaman. Çocuklar için yazılan eserlerde yer verilen çocuksu birkaç söz, birkaç tekerleme çocuğun eseri ilgiyle okuyacağı anlamına gelmez. “Çocuk diye bir varlık olduğuna göre ve çocuğun düşünme, duyma ve algılama biçimi bizimkin den çok değişik olduğuna göre, elbette ki

⁴¹ Ergün, Mustafa / Ali Özdaş. **Öğretim İlke ve Yöntemleri**, İstanbul : Afyon Kocatepe Üniversitesi Türkiye Sanal Eğitim Bilimleri Kütüphanesi, 1997, <http://www.egitim.aku.edu.tr/metod01.htm>

⁴² Walter Benjamin **“Çocuklar Gençlik ve Eğitim Üzerine”** Ankara : Dost Kitabevi Yayınları, 2001.

çocuk yazını vardır ve olmalıdır. Bu çocuğu küçümsemek, aptal yerine koymak ya da "şerbetli" sözlerle çocuk yazınının edebiyatını yapmak anlamına gelmez.”⁴³

Çocuğun edebiyata ihtiyacı vardır ve “Edebiyat için ne geçerliyse çocuk edebiyatı için de o geçerlidir. Hem çocuk, hem edebiyat gözetilir. Onun için zordur, çocuk edebiyatı, zor olduğu için nitelikli, çocuğa göre olan çocuk edebiyatı ürünü azdır, ne yazık ki...”⁴⁴

Recep Nas, eserinde çocuğa göre olan eserlerin özelliklerini şöyle özetlerken : “Tümceler kısa, yalındır. Dil yetkindir. Türkçenin zenginliğini, olanaklarını kullanır, yansıtır. Anlatım canlı, akıcıdır. Düşünce ve duygu eğitiminde iyi bir araçtır. Sanatsal değer, şiirsel duyarlık taşır. Edebiyat gerçekliği üretir.”⁴⁵ Çocuksu edebiyatın özelliklerini ise şu şekilde ifade eder : “Anlatım kuru, yavan, sığ, tekdüzedir. Dil, acemice kullanılır, özensiz yazılmıştır. Yazınsal (edebi) değeri yoktur, yüzeyseldir. Çocuk da çocuk için yazılan da önemsenmez, küçümsenir. İleti doğrudan, edebiyat gücü kullanılmadan verilir.”⁴⁶

Çocuğa görelilik kavramını böyle ana hatlarıyla tanımladıktan sonra, aslında değinmek istediğimiz bir başka konu da çocuğa göre olması düşünülen kitapların fiziksel özellikleri ve içerik özellikleridir. Şimdi özellikle tezimizde incelediğimiz yaş grubu olan 7–11 yaş grubu çocukları için yazılan kitapların fiziksel özellikleri ve içerik özellikleri başlıklarına değinelim.

1.5.2.2.1. 7–11 yaş grubu çocuk kitaplarında bulunması gereken fiziksel özellikler

Çocukların kitap seçiminde dikkat çeken ilk nokta kitabın dış yapısıdır. İlk bakışta kitabın nelerden söz ettiğini bilmeyen bir çocuk, elbette

⁴³ Zehra İpşiroğlu, “Okuma Sevgisi Nasıl Kazandırılır”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Türkiye Sanal Eğitim Bilimleri Kütüphanesi, <http://www.egitim.aku.edu.tr/ipsiroglu0.htm>

⁴⁴ Recep Nas, Örneklerle Çocuk Edebiyatı, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, Ocak 2002, s.33.

⁴⁵ Recep Nas, a.g.e., s.78.

⁴⁶ Recep Nas, a.g.e., s.79.

ki ilk önce kitabın kapağına, sayfalarını karıştırarak içindeki resimlere ve yazının boyutuna bakacak ve buna göre kitabı okumak isteyip istemediği hakkında karar verecektir. “Çocuklar dış görünüşüne önem verdiklerinden, kitabın içeriği ne denli çekici olursa olsun, kötü kâğıda basılmışsa, harfleri küçük ve silikse, kapak resmi özensizse, kitap alım gücünü hemen yitirecektir.”⁴⁷

Recep Nas, Örneklerle Çocuk Edebiyatı adı altında yayımladığı kitapta yaş gruplarına göre çocuk kitaplarının taşınması gereken özellikleri güzel bir biçimde detaylandırmıştır:

“1. Değişik boyutlarda olabilir. Ama dönemin başlangıcında olan çocuk için büyük boyda olması gerekir.

2. Kapak kalın, dayanıklı, resimli, çekici, içerikle ilgili olmalıdır.

3. 1. ya da 2. hamur kâğıt kullanılmalıdır. Kâğıt çok parlak olmamalı; gözü yorduğu için kuşe kâğıt kullanılmamalıdır.

4. Dikişli olmalıdır.

5. Yazılar sayfalarda tek sütuna yazılmalı, sayfa kenarlarında uygun boşluklar bırakılmalı, satır araları da göz yormayacak biçimde olağan olmalıdır.

6. Sınıflara göre harf büyüklükleri şöyle olmalıdır:

1. sınıf için 20 – 24 punto

2. sınıf için 18 punto

3. sınıf için 14 punto

⁴⁷ Zehra İpşiroğlu, “Okuma Sevgisi Nasıl Kazandırılır”, , Afyon Kocatepe Üniversitesi Türkiye Sanal Eğitim Bilimleri Kütüphanesi, <http://www.egitim.aku.edu.tr/ipsiroglu0.htm>

4. sınıf için 12 punto

5. sınıf için 11 punto

7. Yazılar renkli olmamalıdır, gözü yorduğu için.

8. Metin resimle desteklenmelidir.

9. Çocuk kitaplarındaki resimlerin metne oranı şöyledir:

7 yaş çocuğu için resmin oranı %75

8–9 yaş çocuğu için resmin oranı %50

10–11 yaş çocuğu için resmin oranı %25⁴⁸

Kitabın boyutu, kâğıt çeşidi, yazıların tek satırda kullanılması, kitaptaki satır aralıkları, yazı puntosu, yazıların renkli değil siyah kullanılması çocuğa okuma kolaylığı sağlayarak kitap okuma alışkanlığı kazandırmak için belirlenen özelliklerdir. Örneğin parlak bir kâğıdın üzerine renkli yazılarla iki satır halinde 12 punto yazılmış bir kitap, harf büyüklüğü anlamında 5. sınıf öğrencisi için uygun görünse de diğer özellikleri, çocuğun kitabı okuma sürecini zorlaştıracak ve uzatacaktır.

Kitabın resimli olması ve kitapta yer alan resim oranının belirli yaş grupları için belirlenen oranda olması, kitabın çekiciliği bakımından önem taşır. Her ne kadar kitabın 7 yaş çocuğunun ilgisini çekebilmesi ve ona okuma kolaylığı sağlaması için %75 oranında resim taşınması gerekirken, aynı resimleme oranı 10–11 yaşlarında bir çocuğun okuyabileceği bir kitaba uygulanırsa, 10–11 yaşlarındaki çocuk elindeki kitaptan beklenen okuma zevkini alamayacaktır. Aynı şekilde %25 oranında resimlenmiş bir kitap 7 yaşındaki çocuğa, yazılı kısımların çokluğu bakımından ilgi çekici olamayacaktır. Kitaplardaki resimleme oranından başka, kullanılan resimlerin

⁴⁸ Nas, a.g.e., s.56-58.

konuyla ilgili ve özellikle resimli kullanılması okuma ilgisini artıracak bir özelliktir.

Fiziksel özelliklerde başka bir özellik de kitap kapağının kalın, cildinin dikişli olmasıdır ki, bu özellik 7–11 yaş grubundaki çocukların ilk arkadaşların olacak olan kitapların dayanıklılığını artırmak ve onların ileri yaşlarında da varlıklarını sürdürmelerini sağlamak için önemlidir.

1.5.2.2.2. 7–11 yaş grubu çocuk kitaplarında bulunması gereken içerik özellikleri

Bir çocuğun okumak için bir kitabı seçmesinde, fiziksel özelliklerinin önemli olduğundan söz ettik. Sözgelimi çocuğumuz kendisi için albenisi oldukça yüksek bir kitabı alıp evine gelmiş olsun, biz ebeveynler ve eğitmenler olarak isteriz ki, çocuğumuzun okuduğu kitap bir solukta heyecanla okuyup bitirdiği, ama sadece okuma anında kalan, çocuğumuzun geleceğine hiçbir şey katmayan bir kitap olmasın. İsteriz ki çocuğumuzun okumak istediği kitap eğlendirirken öğretsin. İşte bu sebeptir ki, fiziksel özelliklerinin dışında, çocuk kitaplarının içerik özellikleri de oldukça önemlidir hem bizler hem de çocuklarımız için. Elbette ki bu içerik özellikleri de biçimlenirken çocuğumuzun yaş grubuna uygunluk gösterip, “çocuğumuza göre” olmalıdır.

Çocuğumuz için seçtiğimiz kitapların “çocuğun yaşına, zekâ düzeyine, psikolojisine uygun olması önemlidir. Olumlu etkilerde bulunarak ona çevresini, dünyayı tanıtır, görgüsünü, bilgisini, yaşama gücünü artırır, doğa sevgisini, insan sevgisini aşıl原因an kitaplar olması, dil ve anlatım yönünden yalın ve kavramların açık olması, konuların ilgi çekecek bir biçimde sunulmuş olması, eğlendirici, öğretici, düşündürücü olması, araştırmacı, eleştiri, özgür düşünceli insan yetiştirmeye yönelik olması”⁴⁹ gerekmektedir.

⁴⁹ Nesrin Arslan, “Çocuk ve Kitap”, **Çoluk Çocuk**, Ocak 2005, Sayı:46, s.27

İlköğretim devresinde bulunan 7 – 11 yaşları arasındaki çocuklarımız “Öğrenme arzusu ile akılina gelen veya kafasına takılan her türlü soruyu sormaktan çekinmez. Onun için, bu yaş grubu çocukları için yazılan hikâye metinlerinde bu özellikler dikkate alınmalıdır.”⁵⁰ Bu sebeple onların soru sormalarına açık biçimde kaleme alınmalıdır çocuk kitapları. Onları soru sormaktan vazgeçirecek tutumda değil, tam tersine onları yaşadığımız dünya, insan ve çevremiz hakkında daha çok soru sormaya yöneltecek biçimde bir anlatım ve konu ele alınmalıdır çocuk kitaplarında.

Bu dönem çocuk kitaplarında “Yaşama sevinci, iyimserlik aşılanmalıdır. Çocuklar karamsarlıktan, kötümserlikten uzak tutulmalıdır... İnsanı, doğayı, hayvanı sevdirmelidir.”⁵¹ Bunun için de “hayvan adları sövgü olarak kullanılmamalıdır.”⁵² İleriki dönemlerde içine kapanık, karamsar, hayata kara gözlükler arkasından bakan bireyler yetiştirmemek için önemlidir bu. Hayata iyi gözlerle bakan çocuklar, kendisine saygı duyan, etrafındaki insanları ve hayvanları da seven bireyler olarak yetişeceklerdir. Ancak elbette ki bunu yaparken hayatı tamamen tozpembe göstermek de bu yaklaşımın aşırılaştırılmış biçimi olacak ve olumlu sonuçlar vermek yerine bu da çocuklarımızı olumsuz sonuçlara götürecektir. Gereğinden fazla iyimser kitaplarla bu şekilde bir bireysel özellik geliştiren çocuklarımız, ilerideki dönemlerde hayatın acı gerçekleri ile karşılaştıklarında bu onları diğer insanlardan daha çok yaralayacaktır.

“Çocuk kitaplarında yaşamın gerçeklerine ilişkin konular işlenebilir, dile getirilebilir”⁵³ ve hatta işlenmelidir de. Zira biz istesek de istemesek de çocuklarımız gelişen teknoloji sayesinde bizlerle birlikte yaşadığımız hayatın ve karşı karşıya kaldığımız toplumsal olayların az ya da çok içinde bulunuyor ve etkisinde kalıyorlar. Onların karşı karşıya oldukları gerçekler sanki yoklarmış gibi davranmak, çocuklarımızın ilerideki dönemlerde toplumsal

⁵⁰ Gıyasettin Aytaş, Çocuk Hikâyesi Yazmak... <http://w3.gazi.edu.tr/web/giyaytas/cocukhikaye.htm>

⁵¹ Nas, a.g.e., s.59.

⁵² Nas, a.g.e., s.64.

⁵³ Nas, a.g.e., s.65

olaylara karşı duyarsız kalmalarını sağlayabileceğinden bu konuya da önem verilmelidir. Ayrıca “çocuğa, toplumsal olaylara, yaşama karşı eleştirel, sorgulayıcı bir bakış kazandırılmalıdır. Çocuk; kendine, topluma yabancılaşmamalı; birey olma – ait olma dengesini kurabilmelidir.”⁵⁴

Kendisine hitap eden kitapları okuyan çocuk, orada yer alan kahramanlarla özdeşim kurmak ister, kendisini onların yerine koymak ister. Bu yüzden çocuk kitaplarının kahramanları tek yönlü düz karakterler olarak değil de, olumlu ve olumsuz yönleriyle, iyi ve kötü yönleriyle bir arada yuvarlak karakterler olarak sunulmalıdır çocuklara. “İnsanı, güçlü – zayıf, olumlu – olumsuz ve çelişkili yanlarıyla olduğu gibi, ulaşılması zor bir örnek durumuna getirmeden (idealize etmeden) insan olarak göstermelidir. İnsan yenilmez, her şeyi bilen, “üstün insan” olarak işlenmemelidir.”⁵⁵ Ve kitapta yer verilecek hiçbir öge aşırıya kaçmadan yansıtılmalıdır çocuklara.

Bu konular çocukların ilgi ve ihtiyaçlarına göre oldukça çoğaltılabilir, bunları belirlemek çocuk psikologlarıyla birlikte çalışacak çocuk kitabı yazarlarına düşüyor aslında.

Elbette ki yukarıda bahsi geçen tüm her şey gerçekleştirilirken “Çocuk kitaplarında öğüt verilmemeli, öğretici tutum takınılmamalıdır”⁵⁶ çünkü çocuklar kendilerine öğüt veren kitapları değil, onları özgür bırakanları severler.

1.5.2.2.3. 7–11 yaş grubu çocuk kitaplarında bulunması gereken dil ve anlatım özellikleri

Çocuğa görelilik başlığı altında ele aldığımız bir nokta da çocuklarımıza okutacağımız kitapların, onların dil ve anlatım özellikleridir. Temel olarak en başta söylenmesi gereken kitapların “çocuğun dil ve düşünce

⁵⁴ Nas, a.g.e., s.62.

⁵⁵ Nas, a.g.e., s.59.

⁵⁶ Nas, a.g.e., s.71.

gelişimine uygun olma”⁵⁷ sındır.

Çocuğun okuduğu her yeni kitap ona en azından bir yeni sözcük daha öğretmelidir. Ancak bunu yapmaya çalışırken, kitabı çocuğun anlamayacağı sözcükler yığını haline getirmekten kaçınmak gerekir. Çünkü çocuk “ikide bir sözlüğe bakmak zorunda kalmamalıdır.”⁵⁸ Bu yüzden, sade ve güncel bir dil kullanılmalıdır ki çocuğumuz kitapta karşılaştığı, kitaptan öğrendiği sözcükleri hem kolay öğrenebilsin, hem de kendi yaşantısında kolaylıkla kullanabilsin. Böyle bir yaklaşım çocuk kitabının işlevselliğini de artıracaktır.

Sade bir dilin kullanılması demek aşırı basit cümlelere yer vermek demek değildir. Çocuğa sunulan kitap içinde, abartılı olmamak kaydıyla atasözlerine, deyimlere, tasvirlerle, değişmeceli kullanımlara yer vermek yerinde olacaktır. Ancak elbette bunun dozunu iyi ayarlamak gerekmektedir. Bu yaklaşım çocuğun dil becerilerini yükseltmeye yardımcı olacaktır.

Tüm bunlardan başka, çocuk kitaplarında özellikle yazım hataları yapmamaya, noktalama işaretlerini yerinde kullanmaya, düzgün ifadelerle yer vermeye dikkat edilmelidir. Çünkü “yanlış çocuğun zihninde iz bırakır, bunu düzeltmesi zor olur.”⁵⁹

Ve son olarak şunu söylemek gerekir ki “metinler ‘çocuğa göre’ olmalıdır, ‘çocuksu’ değil.”⁶⁰

Yukarıda değindiğimiz noktaların ışığında şunu söyleyebiliriz ki, çocuğa göre yazabilmenin temelinde çocuk duyarlılığını kaybetmemiş olmak gerekiyor, içindeki çocuğa kulak verebilmek gerekiyor, çocuklarımızı küçümseyici yaklaşımlardan kaçınıp onları ciddiye almak gerekiyor. Daha önce söylediğimiz gibi, çocuklarımızın onları ciddiye alan edebiyat eserlerine ihtiyaçları var ve onların ihtiyaç duydukları biçimde eserler verebilmek için

⁵⁷ Nas, a.g.e., s.76.

⁵⁸ Nas, a.g.e., s.76.

⁵⁹ Nas, a.g.e., s.78.

⁶⁰ Nas, a.g.e., s. 78.

çocuğa görelilik ilkesini temel almak gerekiyor.

Her ne kadar en başından beri çocuğa görelilik kavramının yaşlara göre sınırlarını çizmeye çalışsak da bu zaman zaman ve kişiye göre farklılıklar gösterebilir. “Çocuk kitaplarının yaş gruplarına göre tasnif edilmesi pedagojik yönden elbette yararlıdır. Ancak aynı yaş grubundaki çocuklar bu sınıflandırmanın altına düşebilecekleri gibi üzerine de çıkabilirler. On iki-on üç yaşlarında Don Kişot’un tam metnini okumuş çocukları tanıyorum. Çocuğun da okur çıtası yüksek olabilir. Farklı sosyal çevre, ailenin entelektüel düzeyi ve çocukla ilişkisi, iyi örneklerle erken yaşta karşılaşılması, çocuğun erken yol almasını sağlayabilir.”⁶¹

Sonuç olarak diyebiliriz ki “Çocukların büyüme ve gelişme evrelerine uygun hazırlanmış nitelikli edebiyat ve sanat değeri olan yayınları eğitim sürecine dâhil etmedikçe, çocuk ve edebiyat sarmalının açmazlarını çözemeyiz.”⁶²

1.5.2.3. Çocuk Edebiyatı’nın Tarihsel Gelişimi *

Çocuk Edebiyatı kavramının dünyadaki tarihsel gelişimine göz attığımızda her ne kadar tarih anlamında çok büyük bir benzerlik yakalanamasa da, görürüz ki çocuk edebiyatı kavramının ortaya çıkması dolaylı yollardan da olsa çocukların kendi girişimleri sonucu olur. Çünkü ortak sayılabilecek bir görüşe göre, çocuk edebiyatı kavramı henüz kendi varlığını göstermeden, çocukların okuma gereksinimleri kendisini gösterir. Bu ihtiyaç büyükler tarafından çocukların yalnızca ders kitaplarını olarak algılansa da durum bundan çok daha farklıdır. Ders kitapları çocuklara yetmemektedir ve çocuk tanımadığı insanların, gitmediği ülkelerde bilmediği maceralarını okumak istemektedir. Bir süre sonra çocukların bu ihtiyacına

⁶¹ Şirin, a.g.e..

⁶² M. Ruhi ŞİRİN “Çocuk Edebiyatı mı Medeniyet Sütü mü?”, **Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi**, <http://yayim.meb.gov.tr/yayimlar/sayi26/sirin.htm>

* Bu bölümün oluşturulmasında temel olarak “Ferhan Oğuzkan “Dünyada ve Bizde Çocuk Yazınının Gelişmesine Toplu Bir Bakış”, **Türk Dili**, Nisan 1979, S.331, s.261-282., adlı makale esas alınmıştır.

yönelen gözler bu kez de yine yanlış bir yaklaşımla ders dışında çocukların ahlaki öğreticilik nitelikleri ağır basan kitapları okumalarının yeterli olacağı düşünmüştür. Ancak bununla da yetinmeyen çocuklar bu kez büyüklerin kendileri için yazmış oldukları kitaplar yoluyla okuma gereksinimlerini karşılamayı hedeflemişlerdir. Bunun da yeterli olmadığı görüldüğünde artık gerçekler göz ardı edilememiş ve eğitimciler çocukların okuma ilgi ve ihtiyaçlarında daha fazla duyarsız kalamamışlar, yalnızca çocukların okuyabileceği kitaplar kaleme almaya başlamışlardır. Her ne kadar başlangıçta verilen bu eserlerin günümüzde algıladığımız anlamda çocukların ihtiyaçlarına karşılık verip veremediği tartışılsa da başlangıç olmaları açısından oldukça önemli adımlardır. Bizzat kendisi bu girişimi yapamayan ülkeler, çeviri kitaplar yoluyla çocuklarının ufuklarını açmaya çalışmışlardır. Günümüze yaklaşırken çocuk edebiyatı kavramı üzerinde çok sayıda araştırma yapılmış, gerek biçim, gerek içerik gerekse söyleyiş bakımından çocuk edebiyatı ürünlerinin kalitesi artırıldığı gibi, sayılarında da oldukça ilerleme görülmüştür. Ayrıca çocuk edebiyatı kavramına günümüzde çok farklı açılardan da bakılabilmektedir.

1.5.2.3.1. Batı’da Çocuk Edebiyatının Gelişimi

Çocuk Edebiyatı kavramının dünyadaki gelişimine göz attığımızda, karşımıza ilk çıkan ülke İngiltere olur. Çünkü “bağımsız bir çocuk edebiyatı hareketinin başlaması ve gelişmesi doğrultusunda ilk bilinçli girişimlere sahne olan ülke İngiltere’dir.”⁶³

Eski yüzyıllarda çocuklar küçük yetişkinler olarak kabul edildikleri için, onlara göre ayrı kitapların olması gerekliliği göz önünde tutulmuyordu ve çocuklar için uygun görülen kitaplar yalnızca ders kitaplarıydı. Hal böyleyken ders dışında yetişkinlerin kitaplarını okumaları da hoş karşılanmıyordu. Ders kitaplarının dışında özellikle de hayal ürünü kitaplar okumalarının, çocukların eğitimini olumsuz yönde etkileyeceği görüşü

⁶³ A. Ferhan Oğuzkan, “Dünyada ve Bizde Çocuk Yazınının Gelişmesine Toplu Bir Bakış”, **Türk Dili**, Nisan 1979, S.331, s.261.

egemendi.

“Artık çocuklar için eserlerin verilmeye başlandığı dönemde – ki “İngiltere’de özel olarak çocukların serbest okuma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla hazırlanan eserlerin yayımı 17. yüzyılda başlamıştır”⁶⁴ – daha önceleri çocukların ders kitapları dışında kitaplar okumalarının sakıncalı olduğunu savunan görüşe paralel olarak, “eğlendirici kitapların yanında, çocukların aynı zamanda önemli sayılan belli ahlâk ilke ve kurallarını öğrenmelerine yardımcı olmak amacını güden birtakım eserlerin de yayımına başlandığı”⁶⁵ görülmektedir. “Bu tür girişimlerin asıl amacı, küçük çocukların aşk, serüven ve benzeri konuları içeren zararlı yayınlardan uzaklaştırmaktır.”⁶⁶ Bu dönemde çocukların okudukları kitapların başlıcaları içinde Aesop’un fabllerinin yer aldığı görülmektedir.

Ancak gerek İngiltere’de gerekse diğer Avrupa ülkelerinde Çocuk Edebiyatının gelişmesinde en önemi etkiyi gösteren eserlerden birisi de John Locke’un 1893’te yayımladığı eseri Eğitim Üzerine Bazı Düşünceler (Some Thoughts Concerning Education) adlı eseridir. Locke bu eserinde “Çocukların doğal merakından birer uyarıcı olarak yararlanılmasını önerir”⁶⁷, “başta John Locke olmak üzere, eğitim kuramcılarının etkileriyle çocuk kitabı yazar ve yayımcıları, orta çağın eskimiş, doğmatik düşüncelerinden arınıp, çocuğa özgü bir edebiyat yapmanın gerekliliğini kavramaya başlamışlardır.”⁶⁸

İngiltere’nin çocuk edebiyatı ve eğitimi konusundaki girişimleri sonucu çocuğu ve çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarını merkeze alarak kaleme alınan eserlerin bugün çocuklarımızın halen okudukları klasikler arasında yer aldığını, İngiliz Edebiyatı’nın o dönemde Çocuk Edebiyatı açısından oldukça haklı ve yerinde hamleler yaptığını fark etmemiz bakımından önemlidir.

⁶⁴ M. Ruhi Şirin, **99 Soruda Çocuk Edebiyatı**, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul : 1994, s.58.

⁶⁵ Oğuzkan, a.g.e., s.261.

⁶⁶ Oğuzkan, a.g.e., s.261 – 261.

⁶⁷ Oğuzkan, a.g.e., s.262.

⁶⁸ İbrahim Kıbrıs, **Yeni Yüzyıl İçin Uygulamalı Çocuk Edebiyatı**, Ankara : Eylül Kitap ve Yayınevi, 2002, s.3.

Artık yalnızca öğreticiliğin değil, bizzat çocuğun gereksinimlerinin öncelik kazanması sonucu, 19. Yüzyılda artık kitaplarda ele alınan konular da zenginlik kazanmaya başlamıştır. Seyahatler, serüvenler, maceralar, hayvanlar daha çok erkek çocukların ilgisini çekerken, kız çocukları da ev ve ev yaşantısı, evcil hayvanlar ile ilgili kitaplarla ilgililedikleri düşünülmektedir.

19. yüzyılda çocuk kitaplarında ortaya çıkan bir diğer çarpıcı gelişme, çocuk kitaplarına artık görselliğin de katılmasıyla, kitapların resimlenmesidir.

Hemen tüm dünya ülkelerini etkileyen savaşlardan I. Dünya savaşı sonrasında İngiltere çocuk edebiyatı alanında gösterdiği gelişmeleri, II. Dünya savaşı sırasında duraklatsa da, savaş sonrası kısa sürede kendini toplamış ve girişimlerine devam etmiştir ve halen de devam etmektedir.

Çocuk edebiyatının Amerika’da tarih sahnesine çıkışında İngiltere’den farklı bir girişim olduğu söylenemez. Amerika’da da görülen çocuklara özgü bir eser yayınlanmadığı, çocukların okuma gereksiniminin göz ardı edildiği kaleme alınan eserlerin de fazlasıyla katı ve öğretici nitelikler taşıdığıdır. Ayrıca Amerikan çocukları kendi ülkelerini yazarlarının yayınladığı eserler yanında, İngiltere’de yayımlanmış olan eserlerden de faydalanmaktadırlar.

Ancak tıpkı İngiltere’de olduğu gibi Amerika’da da daha sonraları öğretici tutum bir yana bırakılmış ve romantik bir eğilim görülmeye başlanmış ve Amerikan çocuk kitabı yazarları masal ve fanteziyi ön plana çıkarmışlardır.

“Amerikan çocuk yazınının 1900–1929 yılları arasında özgün eserler bakımından pek verimli olmadığı ileri sürülmektedir.”⁶⁹

İki dünya savaşının Amerikan çocuk yazınına bir etkisi de

⁶⁹ Oğuzkan, a.g.e., s.266.

“çocukların görüş ve düşünce sınırlarını genişletmeye yarayan yabancı ülkelerle ilgili kitapların sayıca artmış olmasıdır.”⁷⁰

Amerika da tıpkı İngiltere’de olduğu gibi her geçen gün çocuk edebiyatı konusundaki girişimlerini, araştırmalarını geliştirerek devam ettirmektedir.

Her ne kadar La Fontaine’nin fablleri ve Fénelon’un Télémaque adlı kitabı ondan önce yayımlanmış olsa da çocuklar için daha çekici nitelikler taşıyor olmasından dolayı “Fransız çocuk yazınının Charles Perrault’un klasik peri masallarıyla başladığı ileri sürülür.”⁷¹

İngiltere’de Locke’un yaptığı görevi Fransa’da Jean Jacques Rousseau üstlenmiştir. “Rousseau, çocuk sorunlarının karşılanması ve onlara içinde bulundukları yaşama ortamının tanıtılması, öğretilmesi gereğine inanıyordu.”⁷² Bu görüşle Fransız çocuk yazınında öğreticilik anlayışı egemen olmuştur. Uzunca bir süre Fransız çocuk yazını salt eğitici nitelikler taşıyan bir yazın görünümünde kalır ve bu tutum 19. yüzyıla kadar Fransız çocuk yazınında varlığını gösterir. “Dürüstlük, erdem, özveri vb. kavramlar bu çağ yazarlarının sürekli ve ortak temaları olmuştur.”

Fransız çocuk yazınının canlanması 19. yüzyıl sonlarını bulmaktadır ve ancak 20. yüzyılın ortalarında artık salt öğretici tutum neredeyse tamamen terk edilmeye başlanmıştır.

“Almanya, çocuk yazınının en eski ve sağlam temellere dayalı olarak geliştiği ülkelerden biridir. Bunun da başlıca nedeni, Almanların çocuğun kimliği ve gelişmesi üzerine nesnel ve kesin bilgileri birçok ulustan daha önce edinmiş olmalarıdır.”⁷³

Almanya’da da başlangıçta çocuk kitaplarında öğretici özellikler

⁷⁰ Oğuzkan, a.g.e., s.267.

⁷¹ Oğuzkan, a.g.e., s.270.

⁷² Oğuzkan, a.g.e., s.271.

⁷³ Oğuzkan, a.g.e., s.271.

görülmektedir ve bu tutumun değişmesine sebep Almanya için 18. yüzyılda yaşanan aydınlanma akımıdır. 19. yüzyılının sonlarına doğru artık iyice çocuk, yazının merkezine alınmıştır ve gelişmeler bundan sonra durmaksızın devam etmiştir.

“Rus yazını genel olarak 1917’den önce dünyanın ilgi ve beğenisini çeken büyük gelişmeler göstermiştir. Ancak çocuk yayınları bakımından da benzeri bir durumun varlığı söylenemez... Rusya’da çocuklara özgü kitap yayımı gereksinimi Batı Avrupa ülkelerine göre oldukça geç duyulmuş bulunuyordu.”⁷⁴

Rusya’da yaşanan devrim sonrası çocuk yazınında olumlu gelişmeler görülse de, şimdiye kadar sözünü ettiğimiz ülkelerdeki gelişmelerden farklı olarak burada amaç çocuklara ahlak kuralları vb. kuralları öğretmekten ziyade, çocuk yazını eserlerinde Sovyet tarihinin dönüm noktalarına yer vererek, onları iyi birer yurttaş olarak yetiştirmektir.

Rus çocuk yazınında önemli bir adım atılmasını sağlayan isim Maksim Gorki olmuştur. “O, yeni bir kültürün yaratıcısı olarak düşünülen Sovyet çocuklarının özgür ve etkin birer sanatçı ruhu taşıyabilmeleri için yaratıcı hayale önem verilmesi gereği üzerinde durmuştur.”⁷⁵

“Çocukların zihin gelişimlerine de ayrı bir önem verildiği için bu gelişime yardımcı olacağı düşünülen bol resimli ve ucuz kitapların yayımı bir devlet politikası olarak ele alınmış durumdadır.”⁷⁶

İsveç’te çocuk yazını alanındaki gelişmelerde kalite ve zenginlik bakımından İngiltere ile ABD etkileri görülürken, uzun süre Almanya’nın etkisi altında kalmıştır.

Tıpkı diğer ülkelerde olduğu gibi, öğreticilik ilk eserlerde ön

⁷⁴ Oğuzkan, a.g.e., s.273 – 274.

⁷⁵ Oğuzkan, a.g.e., s.274.

⁷⁶ Oğuzkan, a.g.e., s.275.

plandadır. Çocuk yazını alanındaki atılım 1940'tan sonra başlar.

Norveç çocuk yazınının halk masallarıyla başladığı bilinmektedir. Ülkenin çocuk yazını açısından en verimli dönemi olarak 1890 – 1920 tarihleri verilebilir.

Danimarka'da çocuk yazını alanında özgün eserlerden ziyade çeviri eserlerden faydalanılmıştır. Bunda da önemi payı Almanya almaktadır. Çocuk yazınında Danimarka'da öne çıkan isim Andersen olmuştur.

Finlandiya'da ilk çocuk kitaplarının dili İsveççedir bunun da nedeni aydın kesimin o dönemlerde yazı dili olarak İsveççe'yi kullanmalarıdır. Eserler sonraları Fince'ye çevrilmiştir.

Finlandiya çocuk yazınının gelişim serüveni Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlar.

“Nüfusun azlığına ve halkın Finceyi ancak son yüzyılda ulusal bir dil olarak benimsenmesine karşın Fin çocuk yazını, çağcıl bir zevk anlayışı düzeyine çıkmış, uluslar arası üne erişen sanatçılar bile yetiştirmiştir.”⁷⁷

1.5.2.3.2. Türkiye’de Çocuk Edebiyatının Gelişimi

Türkiye’de de diğer birçok ülkede olduğu gibi her ne kadar edebiyatımız sağlam temeller üzerinde gelişen köklü bir çınar ağacı gibiyse de, daha işin en başından sistemli bir çocuk edebiyatı anlayışı oluşturulamamıştır. Çocuk edebiyatımızın tohumu Tanzimat döneminde atılmaya başlanmıştır ve hâlâ da bir fidan görünümündedir, gelişimini hâlen sürdürmektedir. “Çocuk edebiyatının doğuşu, yenileşme düşüncesi ve batıya açılmayla yakından ilişkilidir. Bilindiği gibi Osmanlı döneminde başlatılan yenileşme hareketleri, öncelikle eğitim alanında kendini göstermiştir.”⁷⁸ Tanzimat döneminde batıya açılmayla birlikte eğitimde batılılaşma eğilimleri

⁷⁷ Oğuzkan, a.g.e., s.276.

⁷⁸ <http://yayim.meb.gov.tr/yayimlar/151/simsek.htm>, 26 Mayıs 2005

sonucu “Dünya çocuk klasiklerinin Türkçe’ye çevrilmesi girişimine de Tanzimat döneminde başlanmıştır. Çocuklarla ilgili ilk çevirilerden biri Yusuf Kâmil Paşa’nın Fénelon’dan çevirdiği *Tercüme-i Telemak* adlı kitaptır.”⁷⁹ Ve böylece o dönemde çocuklarımız ilk olarak çeviri eserlerle karşılaşmışlardır.

Bu ilk karşılaşmanın ardından gerçekten çocukların ilgilerini ön planda tutarak yazılan yazılar Tanzimat’tan sonraya rastlar. Bu gelişmenin altında tercüme eserlerin çok büyük payının olduğu gerçeği göz ardı edilemeyeceği gibi, o dönemde bilhassa çocukların okuması amacıyla hazırlanıp, yayıma sunulan dergi ve gazetelerin de çocuk edebiyatımızın gelişmesinde önemli katkıları vardır. “Yurdumuzda yayınlanan ilk çocuk gazetesi *Çocuklar İçin Mümeyyiz* (1869 – 1870)’dir. Bu haftalık gazete, dili ve küçük çocukları ilgilendiren çeşitli yazılarıyla alanında öncülük görevini başarıyla yerine getirmiştir.”⁸⁰

Tanzimat dönemiyle birlikte gelen bu olumlu gelişmeler maalesef dönemin içinde sıkışıp kalmış, atılan ilk adımların peşi gelememiştir, ta ki İkinci Meşrutiyet döneminde çocuk edebiyatının, çocuk eğitiminin üzerine eğilip, bu konuda araştırmalar yapılana dek.

“Yurdumuzda çocuk yazınının ilk temelleri bilinçli olarak Satı Bey ve onun çağrısına uyan şairlerce atılmıştır denebilir.”⁸¹ Satı Bey, tüm yazarlara, şairlere, eğitimcilere artık çocuklar için bir şeyler yapma, onlar üzerine önemle eğilme, onlar için eserler verme çağrısında bulunur. Satı Bey’in çağrısına ilk cevap Tevfik Fikret’ten gelir ve ilk Türk Çocuk Şiir Kitabı sayılan Şermin’i kaleme alır. Şermin o gerek o dönem çocuklarının ilgi ve beğenilerine, yaşayışlarına uygunluk göstermesi bakımından önemli olduğu gibi, özgün bir ilk, bir başlangıç olması açısından günümüzde de öneminden hiçbir şey yitirmiş değildir.

Ancak maalesef ki gelişme şiir dalında kalır. Çocuklarımız nesir

⁷⁹ Oğuzkan, a.g.e., s.277.

⁸⁰ Oğuzkan, a.g.e., s.278.

⁸¹ Oğuzkan, a.g.e., s.278.

olarak hâlâ tercüme eserlerden yararlanmaktadırlar ancak bu durum Cumhuriyet'in ilanı ile de değişiklik göstermez, çocuklar Cumhuriyet döneminde de çeviri eserleri ve büyükler için yazılmış eserlerden ilgilerini çeken kitapları okumaya devam etmektedirler. Ancak 1923'te yeni Türk alfabesinin kabulü ve kullanımının yaygınlaşması sebebiyledir ki, artık eskisine oranla okuma yazma bilen çocukların sayısındaki artış gerek telif gerekse çeviri çocuk eserlerine, çocuk gazete ve dergiciliğine bir hareket kazandırmıştır. “Genç kuşaklara aşılacak istenilen birçok yeni görüşlerin ve değerlerin benimsetilmesine bu çocuk dergilerinin büyük hizmeti dokunmuştur.”⁸²

Elle tutulur gözle görülür bir gelişme olarak 1930'lardan sonra gerek şairlerimiz gerekse yazarlarımız artık çocuklar için yazmaya başlarlar.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında dünya çocuk klasiklerini dilimize kazandırmak, 1940'lı yıllarda masal ve halk hikâyelerini çocuklar için uyarlama çalışmalarının ardından artık 1970'lerde Çocuk yazını ciddi anlamda eleştirmenler, eğitmenler, şairler ve yazarlar tarafından incelenen bir konu haline gelmiştir. “Bu konu üzerine eğilenlerin büyük bir bölümü, ulusal bir çocuk yazınının yaratılması, çocuklarımıza kendi kültür kaynaklarına dayalı kitaplar hazırlanması ve dünya klasiklerinin daha titiz bir seçim ve çeviriyle Türkçeye kazandırılması görüşünde birleşmektedirler.”⁸³

Günümüze yani 2000'li yıllara geldiğimizde ise, artık ortaya konan çocuk edebiyatı eserlerimiz, dünya ile yarışacak niteliktedir. Çocuk edebiyatı kavramı kendi içinde gittikçe gelişmekte, çocuk edebiyatı yazarlarımız her geçen gün çıtayı biraz daha yükseltmektedirler.

Dünyada ve ülkemizde çocuk edebiyatının bu denli değişim ve gelişim göstermesinin altında yatan esas sebep, ilk dönemlerde önemli olarak görülmeyen çocukların, günümüzde gerçekten birer birey olarak kabul

⁸² Oğuzkan, a.g.e., s.279.

⁸³ Oğuzkan, a.g.e., s.282.

edilmelerinden; yapılan araştırmalar sonucunda artık nelerden hoşlandıklarının, nelere ihtiyaç duyduklarının, neleri sevmediklerinin net olarak biliniyor olmasından kaynaklanmaktadır. Elbette ki bunun için çocuk edebiyatı, gelişim psikolojisine bir teşekkür borçludur.

1.5.2.4. Fantastik Çocuk Edebiyatı

“Fantastik çocuk kitapları Avrupa’da 1950’li yıllarda ‘fantastik serüven öyküleri’ adı altında belirginleşmeye başladıktan sonra, 70’li yıllarda oluşan gerçekçi çocuk kitaplarının yarattığı kuruluğa, salt gerçekçi eğilimlere karşı bir tür olarak ortaya çıkmıştır.”⁸⁴

Gerçekçiliğin ortaya çıkardığı bir tür olan fantezi “imkânsızın hikâyesi”⁸⁵ olarak da adlandırılabilir aslında ve çocuklarımız imkânsıza inanmak isterler. Çünkü onlar için kitaplarda okuduklarına inanmak, olağandışı öykülerin gerçekten yaşanmış olduklarına inanmakla eşdeğerdir. Çocuklarımız kitaplar vasıtasıyla karşılaştıkları fantastik öğelere inanmak isterler; çünkü çoğu kez kendilerini kitap kahramanının yerine koyarak, adı hiç duyulmamış ülkelere gider, ilginç yaratıklarla savaşır, gerçekte olmayan ilginç arkadaşlar edinir, savaşlar kazanır, ülkeler, krallıklar kurtarırlar. Ve sanki bunları gerçekten yaparlar. İşte bu sebeptendir ki çocuklarımız imkânsızın öykülerini, zaten gerçek olan olayların öykülerinden daha çok severler. Günlük yaşantıları boyunca karşılaşamayacakları olayların öykülerini anlatan kitaplar çocuklarımızı daha çok cezbeder. Bu yüzden edindirmek istediğimiz değerleri, otoriter anlatımla yazılmış, çocuğu sıkabilecek kitaplar vasıtasıyla anlatmak yerine; onların heyecanlarını kamçılaman kitaplarda bu değerlere yer vermek vasıtasıyla bilgi dağarcıklarına eklemek daha yerinde bir yaklaşım olacaktır.

Çalışmamızın başında, eser seçiminde yalnızca fantastik kitaplardan faydalanacağımızı söylemiştik. Öyleyse nedir fantastik çocuk yazını?

⁸⁴ Dilidüzgün, **Çağdaş Çocuk Yazını**, s.37.

⁸⁵ David L. Russell, **Literature For Children/A short introduction**, New York : Longman, c1991, s.99.

Fantastik çocuk yazını eserleri ne gibi özellikler taşırlar ya da taşımaları gerekir? Fantastik çocuk yazını türlerine ayırabilir miyiz?

Fantastik çocuk edebiyatı : “En genel anlamda tanımlamaya çalıştığımızda fantastik çocuk yazını için, ‘Bildiğimiz gerçek ve nesnel dünyanın karşısında düş ürünü bir dünyanın yer aldığı anlatıdır’ diyebiliriz.”⁸⁶

Yaşadığımız dünyanın hem karşısında, hem dışında hem de içindedir aslında fantastik dünya; çünkü düşlerimizde yarattığımız dünyadır ki, düşlerimiz bizlerden ayrı düşünülemez. Hal böyle olunca aslında çok da gerçek dışı olarak nitelendirmeyiz fantastik öğeleri, çünkü fantastik öğeler, fantastik anlatılar aslında insandan bağımsız değildir; insanın düşleyebildikleridir sadece ve insan düşleyebiliyorsa gerçekleştirebilir de. Belki de sırf bu yüzden çocuklarımız onları gerçek gibi algılıyorlar ya da algılamak istiyorlardır.

Fantastik çocuk edebiyatının amacı: “Fantastik çocuk yazınının amacı, gerçekçi türdeki kitapların erişemediği noktalara erişmek, salt gerçeklerle anlatılması olanaksız olanı anlatmak, düş gücünün sınırsız dayanaklarından yararlanarak okurunda yeni ufuklar açmaktır.”

Gerçekçi türdeki bir çocuk kitabında çocuğun kendi hayatının bir parçası olabilecek öyküleri anlatabilir, kimi gezi öyküleriyle bazı coğrafi bilgileri kazandırabilirsiniz. Tarihi bir bilgiyi kazandırmak için ancak tarihi anlatabilirsiniz. Ancak bu bilgiler çocuğun zihninde ne kadar kalıcı olu bu da tartışılır. Hemen örneklemek gerekirse Gülsen Dayıoğlu Ölümsüz Ece adlı eserinde, çağlar öncesinden beden değiştirerek bir şekilde günümüze gelen Ece’nin varlığında, neredeyse tüm tarihi kişileri gözler önüne serer. Diyebiliriz ki çocuk, yıllarca aktarılacak anlatılan bir bilgiden ziyade, olayları yaşayan kişinin ağzından dinlemekten daha çok zevk alacak ve bilgiler zihninde daha kalıcı olacaktır. Gülsen Dayıoğlu da bu eserinde bunu yapmış, tarihi gerçekleri Ece’nin varlığında sanki ilk ağızdan anlattırmıştır.

⁸⁶ Dilizüzgün, a.g.e., s.38.

Dolayısıyla fantastik yazının, gerçekte türdeki kitapların erişemediği noktalara erişmesi amacına hizmet etmiştir.

Fantastik çocuk edebiyatının işlevi: “Çocuk gerçeğiyle bütünüyle koşut olarak kurulan bu dünya ya da fantastik yazın ürünleri, onda korku uyandırmaktan öte, ona masalsı olayların gerçekleştiği, düşlerin ve mucizelerin olduğu bir dünyaya girebilme olanağı sağlar. Çocuk, böylece bilincinde olmadan, örneğin; mantıklı olan ile mantıksız olanı, düş ile gerçek olanı ayırt edebilme, aynı zamanda bu iki karşıt uç arasında bağlantılar kurma olanağını elde etmektedir. Bu yönüyle fantastik yazın, çocuğun gerçeklerden kopmasını değil, gerçeklerle yüzleşmesini kolaylaştıran, korkularını yenmesini öğreten bir işleve sahiptir.”⁸⁷

Fantastik çocuk edebiyatının özellikleri: Fantastik çocuk yazınının en belirgin özelliği, olağandışı olayları kaleme almasıdır. En başta söylediğimizi tekrar edecek olursak fantastik eserler imkânsızın öyküleridirler. Hal böyle olunca fantastik eserleri masallarla karıştırma eğilimi baş gösterir. Evet gerçekte böyle bir benzerliğim, hatta birtakım ortaklıkların varlığı yadsınamaz, ancak bu bire bir benzerlik değildir.

Elbette ki masallar ve fantastik eserler gerçek dışı öyküler anlatırlar ve bazı fantastik eserler de masallar gibi ilhamlarını mitlerden, halk hikâyelerinden, peri masallarından vb. eserlerden alırlar; ancak tamamıyla onlar gibi değildirler.

“Masalların kurduğu dünya, salt düşsel bir kurguda gerçekleşirken, fantastik türlerde sürekli bir gerçek-düş çatışması, gerçek dünya ile düş dünyası arasında bir hesaplaşma vardır.”⁸⁸ Masallar tamamen olağandışı olayları, düş dünyası içinde anlatıp çocuğu gerçek dünyadan soyutlarken, fantastik edebiyatla, gerçek dünya ile düş dünyası arasında adeta bir köprü kurulmuştur. Çocuk bu köprü vasıtasıyla ya gerçek dünyasında edindiği

⁸⁷ Dilizüzgün, a.g.e., s.38.

⁸⁸ Dilizüzgün, a.g.e., s.39.

tecrübelerden düş dünyasında faydalanır; ya da düş dünyasında kazandıkları onun gerçek yaşantısını düzene sokmada büyük rol oynar.

Fantastik çocuk kitaplarında anlatılan öyküler her ne kadar düş ürünü olarak ele alınıyor olsalar da, bu hikâyeler adı belirli bir yerde (gerçek olmasa da) ve belirli bir zaman diliminde geçer. Bu belirli yer ve zaman dilimi için gerçek olması gibi bir şart söz konusu değildir. Olayların zamanları hâlihazırda içinde bulunulan zaman dilimi olmayabileceği gibi, mekân da gerçekte üzerinde yaşanılan bir mekân olmayabilir. Ancak hemen tüm fantastik kitaplarda gerçek olsun ya da olmasın zaman ve mekân belirlemesi yapılır ki, bu da okuyucu çocukların eserin içine daha rahat girebilmesi için önemli bir etkidir.

Fantastik çocuk kitapları ile, öykü türünde oldukça uzun hikâyeler yazılabildiği gibi, olaylar daha da detaylı işlenerek roman türünde örneklerin de verilebilmesi mümkündür. Çünkü fantastik çocuk kitapları oluşturulurken, sadece fantastik öğelerin yapııştırılan bir öge gibi eserin içine yerleştirilmez. Fantastik öğeler bir konu olarak ele alınıp, en başından kurgulanıp işlenerek bir roman oluşturulabilir; fantastik öğeler bu potansiyele sahiptirler.

Fantastik çocuk kitaplarının kahramanları gerçek birer insan, bir hayvan, bir oyuncak ya da hiç bilinmeyen yeni baştan oluşturulmuş bir varlık olabilirler. Ancak bu, kahramanların karakterleri olma özelliğini engellemez. Fantastik eserlerin kahramanları da tıpkı diğer gerçekçi eserlerde olduğu gibi, sadece tek yönleri ile değil, bütün yönleri ile ele alınıp esere yerleştirilirler. Yani kahramanlar eserin içinde gerçekten yaşarlar. Olaylardan etkilenir, yaşananlara tepkide bulunur, yerine göre doğru, yerine göre yanlış kararlar alır ve bunları uygular; yerine göre iyi, yerine göre kötü olabilirler. Kısacası fantastik eserlerin kahramanları da tıpkı diğer eserlerdeki kahramanlar gibi, birer tip değil birer karakterdirler. Böylece çocuk karşısındaki kahramanı bütün yönleriyle tanıma fırsatını bulup, doğru ile yanlış bu yola birbirinden ayırabilmeyi öğrenme fırsatını yakalar.

1.5.3. ÇOCUKLUK FELSEFESİ

Çocukluk felsefesi kavramını açıklamaya geçmeden önce öyle sanıyoruz ki, şimdiye kadar yaptığımız gibi öncelikle felsefe'nin ne olduğunu açıklamak zorundayız. Nedir felsefe?

1.5.3.1. Felsefe Nedir?

“Hangi felsefeciye sorarsak soralım veya hangi felsefe yapıtına bakarsak bakalım üzerinde uzlaşılabilir bir tanım bulmak hemen hemen imkânsızdır. Sonuçta her düşünür ve yazar felsefeyi kendi bakış açısından ve farklı amaçlarla tanımlar. Belki de basit bir tarzda sorulan “felsefe nedir” sorusu, böylece gittikçe çetrefilleşen ve kendi içinde başlı başına bir problem teşkil eden soru halini alır.”⁸⁹ Çünkü felsefe yapmak demek, şüphe duymak demektir, sorgulamak, araştırmak, bilinmeyeni bilmeye çalışmaktır. Hâl böyle olunca da elbette felsefe kavramı bile kendi başına bir problem haline gelmiştir ve üzerinde net tanımlamalar yoktur.

Lokman Çilingir, “Hangi Felsefe” adlı eserinde felsefenin ne olduğunu ifade etmeye çalışırken, filozofların bakış açıları doğrultusunda, felsefe ile ilgili küçük başlıklar halinde özel alanlı tanımlamalar belirlemiştir. Biz de bu küçük başlıkları bir araya getirerek burada sunmayı uygun gördük. Bu doğrultuda felsefe için şunları söyleyebiliriz:

“*Felsefe akla dayalı bir çabadır.

*Felsefe bilgeliktir, bilgiyi elde etmeye çalışmaktır.

*Felsefe bir ‘bilim’dir, ‘bilimlerin bilimi’dir.

*Felsefe hayret etmektir. Kişiyi felsefe yapmaya yönelten nedenlerin başında ‘hayret etmek’ gelir. İnsan çevresinde olup bitenlere hayret eder: kendini içinde yaşadığı çevreyi ve evreni tanımaya, anlamaya

⁸⁹ Lokman Çilingir “Niçin Felsefe”, Ankara, Elis Yayınları, Şubat 2003, s.7.

çalışır.

*Felsefe soru sormaktır. Felsefe algıladığımız, tecrübe ettiğimiz şeyleri sorgulamaya tabi tutarak kavramaya çalışır... Kendimizle, yaşantımızla veya dünyamızla ilgili farklı tecrübeler, değişik sorular sormamıza neden olur.

*Felsefe insanın insana, doğaya, mutlak varlığa, iyiye, adalete, özgürlüğe ve gerçek bilgiye yönelttiği sorular ve bu sorulara aranan cevapların toplamıdır... Soru sorma insanı sürekli olarak bilgi edinmeye yönelten temel felsefi tavidir.

*Felsefe şüphe etmektir. Gerçeği araştıran kişi güvenilir, sağlam bir bilgiye erişmek için esaslı şüphe eden kişidir.

*Felsefe 'araştırmadır'. Hem teorik hem de pratik sahadaki tüm bilgi birikiminin temelinde yatan asıl neden insanın doğal öğrenme ve araştırma merakıdır.

*Felsefe aydınlanmadır. Aydınlanma her tür bilgi, kanaat ve inancı aklın ışığı altında bilinç alanına çıkarmak, herkesin anlayacağı ve kabul edeceği genel geçer bir bilgi haline getirme demektir.

*Felsefe gerekçelendirme ve temellendirme demektir. Her bir fikir ve iddia sağlam, tutarlı bir temele kavuştuktan sonra felsefi bir bilgi olur.

*Felsefe eleştirel bir refleksiyondur.

*Felsefe öğretilmez yapılır. Felsefe herhangi bir özel bilim gibi öğretilmez, çünkü onun konu ve problematiği her bilimi ilgilendiren disiplinler arası bir niteliğe sahiptir, ama aynı zamanda onların bilgi ve yöntemlerini de sorgulayan bir refleksiyondur.”⁹⁰

⁹⁰ Çilingir, a.g.e., s.8-14.

1.5.3.2. Çocukluk Felsefesi Nedir?

Şimdi felsefenin yukarıdaki temel tanımlarını çocuklarımızın davranışlarıyla kıyaslayarak çocukluk felsefesine bir geçiş yapalım. İlk olarak felsefenin *akla dayalı bir çaba* olduğundan söz edilmişti. Evet, çocuklarımız akıllarını kullanırlar. Çevrelerindeki olguları ve varlıkları algılayabilmek ve anlayabilmek çabasıyla zihinlerini sürekli meşgul ederler. Bu sebeple de olgular ve varlıklar hakkında sürekli akıl yürüterek geçirirler vakitlerini. *Felsefe bilgeliktir, bilgiyi elde etmeye çalışmaktır.* Çocuklarımız etraflarında nelerin olup bittiğini bilmek isterler. Çünkü bizlerin yaşayarak tanıdık hale getirdiğimiz dünyayı, onlar en başından ve yeniden öğrenmektedirler. Bu yüzden etraflarında olup biteni merak ederler. *Felsefe şüphe etmektir. Gerçeği araştıran kişi güvenilir, sağlam bir bilgiye erişmek için esaslı şüphe eden kişidir.* Merakları sonucu, cevabını buldukları sandıkları şeylerden şüphe ederler. Çünkü gerçekten cevapların doğru olup olmadığından emin değildirlere, bunu bilmek isterler. Gerçeği bulmak için kendi çaplarında araştırmalar yaparlar ve *felsefe ‘araştırmadır’.* *Hem teorik hem de pratik sahadaki tüm bilgi birikiminin temelinde yatan asıl neden insanın doğal öğrenme ve araştırma merakıdır.* Araştırma yaparlarken kullandıkları tek yöntem soru sormaktır ve felsefenin özünde de soru sormak yatar. *Felsefe algıladığımız, tecrübe ettiğimiz şeyleri sorgulamaya tabi tutarak kavramaya çalışır. Felsefe insanın insana, doğaya, mutlak varlığa, iyiye, adalete, özgürlüğe ve gerçek bilgiye yönelttiği sorular ve bu sorulara aranan cevapların toplamıdır...* Çocuklarımız bir şeyleri öğrenebilmek için gerek yetişkinlere, gerek akranlarına gerekse kendilerine sürekli sorular sorarlar. Verilecek net cevapları alabilmek için değil, akılcı çözümler elde edebilmek için sorgulamaktadırlar aslında dünyayı. En çok sordukları soru da etraflarındaki şeylerin ne olduğudur ve “Felsefe şu soruyla başladı: Bu nedir?”⁹¹ Soru sorma insanı sürekli olarak bilgi edinmeye yönelten temel felsefi tavidir ve çocuklarımız bu felsefi tavra doğaları gereği zaten

⁹¹ Karl Jaspers, **Felsefe Nedir?**, İstanbul, Say Yayınları, Çev: İsmet Zeki Eyüboğlu, Mart 2004, s.58.

sahiptirler. Belki de en iyi yaptıkları şey olan soru sorma, onlara felsefi tavra götürür. İşte bu sebeplerle çocuklarımız doğal filozoflardır çünkü *felsefe öğretilmez yapılır*. Tüm bu yukarıda sözünü ettiğimiz şeyleri çocuğunuza öğretemezsiniz o bunları kendi bilme ihtiyacını karşılamak için yapar. Biz “Merak et!” dediğimiz için çevresiyle ilgilenmez, biz “Sorular sor!” dediğimiz için sormaz. Hatta zaman zaman, bizler çocuklarımızın sorularından bunalıp, artık soru sormamalarını istesek dahi; doğal ihtiyaçları gereği, sorularına bir son vermezler. Yoğun baskılar sonucu, gözlenebilen bir davranış olarak soru sormaya bir son verseler dahi; iç dünyalarında bazı durumları ve oluşumları merak etmeye, onlar hakkında şüphe duymaya, gerçekleri öğrenmeye çalışmaya devam edeceklerdir, biz gözlemleyemesek dahi...

1.5.3.3. Çocuklar Felsefe Yapabilir mi?

Bu konuyla ilk karşılaşıldığında çocuklarımızın nasıl olup da felsefe yapabilecek yetkinliğe sahip olduğu biraz inanılmaz gibi görünse de bu öylesine göz ardı edilemez bir gerçek ki, bu konu üzerindeki örneklerle karşılaşıldığında inanamazlık daha da artıyor. Bu kez nasıl oluyor da bir çocuk bunları düşünüp dile getirebiliyor diye düşünüyorsunuz. Hatta “İnsanı doğrudan doğruya felsefenin derinliğine götürecek anlamda sözleri çocuk ağzından duymak seyrek görülen bir olay”⁹² değildir yargısı daha da şaşırtıyor sizi.

Oysa “çocukluk ve felsefe birbirlerine çok uzak değil midirler? Bir yanda oyunla, fanteziyle ve naiflikle dolu bir yaş; öte yanda ciddiye, soyut kavramsallık ve düşünceyle tanımlanan bir bilim – birbirlerine bu kadar uzak iki alan olabilir mi? Ama aslında ikisinin arasındaki ilişki o kadar yakındır ki, içlerinde çocukluğun bazı tipik özelliklerini korumamış olanların, felsefe yapamayacakları

⁹² Jaspers, a.g.e., s.45.

bile söylenebilir.”⁹³

Peki, nasıl oluyor da çocuklarımız felsefe yapabiliyorlar, felsefe yapabilme yetileri, doğal filozoflar olmaları hangi özelliklerinden kaynaklanıyor. Bizim fark edemediğimiz hangi özellikleri onları minik filozoflar haline getiriyor.

Hep söylediğimiz gibi, çocuklarımız bizlerden farklıdır. Onlar bizim yıllar önce kaybettiğimiz çocuksu duyarlığa sahiptirler. Onların bu duyarlıkları çevrelerine daha eleştirel gözlerle bakmalarını sağlar her şeyden önce.

“Çocuklarda, yetişkinlerde bulunmayan, bir yaratıcılık vardır. O da şudur: Biz yılların akışıyla, çocuğun sorunlar karşısındaki kuşkusuzluğundan yoksun kaldığımız; uzlaşmalar ve görüşlerden, gizli tutulmalar ve sorulmazlık niteliği taşıyan konulardan oluşan belleğin içine girer gibiyiz. Çocuk, kendiliğinden ortaya çıkmakta olan yaşam durumunda açıklık içindedir, karşısında birdenbire yitip giden bir nesne konusunda bir şeyler sezer, görür ve soru sorar. Onun gözü önünde geçen aldırmadığı çok kısa süreli bir olay bile yetişkinlerce resme geçirilip kendisine gösterilirse söylediği, sorduğu oldukça şaşırtıcıdır.”⁹⁴

Çocuğumuz yaratıcılığı sayesinde bizlerin göremediklerini görür, sezemediklerini sezerler. Olağan gerçekleri bile bizden daha önce sezebilecekleri gerçeği bu durumda şaşırtıcı değildir. Onlar yılların geçmesiyle bizler için duvarlar ardına saklanan gerçekleri görmek için çaba sarf etmezler, çünkü onlar için zaman duvarı örülmemiştir henüz. Yetişkinler için yılların geçmesiyle her şeyi olduğu gibi kabul etme eğilimi arttığından etrafımızdan şüphe duymaz, çevremizle ilgili neredeyse hiçbir şeyi merak etmez hale geliriz ki, bu da her şeyi olduğu gibi sorgulamadan kabul etmeyi

⁹³ Nora K., Vittorio Hösle, **Ölü Filozoflar Kahvesi**, İstanbul: Arion Yayınevi, Çev. Çağlar Tanrıyeri, Temmuz 2004, s.202.

⁹⁴ Jaspers, a.g.e., s.46.

ifade eder. Ve Matthews'ın iddiasına göre çocuklar yaşları ilerledikçe yani “okul hayatına tam olarak uyum sağladıkları anda, sadece ‘faydalı’ sorgulamaların onlardan beklendiğini öğrenirler.”⁹⁵ Ve böylece yetişkin bireyler olurken tıpkı bizlerin bir zamanlar yaşadığı gibi, tazeliklerini, saflıklarını ve felsefenin çok ihtiyaç duyduğu o doğal meraklarını kaybederler. Çocuklarımız için her şey henüz çok yenidir. Bizim olduğu gibi kabul ettiğimiz olgularla çocuğumuz ilk kez karşılaşmaktadır ve dolayısıyla merak eder, şüphe duyar, araştırır, inceler, sorular sorar. “Çocukla filozof birbirine benzer; ikisi de önyargısız inceleyicidir.”⁹⁶

“Bir defa ikisinin de ortak noktası dünya karşısında şaşkınlıktır. Çocuk için dünya henüz doğal değildir ve daha çok onun merakını uyandırır. Çocukların çok erken yaşta ve içlerinden gelen dürtüyle sordukları ardı arkası gelmeyen sorular, dünyayı düzenlemek, bağlantıları ortaya çıkarmak, gizemleri çözmek isteyen insan ruhunun göstergesidir. ‘Neden’ sorusu felsefe ve çocukluk arasındaki ilişkiye işaret eder. Hiç kuşkusuz pek çok çocuksu ‘neden’ sorusunun yanıtını tek tek bilimler yanıtlayabilir. Yine de bu, bütün sorular için geçerli değildir, çünkü ‘neden’ sorusu eninde sonunda felsefi bir gereksinimden kaynaklanır. Çocuk neden öldüğümüzü bilmek istiyorsa, bu öncelikle pek çok ölüm nedeniyle ilgilendiği anlamına gelmez. Onun bilmek istediği ölümün olası anlamıdır. Tam da bu yüzden çocuksu sorular, prensipte ‘birliğe’ yöneliktir – çocuk için tek tek sorunların arasında bir ilinti vardır, tıpkı modern çağda, üst üste yığılan bilimleri birleştirmeyi başaran felsefe gibi.”⁹⁷

Tıpkı felsefeye yıllarını vermiş filozofların yaptığı gibi, çocuklarımız her şeye en başından başlarlar. “Felsefenin büyük bölümü, yetişkinlerin sahip olduğu ‘bilincinde olma’ iddialarının bir yana bırakılmasını içerir.”⁹⁸ Filozoflar bir olguyla ilgili, o ana değin edindikleri

⁹⁵ Matthews, **Çocukluk Felsefesi**, s.11-12.

⁹⁶ Şenol Armağan, “Çocuğun Ciddi Edebiyatı Ve Bilgi Toplumu” http://dergi.tbd.org.tr/yazarlar/09072001/senol_armagan.htm

⁹⁷ Nora K., Vittorio Hösle, a.g.e., s.203.

⁹⁸ Matthews, a.g.e., s.20.

tüm bilgileri, tüm önyargıları bir kenara bırakarak eğilirler ilgilendikleri konunun üzerine. Gareth Matthews kitabında felsefe yapabilmek için her şeye baştan başlamak gerektiğini aşağıdaki gibi özetler.

“Descartes bize felsefe yapmak için ‘baştan başlama’yı öğretmiştir. Öğretmenlerimin öğrettiği doğrulara ya da kamu duygusunun yargılarına bağlı kalmak yerine, bildiğimi sandığım şeyleri yeniden, taze bir nefesle ele almalıyım. Bir üniversite öğrencisinin felsefeyle karşılaştığı ilk derste kavrayabileceği gibi, geçici olarak ve sınırları çizilmiş belli bir amaç için bile olsa, yetişkin önyargılarından kurtulmak pek de öyle kolay değildir. Kolay değildir; ama *yetişkinler için* kolay değildir. Çocukların bu konuda hiç güçlük çekmeyeceklerini bilmeliyiz. Yani, bir şekilde, felsefeye başlamak için Descartes’in yolunu izleyenler, geçici bir süre de olsa kendi çocukluklarına geri dönerler. Bu yetişkinler için güç ve çocuklar için de gereksizdir.”⁹⁹

Ancak elbette takdir edilmelidir ki, yalnızca tüm önyargılardan kurtulmak felsefe yapmak için yeterli olabilecek bir olgu değildir. Beraberinde farklı bir şeyler daha gerektirmektedir. “Ama ‘saf’ sorularla başlayarak öğrenmeye çalışmak, felsefi yeteneğin işlenmesi için gerekli bir koşuldur.”¹⁰⁰

Her şeye en başından başlayarak, tüm önyargılardan kurtulabilmeyi başarabilmek beraberinde tazelik ve saflığı getirir ki, yine bunlar da çocuk doğasında var olan ve yetişkinlerin yıllar geçtikçe kaybettikleri niteliklerdir. “Yani çocuklar bazen taze ve yaratıcı filozoflardır. Genellikle olgunluk, bayatlık ve durağanlıkla birlikte gelir.”¹⁰¹ Filozofların özellikle sahip olmak için uğraştıkları saflık ile tazelik ve bu özelliklere sahip olmak için bazı önyargılarından vazgeçmek zorunluluklarını düşünecek olursak çocuklarımız felsefe yapmaya biz yetişkinlerden daha yetkindirler. Bu gerçek hiçbir zaman

⁹⁹ Matthews, a.g.e., s.26.

¹⁰⁰ Matthews, a.g.e., s.26.

¹⁰¹ Matthews, a.g.e., s.26.

göz ardı edilmemelidir.

“Çocukların sundukları felsefi yorum ve sorgulamalardaki tazeliği ve yaratıcılığı gözleyebilme şansı olan herkesin rahatça anlayabileceği gibi, bu tazelik ve yaratıcılık, hayal gücü en zengin yetişkinin bile yakalayabilmesi oldukça güç olanaklardır. Tazelik ve yaratıcılık, felsefe yapabilme yeteneğini değerlendirirken ele alınması gereken kriterlerin yalnızca bir bölümünü oluşturur; disiplin ve ciddiyet de, tıpkı bunlar gibi önemli kriterlerdir. Genelde, çocuklar yetişkinlerden daha az disiplinli ve daha az ciddi sayılır. Ama konu felsefe olduğunda hal böyle değildir.”¹⁰²

Olaya dışarıdan bakıldığında her ne kadar felsefe ciddiyet ve disiplin gerektiren bir uğraş gibi görünse de, çocuklarımızın biz yetişkinler kadar ciddi ve bizler kadar disiplin sahibi olarak görünmeseler de bu onların felsefe yapabilmeleri yolunda bir dezavantaj değil, tam tersine bir avantajdır. Bazen ciddi olmayan sorular ve yaklaşımlar bile insanları gerçek doğrulara götürebilir. Bu sebeple çocuklar felsefe yapamaz diye yanlış bir yargıya varılmamalıdır.

1.5.3.4. Çocukta Felsefi Düşünme:

Matthews bir makalesinde¹⁰³ profesyonel filozofların küçük çocukların sıklıkla yaptıkları yorumları, sordukları soruları ve sorgulamalarla meşgul oluşlarını felsefi olarak kabul ettiklerinden söz eder. Çocukta felsefi düşünmeyi çok daha iyi anlayabilmek için elbette, onların konuşmalarına kulak vermek gereklidir. Tanık olacağınız konuşmalar sizi bu konuda daha çok ikna edecektir.

Matthews’in gerek makalelerinde, gerekse yazdığı kitaplarda en sık rastladığımız örnek Tim adında bir çocuğun rüyalarla ilgili yaptığı yorumdur:

¹⁰² Matthews, a.g.e., s.25.

¹⁰³ Gareth B. Matthews, “The Philosophy of Childhood”, **Stanford Encyclopedia of Philosophy**, <http://setis.library.usyd.edu.au/stanford/entries/childhood/>

“TİM(altı yaşlarında) bir kutuyu tekmelemekle meşgulken sorar: “Baba, her şeyin bir rüya olmadığından nasıl emin olabiliyoruz. Tim’in babası biraz utanarak, böyle bir şeyi söyleyebileceğimizi nasıl düşündüğünü sorar. Kutuyu bir müddet daha tekmeledikten sonra Tim cevap verir: her şeyin bir rüya olduğunu düşünmüyorum, çünkü rüyada olan insanlar etrafta dolaşarak bunun bir rüya olup olmadığını sormazlar.”¹⁰⁴

Bu örneğin ardından Matthews hemen rüyalarla ilgili bir felsefecinin yorumuna John Locke’un yorumuna yer vererek, Tim’in felsefi düşüncesini gözler önüne sermeye çalışır.

Bir başka örnek felsefecilerin çoğu zaman neyi gerçekten bildikleri üzerine yaptıkları önermelere bir gönderme biçiminde gelişir:

“James ve babası arasında ‘gerçek’ kavramı ile ilgili sorular sorulmaktadır. ‘Bunu biliyorum’ der James ve babası cevaplar ‘Fakat belki de yanılıyorsunuzdur.’ Denis [4 yaş 8 ay] konuşmaya katılır, ‘Ama biliyorsa yanılmaz! *Düşünülenler* bazen yanlış olabilir ama *bilinenler* her zaman doğrudur.”¹⁰⁵

Diğer bir örnek yine felsefecilerin vazgeçemediği konulardan birisi olan hak ve adalet kavramı üzerinedir:

“IAN (altı yaşında)’ın ailesinin arkadaşlarının üç çocuğu televizyonu ele geçirmişlerdir ve Ian’ın en sevdiği programı seyretmesini engellemektedirler. Ian hüsrarla annesine sorar ‘Anne, neden üç kişinin bencil davranması, bir kişinin bencil davranmasından daha iyi.”¹⁰⁶

Tanrı var mıdır, düşüncesi de felsefecileri çok uzun süreler meşgul eden sorunlardan birisi olmuştur. Ama bakın küçük bir kız çocuğu bunun

¹⁰⁴ Gareth B. Matthews, **Philosophy and The Young Child**, London: Harvard University Press, Mayıs 1980, s.23.

¹⁰⁵ Matthews, a.g.e., s.27.

¹⁰⁶ Matthews, a.g.e., s.27.

çözümünü nasıl da buluyor:

“Dokuz yaşlarında küçük bir kız sorar, ‘Baba tanrı gerçekten var mı?’ Babası bunun cevabının kesin olmadığını söyler. Küçük kız babasını kızgınca cevaplar ‘Gerçek olmalı çünkü bir adı var.’”¹⁰⁷

Bu örnekler daha da çoğaltılabilir elbette ama bu konuyla ilgilenen sadece Matthews olmamıştır elbette. Karl Jaspers da kitabında bununla ilgili aşağıdaki örneklerle yer vermiştir.

“Bir çocuk şu olaya şaşıyor : “Ben kendimi bir başkası olarak düşünmeye çalışıyorum, sonra bakıyorum ki hep neysem oyum.” Bu çocuk tüm kesinliğin kaynağına değiniyor, bu kendi benliğinin bilincinde oluş bilincidir. O, ben olmanın bilmecesi karşısında şaşkınlık duyuyor. Bu durumu başka kimse kavrayamaz. Çocuk soru soran bir kimse olarak bu varlık sınırı önünde duruyor.”¹⁰⁸

Çocuğumuz ben olmanın sınırlarını zorluyor burada. Başka bir bedende olmanın, bir başkası olmanın ölçütü olup olmayacağını merak ediyor ve kendine göre araştırmalar yapıyor. Kendisini belki de olmayı arzu ettiği bir başkasının yerine koyuyor. Ama öyle olmalı ki, kendisini bir başka bedende hayal ettiğinde dahi “kendisi olma” anlamında bir şeylerin değişmediğini fark ediyor ve sonunda kendisi olmaktan başka bir yolunun olmadığına karar veriyor.

“Başka bir çocuk yaratış öyküsünü dinledi: Başlangıçta tanrı gökleri ve yeri yarattı... bunun üzerine çocuk hemen soruyor: “Öyleyse başlangıçtan önce ne vardı?” Bu çocuk sürekli soru sormanın sonsuzluğunu, anlayış yetisinin belli yerde durmayacağını kavradı, onun için kesin yanıt bulma olanağı yoktur.”¹⁰⁹

¹⁰⁷ Matthews, a.g.e., s.30.

¹⁰⁸ Jaspers, a.g.e., s.45.

¹⁰⁹ Jaspers, a.g.e., s.45.

Bu çocuk ilk olgu kuramı ile ilgili sorular sormaktadır aslında. “Felsefeciler araştırmalarında, öğretilerini oluşturmak için bir hareket noktası, bir ilk presip bulmak zorundadır. Bu hareket noktasına, ya da evrensel prensibe arche ya da ilk olgu denilmektedir.”¹¹⁰ Ve bu küçük çocuk belki de farkında olmadan, merakıyla, sorularıyla ilk olgu sorununa eğilmektedir.

“Başka bir çocuk da, geceleyin içinde perilerin oynadığı konusunda masalların anlatıldığı bir orman içi çayırında gezintiye çıktıktan sonra... “oysa orda bir nesne yok...” demişti. Ona gerçek olaylar anlatıldı, güneşin devinimini gözlemledi, sonra güneşin devinip devinmediği, yeryüzünün dönüp dönmediği, yeryüzünü küre biçimli oluşu, kendi çevresinde dönüşü konusunu içeren nedenlerle ilgili soru açıklandı. “Aaa, olmaz, bu doğru değildir,” dedi kız, ayaklarıyla yere vurarak “yeryüzü olduğu yerde duruyor. Ben ancak gördüğüme inanırım.” Bunun üzerine: “Öyleyse sevgili Tanrı’ya da inanmıyorsun, çünkü onu da göremezsin...” Kız birdenbire durdu, sonra çok kesin bir dille dedi ki: “Tanrı olmamış olsaydı biz de olmazdık.” Bu çocuğu, varoluşun yarattığı şaşkınlık verici durum yakalamıştı: O, kendi kendisiyle var değildi artık. Bu çocuk, sorunun ayrımını da anladı: O, dünyada ya belli bir nesneye ya da evrenin bütünü içinde oluş ve bizim varoluşumuza yöneliyor.”¹¹¹

Bu örneklerle de görüyoruz ki çocuklarımız felsefi düşünceye gerçekten sahipler. “Bu ve diğer anekdotlar en azından bazı çocukların oldukça doğal bir biçimde gerçekten felsefi düşünce ile meşgul olduklarını kanıtlıyor.”¹¹²

1.5.3.5. Çocuk Gelişim Teorileri

Çocukluk felsefesini algılayabilmek için çocukluğun ne olduğunu, çocukluğun beraberinde ne gibi davranış biçimleri getirdiğini bilmek gerekir.

¹¹⁰ İhsan Turgut, **Felsefenin Temel Sorunları**, İzmir: Anadolu Matbaacılık, 1993, s.11.

¹¹¹ Jaspers, a.g.e., s.45.

¹¹² Matthews, “The Philosophy of Childhood”.

Her şeyden önce şunu kabul etmek gerekir ki çocuklarımız bizden farklıdır. Görüntüleri farklı olduğu gibi, düşünceleri, duyguları, ilgi alanları, istekleri, ihtiyaçları tamamen bizlerden farklıdır. Bizler her ne kadar çocuklarımızı çok iyi tanıyor olduğumuzu düşünsek de zaman zaman yanıldığımızı fark ederiz.

Bir süre sonra “Çocuklarımızın birçok yönden bize yabancı olduğuna ikna oluruz. Bütün günümüzü onlarla geçirmenin onları tanımaya yetmeyeceğini düşünürüz. Onlar hakkında bir *kurama* ihtiyacımız vardır. Bir uzman, bir kuramcı çocuklarımızın neye benzediğini bize göstermek zorundadır.”¹¹³

1.5.3.5.1. Piaget’nin Bilişsel Gelişim Teorisi

Gerek eğitimciler gerekse ebeveynler arasında en bilinen ve en çok güven duyulan çocukluk teorilerin başında hiç kuşkusuz Piaget’nin bilişsel gelişim teorisi gelmektedir.

Piaget çocukları bilişsel gelişimlerine göre dört aşamalı yaş gruplarına ayırır ve bunları duysal motor dönemi, işlem öncesi dönem, somut işlemler dönemi ve soyut işlemler dönemi olarak belirler. Birbirini izleyen bu dört evreyle, Piaget, çocuklarımızın bilişsel gelişimlerini bir kurama oturtarak açıklamaya çalışır. Korunum yasasıyla ilgili deneyler yapar, çocukların hangi yaşlarda hangi bilişsel yetenekleri kazanacaklarını, hangi durumlar karşısında hangi bilişsel tepkileri vereceklerini detaylarıyla ve deneysel yöntemle ortaya koyup kanıtlar. Belirlediği bu dönemler kısaca şunları ifade eder:

“1.Duyusal-hareket dönemi (0-2 Yaş): Bu dönem çocuğu

*Kendisini dış dünyadan ayırt edebilir.

*Duyu organları ile bedeninin farkına varır ve onu istediği gibi kullanır.

¹¹³ Matthews, *Çocukluk Felsefesi*, s.41.

*Başkalarının davranışlarını taklit eder.

*Hedefe yönelik davranışlarda bulunur.

*Deneme ve yanılma yolu ile basit problemleri çözebilir.

*Basit hareketleri birleştirerek yeni hareketler üretmeye başlar.

*Refleks davranışlardan amaçlı davranışlara geçer.

*Objelerin sürekliliğini anlar.

*Hayali oyunlar yaratmaya ve yeni araçlar icat etmeye başladığı için yeni bir döneme geçer.

2.İşlem Öncesi Dönem (2-7 Yaş): Bu dönem çocuğu;

Sembolik dönem

*davranışları ben merkezlidir. Kendini başkalarının yerine koyamaz,

*Olaylara ve dünyaya hep kendi açısından bakar.

*Objeleri tek bir özelliği açısından sınıflandırabilir.

*Mantık yürütmede tümevarım ve tümdengelim yollarını kullanamaz.

*Mantıkları değişken ve yüzeysel olduğu için tek yönlü düşünür.

*Oyunları semboliktir.

*Oyunlarında animistik düşünce hâkimdir.

*Maddenin korunumu ilkesini kavrayamamıştır.

Sezgisel dönem

*Animistik düşünce yerini canlı ve cansız nesneleri doğru tanımaya bırakmıştır.

*Grup etkinliklerine katılır.

*Cinsiyetinin kalıcı olduğunu dönemin sonuna doğru kavramaya başlar.

*Olaylara başkalarının açısından kısmen de olsa bakmaya başlar.

*Dil gelişimi oldukça hızlıdır.

*İşlemleri tersine döndüremezler. ($5+9=14$ ise, $14-5=9$ işlemini düşünemezler)

*Objelerin korunumu ilkesini kazanamamıştır.

* '-cı' ekini kullanarak sözcük türetebilir.

3. Somut İşlemler Dönemi (7-11 Yaş) : Bu dönem çocuğu

*Objelerin korunumu ilkesini kavrar.

*Tersine çevirebilme becerisi kazanmıştır.

*Üst düzeyde gruplama yapabilir. (varlıkları ağırlıklarına, boylarına, enlerine, sertlikleri ve yumuşaklıklarına varana dek birkaç özelliklerini dikkate alarak gruplayabilir).

*İşlemleri tersine çevirebilir.

*Bazı matematiksel işlemleri zihinsel olarak yapabilir.

*Soyut kavramları anlatmakta sıkıntı çeker.

*Davranışlarında benmerkezci düşünce egemenliğini iyice

yitirmiştir.

*Öğretimlerinde somuttan soyuta bir yol izlenmelidir.

4. Soyut İşlemler Dönemi (11-18 Yaş) : Bu dönem çocuğu;

*Analiz yeteneği gelişmiştir.

*Genellemelerde tümevarım ve tümdengelim yöntemlerini birlikte kullanır.

*Bilimsel yöntemlerle deneceler üretim test edebilir.

*İdeal, fikir, değer ve inanç geliştirebilir.

*Ergenlik döneminin kendine özgü benmerkezciliği görülür.

*Sosyal, politik ve günlük yaşamla ilgili konulara felsefi yaklaşımlar içinde açıklamalar getirmeye başlar.”¹¹⁴

Bütün bu detaylı belirlemelerin yanında Piaget tam anlamıyla çocukta felsefi düşünce konusu üzerine direk olarak eğilmese de; Matthews¹¹⁵ Piaget’nin The Child’s Conception of the World adlı eserinde “Düşünce nedir?”, “Bir sözcük ve onun anlamı arasındaki ilişki nedir?”, “Rüya nedir ve nerede yer alır?” gibi felsefi sorulardan bahsettiğini söyler. Yani açıkça belirtilmese de Piaget’in çalışmaları da çocukça felsefi düşünce yapılarına sahip olunduğunun kanıtlarını içermektedir. Çünkü yukarıdaki sorular felsefi sorulardır.

Diğer taraftan Piaget’in yaş-bağılantılı olarak geliştirdiği kuramının ortaya çıkardığı bir soru da “felsefenin zihinsel olarak *olgun* bir etkinlik mi yoksa *olgun olmayan* bir etkinlik mi olduğu sorusudur.”¹¹⁶ Ki Matthews bunu “Felsefenin zihinsel anlamda olgun bir etkinlik mi yoksa olgun

¹¹⁴ Kurtman Ersanlı, **Davranışlarımız / Gelişim ve Öğrenme**, Samsun, Eser Matbaası, 2005, s.96–101.

¹¹⁵ Matthews, **Philosophy and The Young Child**, s.37.

¹¹⁶ Matthews, **Çocukluk Felsefesi**, s.41.

olmayan bir etkinlik mi olduğu sorusuyla ortaya çıkan garip ikilemden kurtulmanın bir yolu, onun bazen olgun, bazen de olgun olmayan bir etkinlik olduğu”¹¹⁷ cevabını vererek çözmeyi uygun görür.

1.5.3.5.2. Kohlberg’in Ahlaki Gelişim Teorisi

Ahlaki gelişim teorileri üzerinde öne çıkan isim ise Kohlberg’dir. Kohlberg ahlaki gelişimi ikişer basamaklı üç düzey halinde belirler. Kohlberg’in ahlaki gelişim teorisi de birbirini izleyen düzeyler ve basamaklardan oluşur ancak, onun kuramı Piaget’ninki gibi yaş bağlantılı olarak belirlenmemiştir. Ancak yine de Piaget’nin kuramından daha az detaylı olduğunu söylemek mümkün değildir çünkü o da insanların önüne sunduğu birtakım hikâyeler vasıtasıyla karşısındaki kişinin belirlediği düzeylerden hangisinde bulunduğunu, kendine göre bir deneyle belirlemeye ve aynı düzeyde olan insanların aynı bakış açısı ve aynı davranış biçimlerine sahip olduklarını kanıtlamaya çalışmaktadır. Kohlberg’in belirlediği düzeyler ve basamakları da şöyledir:

“I.Kural Öncesi Düzey (Gelenek Öncesi Düzey) : Bu dönemdeki çocuk davranışları ceza ve ödül açısından değerlendirir. Gelenek öncesi düzey Piaget’nin bilişsel gelişim kuramındaki dönemlerden işlem öncesi dönem düzeyine denk gelmektedir. İşlem öncesi dönemde hâkim olan düşünce biçimi ‘benmerkezcî’ olduğundan; ahlaki değerlendirmelerini, kendi istek ve gereksinimlerini ön plana çıkararak değerlendirme yapması doğaldır. Bunu engelleyen, otorite figürünün ön plana çıkmasıdır.

1.Basamak (Ceza ve itaate yönelik): Bu düzeyde davranışa temel olan ilke, çocuğun kendi gereksinimlerini doyurma yönünde davranması ve başkalarının istek ve arzularını dikkate almamasıdır. Bu nedenle birinci evrede bulunan bir çocuk için her hangi bir davranışın doğruluğunun ya da yanlışlığının ölçüsü, onun cezalandırılıp cezalandırılmayacağıdır. Cezalandırılan davranış kötü,

¹¹⁷ Matthews, a.g.e., s.45.

cezalandırılmayan davranış iyidir.

2.Basamak (Bireysellik ve karşılıklı çıkarı dayalı ilişkilere yönelik): bu dönemde başkalarının çıkarlarını kendi çıkarları doğrultusunda değerlendirir. Kurallar ve değerler bireyin kendi mutluluğu için birer araçtır. Ahlaki dünyası ben merkezli olduğu için, başkalarıyla ilgilenmede çıkar ön planda olup faydacı bir alışverişten yanadır. Her şey karşılıklıdır inancına sahiptir.

II. Kural dönemi düzeyi: Bu dönemde bulunanlar, sadece toplumsal düzene uymayı değil, mevcut düzeni desteklemek, savunmak ve yaşatmak amacındadırlar. Toplumun kurallarını ve kalıp yargılarını, uzlaşmadan öte olduğu gibi kabul eder ve benimser. Çocuğun ‘ben merkezli’ düşünceden kurtularak, başkalarının da istek ve arzularının farkında olup, olayları onların da bakış açılarıyla görmesi ve değerlendirebilmesi için Piaget’nin belirttiği somut işlem basamağında olması gerekir.

3. Basamak (İyi çocuk olmaya yönelik): Bu dönemde bulunanlar, çevresiyle olan ilişkilerini ‘kendisine yapılmasını istemediği bir şeyi başkasına da yapma’ anlayışına dayandırır. Davranışların değerlendirilmesinde önceki dönemlerde sonuçlar dikkate alınırken, bu basamağa gelindiğinde niyetler dikkate alınmaya başlar.

4. Basamak (Yasa ve düzene uyuma yönelik): Kurallar ve sosyal düzeni koruma eğiliminin ön plana çıktığı bu basamak, aynı zamanda sosyal sistem ve vicdan basamağı olarak da nitelendirilmektedir. Bu basamakta bulunan kimse, toplumdaki yasalara içtenlikle uyar ve bunların kesin olduğuna inanır.

III. Kontrol sonrası düzey (Gelenek Sonrası Düzey) : Bu düzeyde birey, kendi vicdanını kontrol etmeye başladığı için, otoriteden bağımsız olarak kendi özerk ahlaki ilkelerini oluşturur. Kohlberg bu düzeye ulaşma yaşının on dört olduğunu belirtmektedir. Yapılan araştırmalar sonunda yetişkinlerin hepsinin bu düzeye

ulaşamadığı anlaşılmıştır.

5. Basamak (Sosyal anlaşmaya yönelik): Bu basamağa sözleşmeye dayalı yasal düzenleme yönelimi, sosyal anlaşma, yararlılık ve bireysel haklar basamağı da denilmektedir. Yasalara, sosyal bir anlaşma olduğu ve çoğunluğun haklarını koruduğu için uyulur.

6. Basamak (Evrensel ahlaki ilişkilere yönelik): Mantık ve evrensel ilkelerin hâkim olduğu bu basamakta bulunanlar, doğru ve yanlış sosyal düzenin yasa ve kurallarıyla değil; kendi vicdanı ve kendi geliştirdiği ahlak ilkeleriyle tanımlar. Çünkü altıncı basamaktaki birey değerlendirmelerine, insanın değerli olduğuna inandığı için evrensel adalet ilkelerini, insan haklarını, insana saygıyı ve güveni temel alır.”¹¹⁸

Ahlaki gelişime gelince, bunların da tamamen felsefi temeller üzerine kurulduğunu söyleyebilmek mümkün. Filozofların çoğunlukla üzerinde durdukları konunun hak, doğruluk, adalet, dürüstlük olduğu düşünüldüğünde; Kohlberg’in ahlaki gelişim teorisinde ortaya koyduğu ahlaki ikilemlerin bu felsefi sorulardan kaynaklandığı düşünülebilir.

Her ne kadar gelişim teorilerini tanımlamadan önce çocuklarımızın felsefi düşüncelerini anlayabilmek için onları çok iyi tanımamız gerektiğini söylemiş olsak da burada eklememiz gereken bir şey var ki, o da bizlerin bu teorilere körü körüne bağlı kalarak, çocuklarımızı bu sınırlar arasında yerleştirmeye çalışma çabasının hatalı bir yaklaşım olacağıdır. Evet, doğrudur ki, çocuklarımız yukarıda belirlenen bilişsel ve ahlaki aşamalardan geçerler ve geçmeleri de gereklidir. Ancak, “zihinsel ve ahlaksal gelişim kuramları çoğu zaman bizi çocuklardan, hatta kendi çocuklarımızdan uzaklaştırabiliyor. Ve bu uzaklaştırma bazen çocuklar için yeni bir saygı unsuru sağlayabiliyor. Ne olursa olsun, hata yapan çocukları, bu kuramlara göre henüz olgun olmayan zihinsel ve ahlaki yapılara sahip olduklarından, anlayıp hoş görebilmemiz için

¹¹⁸ Ersanlı, a.g.e., s.225 – 228.

bizleri uyarıyorlar.”¹¹⁹

Bilişsel ve ahlaki gelişim kuramları çoğu zaman çocuklarımızı kelimenin gerçek anlamında küçük görmemize neden oluyor. Ancak söylediğimiz gibi bu yerinde olmayan bir küçük görmedir. Zira sadece çocuklarımız bizden bir şeyler öğrenmez, bizler de çoğu zaman onlardan öğreniriz. “Bu hafife almanın haksız olmasının diğer bir sebebi, çocukların kendi sade dosdoğruluklarıyla bizleri temel doğrulara çağırabilmeleridir. Tamamen kuramsal temellerden hareket ederek, biz yetişkinlerin bile belli zamanlarda çocuklardan bir şeyler öğrenebileceğimiz gerçeğini inkâr eden her gelişim kuramı, işte bu yüzden hem kuramsal hem de ahlaki anlamda yanlıştır.”¹²⁰

1.5.3.6. Çocukluk Felsefesi’nin Faydaları ve Bu Konuda Yetişkinlere Düşen Görevler

Çocukluk Felsefesini yalnızca çocuklarımızın meraklı sorular sorması ve bizlerin onları cevaplamaya çalışmamız olarak düşünmek büyük bir hata olacaktır. Çocukluk Felsefesinin, çocuğumuzu felsefi düşünceye yönlendirmenin açıkça görülebilecek faydaları vardır.

Her şeyden önce, bugün tüm eğitim kurumlarında ön plana alınmış durumda olan yaratıcı düşünmeyi tetikleyecek bir güç olarak çocuklarımızı felsefi düşüncelere yönlendirmeye ve onların bu doğrultuda düşünceleriyle karşılaştığımızda daha da yüreklendirip, onlara destek olmamız çocuklarımızın yaratıcı ve eleştirel düşünme becerilerini güçlendirmede, zihinlerini çalıştırmalarına katkı sağlamada faydalı bir uğraş olacaktır.

“Felsefe doğal bir etkinliktir, tıpkı müzik yapmak ya da kâğıt oynamak gibi. Şurası açık ki felsefenin bazı pratik yararları var. Felsefe, açık düşünce ve güçlü bir zekânın oluşumunda oynadığı rol nedeniyle örneğin hukuk gibi bir alana iyi bir hazırlık sağlayabilir.

¹¹⁹ Matthews, **Çocukluk Felsefesi**, s.80-81.

¹²⁰ Matthews, a.g.e., s.81.

Ama bundan da öte, tıpkı şiir gibi, felsefe kendi başına da değerlidir.”¹²¹

Biz yetişkinler çocuklarımızdan bir şeyler öğrenebileceğimiz gerçeğini ya bilmiyoruz ya da bilmek hoşumuza gitmiyor. Oysa bu gerçeği önyargısız kabul ettiğimizde göreceğiz ki “çocukların bize sunabileceği en heyecan verici şeylerden biri yeni felsefi bakış açılarıdır.”¹²²

Çoğu çocuğun yetişkin olurken doğal felsefi sorgulama yeteneğini kaybettiğini, dünyanın sınırları içine sıkıştığımızda felsefeden uzaklaştığımızı söylemiştik. Bu sebeple “Küçük çocuklarda gözlenebilen felsefi düşüncenin dikkatle ele alınmasını gerektiren ikinci bir sebep daha var; bunu yapmak bize felsefenin kendisinin ne olduğunu anlama şansı verecektir.”¹²³ Böylece bizler de çocuklarımız gibi etrafımıza, olaylara ve olgulara daha eleştirel gözlerle bakacak, bilgi evrenimizin sınırlarını daha da geliştirebileceğiz.

Çocukluk Felsefesinin ilk isimlerinden birisi olan Matthews, çocuklarla görüşmeler yapmış, onların konuşmalarındaki felsefi öğeleri öne çıkarmıştır. Ancak tüm örnekleri kendisi toplamamıştır. “Matthews’in verdiği anekdotların birçoğu, onun çocuklarda felsefi düşünme ile ilgilendiğini bilen arkadaşlarından edinilmiştir. Özenli ve dikkatli ebeveynler için bu gibi örneklerle karşılaşmak nadir görünen bir olay değildir.”¹²⁴ Bu yüzden çocuklarımızı dinlemeliyiz. Onların sorularını can sıkıcı sorular olarak nitelendirip, göz ardı etmemeli; sorularına yanıtlar bulmaya çalışmalıyız, zira “felsefe, çocuğun karmaşık sorularına yetişkince yanıtlar arama çabasıdır.”¹²⁵ Bu anlamda da felsefecilerde yardım alınabilir. “Felsefeciler, kendilerini felsefenin tamamen saf sorularına adanmış insanlar olarak, felsefeyle ilgisiz ebeveyn ve öğretmenlerin, çocukluğun tamamen saf

¹²¹ Matthews, a.g.e., s.10.

¹²² Matthews, a.g.e., s.22.

¹²³ Matthews, a.g.e., s.20.

¹²⁴ Michael Pritchard, “Philosophy For Children”, **Stanford Encyclopedia of Philosophy**, <http://setis.library.usyd.edu.au/stanford/entries/children>

¹²⁵ Matthews, a.g.e., s.21.

sorularını kabullenip dikkate almasına yardımcı olabilir.”¹²⁶

Ve son olarak yetişkinlere söyleyebileceğimiz tek şey, kulaklarınız çocuklarınızda olsun. Size bir şeyler anlatmaya çalışıyor olabilirler.

1.5.3.7. Çocuk Edebiyatı Bağlamında Çocukluk Felsefesi

Başından beri felsefi düşünceye sahip olan çocuklardan, onların konuşmalarından alınan örneklerden söz ettik. Peki, çocuğumuz herhangi bir biçimde felsefi düşünceler üretmiyor ve bu konuda hiçbir çabası da yoksa. İşte bu durumda çocuk edebiyatı devreye girmek zorunda kalıyor.

Elbette ki, biz yetişkinler olarak çocuklarımızı felsefi düşünmeler ve sorgulamalar konusunda yüreklendirmekle yükümlüyüz ama nereye kadar. Çünkü çoğu zaman çocuklarımız ebeveynlerinden ziyade akranlarından ve okudukları kitap kahramanlarından daha çok etkilenirler.

“Her ne kadar gelişim psikologları çocukta felsefi düşünceye önem veriyorlarsa da, çocuk yazar ve şairleri gereken önemi vermiyorlar.”¹²⁷ Bu sebeple çocuk edebiyatı yazarlarına büyük görevler düşüyor. Onların yapmaları gereken ilk şey, çocuklara felsefi sorular sordurabilmek. Yazarlarımız felsefi konulara çocuk duyarlılığı çerçevesinde, onların algılayabileceği düzeyde eğilebilirler, onlara kitaplarında kahramanları vasıtasıyla dünya hakkında sorular sorabilirler. Ya da olay dizilerini öyle bir kurarlar ki, çocuklar kendiliğinden merak eder ve sorgulama yoluna gidebilirler.

Matthews’a göre¹²⁸ bu konuda yazar ve şairlere düşen en büyük görev hem ebeveynlerin hem de çocukların hoşuna gidebilecek ve taktir edebilecekleri felsefi konuları keşfetmektir. Elbette burada sözü edilen çocuk yazar ve şairlerinin tamamen felsefi kitaplar yazmaları değildir. Sözü edilen

¹²⁶ Matthews, a.g.e., s.47.

¹²⁷ Matthews, “The Philosophy of Childhood”.

¹²⁸ Matthews, a.g.m.

yazar ve şairlerin de felsefenin farkında olmaları ve çocuklarımız için fayda sağlayabilecek felsefi düşünme sistemini onlara kazandırabilecek öğelere kitaplarında yer vermeleridir. Çünkü çocuklarımızın “birçoğu onlara anlatılan hikâyenin ‘gerçekten yaşanmış’ olduğuna inanmaktadır.”¹²⁹

Sonuç olarak diyebiliriz ki, çocuklarımız doğaları gereği felsefeye, felsefi sorgulamalara ihtiyaç duyarlar. Onların bu ihtiyaçlarını ebeveynleri, onlara kulak vererek, onlarla ilgilenip konuşarak destekleyebilecekleri gibi, çocuk yazar ve şairleri de felsefi düşünceye sahip olmayan çocuklar için felsefi sorular sorduran kitapları vasıtasıyla yardımcı olabileceklerdir.

2.ÇOCUK EDEBİYATI ÜRÜNLERİNDE EVRENSEL ÖĞELER

Çalışmamızın bu bölümünde yerli ve yabancı çocuk edebiyatı ürünlerinde evrensel öğeleri ortaya koymadan önce, rasgele bir seçimle belirlediğimiz eserler hakkında kısa ve tanıtıcı bilgiler vererek, ele aldıkları temel konuları kısaca özetlemenin yerinde olduğunu düşünüyoruz. Daha sonra da yerli ve yabancı çocuk edebiyatı eserlerinde yer alan evrensel öğeler üzerinde duracağız. Kitap tanıtımlarında onları herhangi bir değerlendirmeye göre değil, ancak alfabe sırasında göre tanımlamayı uygun gördük.

2.1. İNCELENEN DÜNYA ÇOCUK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ

2.1.1. Açık göz Budalalar, Erich KÄSTNER¹³⁰

Alman yazar Erich Kästner’in kaleme aldığı bu eser 109 sayfa ve olarak, resimli biçimde düzenlenmiş. Resimlerin konuya uygunluğu konusunda olumsuz bir şey söyleyemesek de; resimlerin netliği hakkında böyle olumlu bir yargıya varmak söz konusu değil.

¹²⁹ Matthews, **Çocukluk Felsefesi**, s.120.

¹³⁰ Erich Kästner, **Açık göz Budalalar**, İstanbul: Can Yayınları, Çev: Akşit Göktürk, 1988.

Birbirinin devamı niteliğinde 11 küçük hikâyecikten oluşan romanın her bölümüne, o bölümde anlatılan konuya uygun bir başlık atılmış. Okunması da bir o kadar kolay.

Açıkgöz Budalalar adını verdiği eserde Kästner, Ortaçağ'da Yokülke'nin Şilda adındaki kentinde yaşayan, oldukça budala insanların öyküsünü anlatır gibi görünse de; aslında oradaki akıllı insanların öyküsünü kaleme almaktadır. Şildalılarla tanışanlar onların budalalıklarıyla dalga geçseler de, budalalıklarının altına gizledikleri zekâlarıyla çevresindeki insanlarla dalga geçenler Şilda Kentlilerdir.

Şilda Kentlilerin budalalık öyküleri ise şöyle anlatılır kitapta: Şilda kentliler aslında çok zeki insanlardır ve bu zekilikleri ülke çapında ün salmıştır. Tüm ülke onların bu yeteneklerinden faydalanmak ister ve akıllı Şilda Kentliler birer ikişer kendi kentlerini terk edip diğer kentlerin yararına çalışmaya başlarlar. Bu gidişin sonunda bir zaman sonra kentte hiç erkek kalmayınca, tüm işler kadınlara kalır ve kadınlar da erkekler gibi her işe koşturmaya, çocuklarını okutmaya çalışırlarsa da başarılı olamazlar ve hepsi eşlerine birer mektupla durumu bildirirler. Aldıkları mektuplarla harekete geçen Şildalılar kentlerine döndüklerinde, kentlerini bıraktıklarından çok daha kötü bir halde bulunca durumun ciddiyetini anlar ve bir çare düşünürler.

Buldukları çare, tüm ülkeye ün salan ve onları kentlerinden uzaklaştırmaya sebep olan akıllarını gizlemektir. Ve bunun yolu da tam tersine budalaca düşünmek ve budalaca davranmaktan geçmektedir. İşte kitapta akıllı budalaların öyküleri ve bu durumlarının sonucunda yaşadıkları anlatılmaktadır.

Kitabın sonunda budalalıklarıyla, Şilda Kenti büyük bir yangına sebep olarak yok eder Şildalılar. Ama yazar Kent yok olsa da Şildalıların hâlâ aramızda olabileceğini söyleyerek ve onların temel özelliğini sunarak noktalar eserini:

“Çok geçmeden yürekleri kan ağlayarak yollara düştüler. Sonunda ne Şilda kent kaldı ne de Şildakentliler. Ama bugün yeryüzünde hiçbir Şildakentli kalmadı anlamına gelmez bu. Şildakentlilerin torunlarıyla, torunlarının torunları, torunlarının torunlarının torunları, yeryüzünün dörtbir bucağına saçılmış durumdadır. Ama bunların hiç biri, Şildakentlilerin soyundan geldiğini bilmez. Mutluluğa kavuşmak içim kendilerini budalalığa vuran, budalalıkları sonucunda da mutsuzluğa uğrayan atalarını hiç biri tanımaz.

Bir gün gelip, tanıyacakları da söylenemez. Çünkü bugünkü dünyamızda budalalar, gerek para gerekse talih yönünden akıllılardan hiç geride kalmıyor, çoğu zaman onları geride bırakıyorlar. Böyle olunca budalalıklarını nereden anlasınlar?

Ama budalalar tek bir özellikleriyle gene de belli ederler kendilerini: eriştikleri şeyleri beğendikleri pek seyrek, ama kendi akıllarını her zaman beğenirler. Aman dikkat edin öyleyse! Çevrenizdeki insanlara, ötekine berikine, bir de ...? Evet evet, bir de kendinize!”¹³¹

Böylece Şildalıların eğlenceli maceralarıyla yazar Kästner, çocuklara beynini kullanmamanın ne denli kötü sonuçlar doğurabileceğini, aramızda, etrafımızda çok yakınlarımızda aklını kullanmayan insanların varlığını sürdürdüğünü; bu gibi insanlara dikkat etmeleri gerektiğini anlatır. Bu gibi insanların kendilerine zararı dokunabileceği gibi, etraflarındakiler de zarar verebileceği için onlardan uzak durmanın gerekliliğini vurgulamak istemektedir. Ve hatta, çocuklara kendilerine de dikkat etmelerini söylerken, çaktırmadan şu öğüdü vermektedir aslında. Aman çocuklar dikkat, aklınızı kullanın, dönüp bir bakın kendinize, akıllı mısınız, yoksa budala mı? Eğer budalaca davranıyorsanız hemen vazgeçin yol yakınken, aklınızı kullanmaya başlayın bundan sonra...

¹³¹ Kästner, a.g.e., s.106-109.

Yazarın bu öğüdü vermek için otoriter bir yol çizmemiş olması, bunun için Şildalılarından yardım alması dikkate değerdir. Bir öğüt olarak söylenecekti eğer, bu kadar etkili bir şekilde çocukların aklında kalması mümkün olmayacaktı. Hatta öyle sanıyoruz ki, son cümlesinden sonra çocuklar kendilerine şöyle bir bakıp (belki de ayna karşısına geçip kendilerini seyredecek ve akıllı mı yoksa budala mı olduklarına karar verecek ve daha bu kararı verirken dahi akıllarını kullanmaya başlayacaktır. Daha çok ilköğretimin ilk kademesi için uygun sayılabilecek; çocukları akıllıca ve doğru düşünmeye yönlendirebilecek eğlenceli, hoş bir kitap...

2.1.2. Arthur ile Minimoylar, Luc BESSON¹³²

Fransız film yönetmeni Luc Besson'un kaleme aldığı bir kitap olunca söz konusu olan, okuması da elbette film tadında gerçekleşiyor. Bu sebepten olsa gerek kitaptaki betimlemeler olabildiğince detaylı ve tatmin edici. Öylesine ince ayrıntısına kadar çiziliyor ki her şey gözünüzün önünde, anlatılan yerin ya da şeyin resmine ihtiyaç duymuyorsunuz. Ve gerçekten de kitap resimsiz olarak tasarlanmış. İncelediğimiz diğer kitaplarla karşılaştırdığımızda hacim olarak diğerlerinden biraz daha kalın bu kitap, toplam 238 sayfa olarak tasarlanmış ve 12 punto ile basılmış. Çocukların ilgiyle okuyabileceği sürükleyici ve macera dolu bir kurguya sahip. Bu nedenle belirlediğimiz yaş grubunun özellikle son yaşlarına yönelik sayılabilecek bir kitap.

Hacim fazlalığı ve resimsiz olmasından dolayı, okumayı daha kolay hale getirebilmek için bölümlenmiş. Toplam on sekiz bölüme ayrılan kitapta, bölümler isimlendirilmek yerine numaralandırılmakla yetinilmiş:

Arthur ile Minimoylar, yoksul anneannesinin yanında kalan 10 yaşındaki Arthur ile bahçelerinde hayatlarını devam ettirdiklerini öğrendiği

¹³² Luc Besson, **Arthur ile Minimoylar**, İstanbul: Can Sanat Yayınları, Çev: Saadet Özen, 2005.

sadece birkaç milimetre boyunda olan Minimoyların yaşam mücadelesini serüven dolu bir anlatımla kaleme alıyor.

Arthur, söylediğimiz gibi yoksul anneanesiyle kalan bir çocuktur. Anne ve babası çalışmış oldukları işlerinden ayrıldıkları ve kentte yeni bir iş arayışına girdikleri için, Arthur’u küçük bir kasabada yaşayan anneanne Madam Suchot’a emanet etmişlerdir.

Her şey Arthur’un doğum gününde başlar. Doğum günü gecesi evlerini almak istemesine rağmen, her seferinde anneanne tarafından bu isteği geri çevrilen her türlü gıda malzemesinin sahibi Davido’nun eline bir koz geçirip, kasabaya olan borçlarına karşılık evi kendi üzerine geçireceğini söylemesi ve onlara evi boşaltmak için iki gün vermesiyle başlar.

Arthur mühendis olan ama dört yıldır kayıp olan dedesine hayrandır. Onun odasında vakit geçirip, onun anılarını dinlemeye bayılır ve o gece dedesinin odasında bulunduğu kitabın sayfaları arasında iki metrelik Bogo-Matassai’ler ve doğada onların tamamlayıcısı olduğuna inanılan Minimoy’larla ve özellikle Minimoylar’ın prensesi Selena’nın resimleriyle tanışır ve öykülerini anneannesinden dinler.

Ertesi gün tüm kozları eline geçiren Davido tekrar gelir ve anneanne ile torunu rahatsız eder. Anneanne, para bulabilmek için dedenin tüm eşyalarını bir antikacıya satmak zorunda kalır, bu sırada bir ara Minimoy’ların dedesine hediye ettikleri çok değerli tacın bahçelerinde gömülü olduğunu ama onu hiç bulamadığı Arthur’a söyler. Arthur o tacı bulmaya ve Minimoy’larla tanışmaya karardır. Dedesinin odasından yürüttüğü, bahçenin krokisini gösteren bir kâğıt parçası ve dedesinin resmi vasıtasıyla gizi çözerek Minimoy’ların ülkesine geçer o gece. O da artık bir Minimoy’dur ve hem anneannesinin mutluluğunu geri getirmeye, hem çok sevdiği evlerini Davido’ya kaptırmamaya hem de Minimoy’ların ülkesini lanetli Maltazar’dan kurtarmaya çalışır.

Bu kitapta yazar, çocuklara son derece macera ve serüven dolu bir dünya sunmakla birlikte, ailesinin ve sevdiklerinin mutluluğu ve hayatı söz konusu olduğunda yalnızca on yaşındaki bir çocuğun bile neleri göze alabileceğinin hikâyesini anlatır.

Luc Besson, Arthur ile Minimoy'larda, korkmayın, cesaretli olun öğüdünde bulunuyor üstü kapalı olarak. Cesur Arthur, çocuk saflığının getirdiği tertemiz yüreğiyle önüne çıkan tüm zorlukların üstesinden gelmeyi biliyor ve Besson şöyle fısıldıyor adeta, yüreğinizde kötü duygulara yer vermeyin. İyi olduğunuz ve sadece güzel duygulara yer verdiğiniz sürece kalbinizde her şeyin daha iyiye gittiğini, eskisinden daha güçlü olacağınızı göreceksiniz. “Senin gücün içinde, Arthur. Yüreğin en kuvvetli silahtır,”¹³³ Yüreğiniz sizin en güçlü silahınızdır çocuklar, yeter ki inancınızı ve kendinize güveninizi kaybetmeyin, iletisi gönderiliyor çocuklarımıza.

Kitabın bir başka ilgi çekici yanı ise bir sonunun olmaması, yani Selenya, Arthur ve Selenya'nın küçük kardeşi Betameş kurtuluşlarını aramak için gitmeyi hedefledikleri Ölüler Kenti'ne giriş yoluna ilk adımı attıklarında kitap ve tüm macera mecburen sona eriyor. Bunun bir avantajı da hikâyenin geri kalanının okuyucuya bırakılmış olması. Ölüler kenti'nde onları ne bekliyor, Maltazar'ı yenebilecekler mi, Arthur'un dedesi gerçekten Maltazar'ın elinde ama sağ mı, şimdiye kadar kimsenin dönmediği Ölüler Kenti'nden onlar sağ olarak kurtulabilecekler mi? Böylesi soruların yanıtını okuyucuya bırakarak, tamamıyla çocukların hayal gücünü tetikleyen bir bitirme yöntemi aslında ve bu yöntemi çocuk edebiyatı eserleri açısından onaylamamak imkânsız. Böylece düşünmeye yönlendirilecek olan çocuklarımızın yaratıcı düşünme yeteneklerinin gelişeceği de su götürmez bir gerçek. Zira Gareth B. Matthews'ın çocukları felsefi düşünmeye yönlendirmek için kullandığı temel yöntemlerden bir tanesi de onlarla yaptığı diyaloglar sırasında ya onlara bir öykü anlatıp yarıda kesmek, ya da tam sonuna kadar getirerek çocuklardan hikâyenin geri kalanını tamamlamalarını

¹³³ Besson, a.g.e., s.101.

istemektir. Hal böyle olunca son noktası tam olarak konmayan eserler, çocuğu düşünmeye yönlendirecektir.

2.1.3. Kim Takar Salatalık Kral'ı, Christine NÖSTLINGER¹³⁴

Avusturyalı çocuk kitabı yazarı Christine Nöstlinger'in 1973'te Alman Gençlik Edebiyatı ödülünü kazanan romanı. Toplam 158 sayfa ve kilerdeki Kumi-Ori'lerin Kral'ı olduğunu ileri süren Salatalık Kral'ın resimleriyle bezenmiş. Toplam on beş bölüm halinde yazılmış. Kitabı diğer çocuk kitaplarından sıra dışı kılan bir özelliği şu ki, kitabın bölümlerine isim yerine numara verilmesiyle birlikte kitabın anlatıcısının o bölümde neler anlattığından söz etmesi. Anlatıcı bölüm numarasını verdikten sonra altında o bölümde ne anlattığını söylüyor, onun da altına Salatalık Kral'ın resmi ekleniyor. Bu da çocuk kitaplarında yeni bir yaklaşım.

“Büyükbabam içimizden birinin bu öyküyü yazması gerektiğini söyledi. Büyükbabam haklı.

Martina, yazarım dedi; ama şimdiye değin yaptığı tek şey bir parlak pembe kâğıt ile yeşil renkli bir daktilo şeridi almak oldu. Yazmaya henüz başlayamadığını, çünkü bu öykü için plan yapmanın güç olduğunu söylüyor. Dilbilgisi öğretmeninin dediğine göre, doğru planlama her şeyi belirliyormuş.

Plan milan umrumda değil benim! Ayağım alçıda olduğu için yüzmeye gidemeyeceğime göre, ben de yazmaya başlıyorum işte.”¹³⁵

sözleriyle bu öyküyü yazma amacını açıklar önce anlatıcımız ve öyküsünü anlatır.

¹³⁴ Christine Nöstlinger, **Kim Takar Salatalık Kral'ı**, İstanbul: Gümüşçi Kitaplığı, Çev: Selahattin Dilidüzgün, 2004.

¹³⁵ Nöstlinger, a.g.e., s.9.

Her şey kilerden çıkıp gelen ve Kumi-Ori'lerin kralı olduğunu söyleyen bir salatalığın Hogelmann ailesini şaşkına çevirmesiyle başlar. Küçük bir şaşkınlığın ardından Salatalık Kral kendisinin halkına son derece iyi davranmasına rağmen, halkının nankörlük edip darbe yaparak onu başından attıklarını, bir müddet sonra nasılsa halkının gelip onu geri götüreceğini söyler ve eve yerleşir. Evin annesi ilk başlarda o yaratığa dayanamayacağını söylese de elinden bir şey gelmemektedir.

Evde Salatalık Kral'ı koşulsuz kabul eden tek kişi Bay Hogelmann ve evin en küçük çocuğu Nik'tir. Bir zaman sonra babanın bu Salatalık Kral'a koşulsuz anlayışının aksine, Salatalık Kral'ın, kimsenin tahammül edemediği kendini beğenmiş ve emredici tavırları evdeki herkesi çileden çıkarır ve evdeki tüm dengeler bozulur. Kötü bir diktatör olduğu gibi aynı zamanda kötü bir karaktere de sahiptir Salatalık Kral. Yalan söyler, etrafındaki herkesi küçümser, ev halkının minik sırlarını gösteren delilleri eline geçirip daha sonra aleyhlerinde kullanmak için saklar, konuşmaları dinler ve bu gibi kötü davranışlar sergiler. Söylediğimiz gibi sadece evin babası onun bu özelliklerini görememektedir.

Uzun süre geçmiş olmasına rağmen Kumi-Ori halkından bir kişi dahi Salatalık Kral'ı geri götürmek için gelmemiştir. Bu Salatalık Kral'ı oldukça sinirlendirir. Bunun üzerine Salatalık Kral halkını yok etmesi için işyerinde kendisine terfi verdirebilecek tanıdıkları olduğu yalanıyla, evin babasını kilerde yaşayan Kumi-Orileri ortadan kaldırma konusunda ikna eder. Tüm bunlar olurken ev halkı, kilerde yaşayan ve Salatalık Kral'ın bencil ve diktatör yönetiminden bıkmış olan, çocukları için o zamana kadar kralın izin vermediği okulları, parkları inşa etmeye çalışan Kumi-Orilerle tanışır; onlara inşaatları konusunda yardımcı olular ve bu arada Salatalık Kral ile babalarının hain planlarını, onların yanından ayrılmayan Nik'i sıkıştırarak öğrenirler. Kumi-Orileri korumak için babalarına gerçeği anlatırlar. Evin babası gerçeklere inanamaz. Evden çıkar. İş arkadaşları onu geri getirdiğinde ufak bir baygınlık geçirmiştir ve hiçbir şey hatırlamamaktadır. Nik'in

Salatalık Kral'ı bir başka evin kiler camının yanına terk edip eve dönmesiyle ailemiz Salatalık Kral'dan kurtulur ve bu öykü de böylece sonlanmış olur.

Bu öykü esnasında yazar, öykünün içine ailenin günlük sıkıntılarını da yerleştirerek aslında Salatalık Kral vasıtasıyla Hogelman ailesini mercek altına alır. Baba Hogelman ev içinde oldukça diktatör yaklaşımlarla aileyi zaten biraz da olsa hayatından bezdirmiştir. Salatalık Kral'a yakınlık gösteren tek kişi olmasının da tek sebebi, Salatalık Kral'ın da kendisi gibi olmasıdır. Herkes için verilecek karar, Bay Hogelman'ın uygun gördüğü karardır. Kardeş ilişkilerini, kardeş dayanışmasını, aile birliğini ön plana alan; eğlenceli anlatımıyla çocukları içine çekeceği gibi aynı zamanda otoriter aile anlayışının bir eleştirisi olarak yetişkinlere de seslenen bir eser olması dolayısıyla gerçekten iyi bir eser.

2.1.4. Konrad ya da Konserve Kutusundan Çıkan Çocuk, Christine NÖSTLINGER¹³⁶

Avusturyalı çocuk kitabı yazarı Christine Nöstlinger'in bir diğer romanı. Bu kitap da yazarın diğer romanı gibi oldukça ilgi çekici bir kurguya sahip ve 174 sayfa yazılmış. Kim Takar Salatalık Kral'ı adlı eserinde olduğu gibi bu kitap da okuma kolaylığı sağlamak amacıyla toplam on bir bölüme ayrılmış ve bölümlere numaralar verilmiş. Resimli olarak düşünülüp tasarlanan kitapların resimleri de konuya uygun bir biçimde çizilerek, uygun kısımlara yerleştirilmiş.

Nöstlinger, bu kitabında Berti Bartolotti ile onun davetsiz misafirinin öyküsünü anlatır. Berti Bartolotti kocasından boşanmış, yıllardır yalnız ve çevresine göre ilginç ve düzensiz bir yaşam sürdüren, hayatını halı dokuyup satmakla kazanan yoksul, yaşlıca bir bayandır. En büyük saplantısı kuponlar, eşantyonlar, ısmarlama ve indirimli ürünlerdir. İhtiyacı olsun ya da olmasın bir şeyler sipariş eder sürekli. Bu sebeple bir gün ansızın postacının kapısına

¹³⁶ Christine Nöstlinger, **Konrad ya da Konserve Kutusundan Çıkan Çocuk**, İstanbul: Güneşli Kitaplığı, Çev: Mine Kazmaoğlu, 2003.

getirdiği kocaman bir konserve kutusuna çok da şaşırılmaz. Ancak ne var ki bu kocaman konserve kutusunu açtığı anda içinden Konrad adında 7 yaşında bir çocuk çıkar.

Berti Bartolotti, boşandığı kocasının bir zamanlar sabırsızlıkla beklediği bir teslimat olduğunu hatırlar, onun bu çocuk olduğunu zannederek sevinçle bu çocuğu evladı gibi kabul eder. O akşam, haftada iki kez görüştüğü arkadaşı eczacı Bay Egon, Berti Bartolotti'nin yeni çocuğu ile tanışıp ona hayran kalır ve çocuğun babalığını kabul eder, daha doğrusu kendisini biraz da zorla Konrad'ın babası olarak kabul ettirir.

Konrad bir fabrika üretimi olduğu için son derece mükemmeldir. Bir ailenin 7 yaşındaki bir çocuktan beklentisi neyse, Konrad öyle davranır. Öyle ki yeni annesinin yatmadan önce verdiği şekerden bir parça yese de vicdanı rahat etmez. Bundan sonra olaylar Konrad'ın okula başlayıp arkadaşlar edinmesiyle devam eder. Alt kattaki komşusu Kitty ile arkadaş ve hatta sevgili olular. Berti Bartolotti, Eczacı Egon'a rağmen Konrad'la çok mutludur.

Ancak bu mutluluk, Konrad'ın üretildiği fabrikadan gelen bir mektupla sarsılır. Teslimatta hata vardır ve ürünü yani Konrad'ı gerçek ailesine teslim etmek üzere geri istiyorlardır. Ne Berti Bartolotti, ne Eczacı Egon ne de Kitty Konrad'ın gitmesini ister. Hep birlikte bir plan yaparak Konrad'ın hatalı ürün haline gelmesini sağlayıp, fabrikanın onu geri almasını önleyeceklerdir. Kitty Konrad'a normal çocukların yaptıkları yaramazlıkları öğretmeye başlar ve Konrad'a bunları öğretirken zorlansa da sonunda Konrad da gerçek bir çocuk gibi davranmayı öğrenir.

Fabrika çalışanları Konrad'ı geri almak için geldiklerinde Konrad'ın yaramazlıklarıyla karşılaşınca onu almaktan vaz geçerek geri dönerler ve Konrad ailesiyle kalmış olur.

Bu kitabıyla Nöstlinger, ideal çocuk kavramını ele alarak eleştirir aslında. Biz yetişkinlerin her zaman onu yapma, böyle davranma, iyi çocuk ol,

kötü çocuklar senin yaptığını yapar gibi eleştirilerimizi mercek altına alarak; çocuklarımızın aslında çocuk oldukları için böyle davrandıklarını gözler önüne sermeye çalışır. Mükemmel olan Konrad'ın bir fabrika üretimi olarak sunulmasının ardındaki gerçek de budur. Tamamiyla biz yetişkinlerin istediği gibi davranan, asla sözümüzden çıkmayan çocukların fabrika üretimi bir ürün gibi mekanik olmaktan öteye geçemeyecek, dolayısıyla duygudan yoksun kalacakları gerçeğini gösterir. Nöstlinger bu kitabıyla, diğer kitabı Kim Takar Salatalık Kral'ı adlı kitabında olduğu gibi, hem eğlenceli anlatımıyla iyi çocukların nasıl davrandıklarını tanımlayarak çocuklara seslenip onlara bu yönde bir yol çizmeye çalışır; hem de çocukların, yetişkinlerin her beklentilerini karşılayacak makineler olmadıklarını gözler önüne sererek çocuklara ve yetişkinlere aynı anda seslenir.

2.1.5. Küçük Prens, Antoine de Saint-EXUPÉRY¹³⁷

Fransız yazar Antoine de Saint Exupéry, 108 sayfadan oluşan bu kitabını yazmakla kalmamış aynı zamanda resimlerini de kendisi çizmiştir. Kitap birbirini takip eden 28 kısacık bölümden oluşturulmuş ve diğer kitaplarda olduğu gibi bölümler isimlendirilmek yerine numaralandırılmakla yetinilmiş.

Küçük Prens isimli kitap, çocukluğunda çizdiği resimleri anlamadıkları için, onun daha faydalı işlerle uğraşmasını tavsiye eden ailesi yüzünden, tüm çizim yeteneğini kaybederek; artık yararlı işlerle uğraşan bir pilotun, bir çölde mahsur kaldığı anda tanıştığı ve arkadaş olduğu, kendi gezegeninde çiçeği ile tek başına yaşayan Küçük Prens'in hikâyesini kaleme alır.

Uçağı düşüp mahsur kaldığı yerde, bir çocuk, anlatıcıdan ona bir koyun çizmesini ister ve hikâye böyle başlar. Yaptığı tüm kötü çizimler yüzünden Prens'e istediği koyunu bir türlü verememenin suçunu, o çocukken

¹³⁷ Antoine de Saint-Exupéry, **Küçük Prens**, Ankara: ÜBL Yayınları, Çev: Ülker Baykal, 2003.

çizdiğini anlamayan büyüklere yükler ve sonunda ona bir kutu çizerek, istediği koyunun kutunun içinde söyleyince olay çözülür. Bundan sonra ikisi arkadaş olurlar.

Durmadan soru soran Küçük Prens, kendi öyküsünü de anlatır bu arada. Küçük Prens ev büyüklüğünde bir gezegenden gelmektedir. Gezegeninde kötü huylu Boabab ağaçları vardır ve her gün onları gezegeninden temizlemek zorundadır. Püskürür durumda iki, sönmüş durumda bir yanardağı, bir de bir rüzgârla Küçük Prens'in gezegenine gelen bir çiçeği vardır ki, yürekten bağlıdır Küçük Prens çiçeğine. Bir gün gezegeninden ayrılır Küçük Prens ve dünyaya gelene kadar da birçok gezegene uğrar.

Uğradığı ilk astroidde otoritesini sarsmayacak şekilde, yalnızca makul emirler veren bir kralla; ikinci gezegende herkesin kendine hayran olduğunu düşünen kendini beğenmiş bir adamla; üçüncü gezegende bir sarhoşla; dördüncü gezegende yıldızların bile kendine ait olduğunu düşünen ve sürekli hesap yapmakla meşgul olan bir iş adamıyla; beşinci gezegende tembel ama sürekli çalışan bir gece bekçisiyle, altıncı gezegende kâşiflerin aktardığı bilgilerle kocaman kitaplar yazan ama hiç kâşifi olmayan bir coğrafyacıyla tanışır ve onun öğüdüyle dünyaya gelir.

Dünyada bir yılanla, kendi çiçeğine benzeyen güllerle, evcilleştireceği bir tilkiyle ve anlatıcımız pilotla tanışır. Hepsiyle ayrı şeyler yaşar ve bir gün bir yılanla gezegenine doğru (?) gözden kaybolur.

Alışılmadık bir öykü Exupéry'nin kitabı. Yazar Küçük Prens'in şahsında tüm dünyayı ve insanları algılamak ve sorularla çocuklara da algılatabilmenin peşinde. Küçük Prens sürekli soru soran, cevabını almadan sormaktan vazgeçmeyen, tanıştığı her yeni kişiden, her yeni varlıktan bir şeyler öğrenen, sahip olduklarına ve sevdiklerine sıkı sıkıya bağlı bir çocuk. Küçük Prens pilotun yıllar önce çizdiği ama büyüklerin sadece sıradan bir "şapka" olarak gördükleri resmi bir çırpıda anlayarak, onun yılan tarafından

yutulmuş bir fil olduğunu kavıyor ki böylece yazar bizlere çocuk duyarlığının yetişkinlerden nasıl da farklı olduğunu ve bir çocuğu yine ve ancak bir başka çocuğun anlayabileceğini söylemeye çalışıyor.

2.1.6. Pinokyo, Carlo COLLODI¹³⁸

Hemen her çocuğun okuyarak büyüdüğü, alışıldık Pinokyo öyküsü. 26 bölümden oluşan bu kitapçık 125 sayfa ve resimsiz olarak basılmış. Bölümlere sadece numara verilmeyle yetinilmiş.

Hepimizin bildiği gibi, Gepetto adlı ağaç ustasının meydana getirdiği yaramaz bir kukla Pinokyo. Yaramazlıkları dur durak bilmiyor. Her zaman iyi bir çocuk olacağına söz verse de bir türlü başaramıyor bunu. Daha yapıldığı gece babası Gepetto'nun elinden kaçıp haylazlık etmeye başlıyor. Babası onu okula yazdırabilmek için ceketini satıp alfabe alsa da o ertesi gün okula giderken alfabesini satıp kuklaları izlemeye gidiyor. Kuklacıya esri düşünce Ateş Yiyen'in merhametli gününe rastlıyor ve onun hediyesi beş altınla evine dönmeye hazırlanırken, tilki ile kedinin tuzağına düşüyor. Bu kez de onların peşine takılıyor. Peri annesiyle tanışıyor sonra Pinokyo, peri annesine de iyi olma sözü verse de yine başkalarına aldanmaktan kendini alamıyor. Altınlarını tilki ile kediye kaptırınca, peri annesinin evinin yolunu tutuyor. Bu kez ona gerçekten iyi çocuk olma sözü veriyor ve bir süre gerçekten okuluna giden, derslerine çalışan iyi bir çocuk oluyor. Tam gerçek bir çocuk olacağı için bir eğlence düzenleyeceği akşam, okul arkadaşı Lamba Fitili'ne kanıp, Oyun Ülkesi'ne kaçıyor. Orda bir merkep haline gelip bir sirke satılıyor. Sirkte ayağı kırılıp tekrar satılınca, onun derisini yüzmek isteyen adamdan bir şekilde kurtulup denize doğru kaçayım derken bir köpek balığı tarafından yutuluyor. Orada babası Gepetto'ya rastlayan Pinokyo güzel bir planla köpekbalığı'nın midyesinden kurtulmayı başarıyor ve o günden sonra çalışıp hasta babasına bakmak için para kazanmaya başlıyor. Hatta peri annesinin de hasta olduğunu duyunca kendisi için ayırdığı parayı son kuruşuna kadar peri

¹³⁸ Carlo Collodi, **Pinokyo**, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, Çev: Gülten Suveren, 2004.

annesine gönderiyor. Ertesi sabah bütün bu iyiliklerinin ödülü olarak Pinokyo, gerçek bir çocuk olarak uyanıyor.

Nöstlinger'in hikâyesindeki tersine burada aslında yaramaz olan bir çocuk iyi bir çocuk olma yolunda eğitime ve çocuklara yaramaz çocuklar olmanın, anne babanın sözlerini dinlemeyen çocuklar olmanın ne kadar kötü sonuçlara yol açacağı gösterilerek çocuklara eğitim verilmeye çalışılıyor. Aslında Collodi'nin bu kitabı tamamıyla çocukları eğitmek amacıyla yazılmış, onlara doğruları göstermeyi hedefleyen bir eser.

2.1.7. Üç Mağara Dağı, Per Olov ENQUIST¹³⁹

İsveç'li yazar Per Olov Enquist'in resimli ve 148 sayfalık kitabı, eserde yer alan olaylar zincirine göre adlandırılmış yedi bölüm ve bu başlıkların alt bölümlerinden oluşuyor. Resimli olarak tasarlanan bu kitabın resimleri daha çok bir kara kalem çalışmasını andırsa da konuyla ilgili olmak bakımından başarısız olduğu söylenemez.

Kitap Mina adındaki altı yaşında ve hayal gücü oldukça kuvvetli olan bir kızın, gereksiz olayları çok büyütmesi ve her defasında arkasında dedesini bulması ile ilgili aslında. Bir gece düşünde bir timsahın onu ısırıldığını gören Mina babasından ve amcasından da yardım alamayınca olayı dedesine anlatır. Çünkü sürekli işi olan ama vakti olmayan ebeveynlerinin aksine, dedesinin yazmaktan başka yapacak işi yoktur ve sürekli Mina'ya ayıracak vakti vardır. Dedesi olayı sanki gerçekmiş gibi ciddiye alır ve ona büyükannesini ile gidecekleri tatile katılıp katılmayacağını sorar.

Ertesi gün Büyükbaba, büyükanne, köpekleri Mischa, Mina, Minanın kızkardeşi Moa, kuzenleri İa ve Markus Varmland'daki evlerine doğru yola çıkarlar. Dedenin en büyük hayalinden biri o bölgedeki Üç Mağara dağı'na tırmanmaktır ama bunu tek başına şimdiye dek yapamamıştır. Bu kez torunlarını da yanına alarak birlikte büyük bir maceraya atılırlar. Ayılarla

¹³⁹ Per Olov Enquist, **Üç Mağara Dağı**, İstanbul: Yerdeniz Yayınları, Çev: Ekin Aykut, 2003.

karşılaşır, küçük bir yavru kurtla tanışır, daha sonra bu yavru kurt ve annesini avcılardan kurtarıp, avcıları da yakalatırlar. Tırmanış esnasında üçüncü mağaraya tırmanamayıp, ikinci mağarada dede ayağını kırmış olsa da İa ve polisler yardımıyla Üç Mağara dağından sağ salim kurtulmayı başarırlar.

Üç Mağara Dağı olayları anlatırken birtakım değerleri de benimsetmeye çalışır çocuklara. Bunları da hayvan sevgisi, doğa sevgisi, avlanmanın kötü bir şey olduğu gibi başlıklar şeklinde sıralamak mümkün. Ama temelde kitapta, ailesinin kendilerine vakit ayırmasından yoksun olan çocukların onların ilgi ve dikkatlerini kendi üzerlerine çekebilmek için en ufak olayları bile büyüttüğü gerçeği sunulur. Hal böyle olunca küçüklere olayları büyütmemenin gerektiği öğretilmeye çalışılırken; büyüklere de çocuklarınıza az da olsa vakit ayırmak gerekir öğüdünü vererek hem büyüklere hem de küçüklere seslenen bir eser çıkmıştır meydana.

2.1.8. Zümrüt Kent / Oz Büyücüsü, Frank BAUM¹⁴⁰

Frank Baum'un Oz Büyücüsü'nü tanımayan yoktur. Kitabını okumamış olsa bile mutlaka herkes bir şekilde adını duymuştur. Bu kitap 170 sayfa ve 24 bölüm olarak tasarlanmıştır. Yukarıda sözü geçen kitapların çoğunun aksine her bölüm içeriğine göre adlandırılmıştır.

Dorothy Kansas'ta çiftçi bir aile olan Henry Amca ve Emm Yenge ile birlikte oturur. Bir gün büyük bir hortum esnasında amcası ve teyzesi sığınağa girer ama sığınağa kadar yetişemeyen Dorothy ile köpeği Toto sığınağa kadar yetişemezler. Hortum, evi, içinde Dorothy ve Toto ile birlikte havalandırarak dört tarafı çöl olan bir ülkeye getirir. Adını bile bilmediği bu ülkeden kurtulmaktır Dorothy'nin tek dileği, ama bu o kadar da kolay olmayacaktır. Dorothy'nin evi hortum sonrası aşağı inerken kötü yürekli Doğu Cadısı'nın üzerine inmiş ve onun ölümüne sebep olmuştur. Doğu elinde yaşayan Mançkinler ona teşekkür ederek, Kötü yürekli Doğu Cadısı'ndan

¹⁴⁰ Frank Baum, **Zümrüt Kent / Oz Büyücüsü**, İstanbul: Engin Yayıncılık, Çev: Nihal Yeğınobalı, 1999.

kalan gümüş ayakkabıları Dorothy'ye verirler. Dorothy isteğini ancak Zümrüt Kent'te oturan Oz Büyücüsü'nün yerine getirebileceğini öğrenir ve oraya doğru zor bir yolculuğa çıkar. Yolculuğu esnasında Dorothy beyni olmayan bir korkuluk, kalbi olmayan teneke bir oduncu ve cesareti olmayan bir aslanla tanışır. Kendisini evine gönderebilmesi için Oz Büyücüsü'ne gittiğini öğrendiklerinde, korkuluk bir beyin, teneke oduncu bir kalp, aslan da cesaret istemek için Dorothy'ye katılmaya karar verirler.

Zümrüt Kent yolculuğu boyunca türlü tehlikeler atlattırlar. Sonunda Zümrüt Kent'e varır ve Oz'la da görüşmeyi başarıp isteklerini sıralarlar. Oz da onların isteklerini ancak Kötü yürekli Batı Cadısı'nı öldürmeleri karşısında yerine getirebileceğini söyleyince, bu dört arkadaş önceleri biraz tedirgin olsa da Batı eline doğru maceralı bir yolculuğa çıkarlar. Sonuçta tesadüf eseri kötü yürekli Batı Cadısı'nı da ortadan kaldırıp Zümrüt Kent'e geri döndüklerinde Oz'un aslında bir büyücü değil, bir balon ustası olduğu gerçeğiyle karşılaşır. Ama Oz onlara isteklerini yerine getireceğine söz verir. Korkuluğun beyninin yerine, üzerine sayısız iğne batırılmış cilalı ve meşin bir iğnedenlik takarak ona beyin verdiğini söylerken; teneke adama da üzeri ipekle kaplanarak kalp şekline getirilmiş bir talaş yığını verir. Aslana ise sihirli cesaret suyu olduğunu söyleyip bir su içirerek cesaretlendirir. Dorothy için bir balon yapsa da bir aksilikle Zümrüt Kent'ten ayrılan yalnızca Oz olur.

Tek çare iyi yürekli Güney Cadısı Glinda kalmıştır. Dört kafadar oraya giderler. Glinda gerçekten onlara yardım eder, korkuluk Oz'dan sonra Zümrüt Kent'in başkanı, teneke adam Vinkinlerin başkanı, aslan da ormanların kralı olur. Dorothy de ayağındaki gümüş ayakkabıların sihrini öğrenerek onlar sayesinde dostu Toto ile birlikte Henry amca ve Emm Yenge'nin yanına Kansas'a döner.

Yazarımız Frank Baum ve onun kahramanları sayesinde şu ileti gönderilir çocuklarımıza: Sahip olduğumuz, olmak istediğimiz her şey bizim içimizdedir aslında. Bir şeyler yapmak için ihtiyaç duyduğumuz güç sadece kendimize güvenimiz ve inancımızdır. Kendinizi nasıl görürseniz öyle

olursunuz. Kalpsiz olduğunuzu düşünürseniz, yüreğinizde durmaksızın atan bir kalbiniz varsa dahi kalpsizsinizdir; aklınızı kullanmayı bilmiyorsanız, kafanızın içinde taşıdığınız beyninizi hiçbir şekilde çalıştırmıyorsanız içi saman dolu bir korkuluktan farkınız olmayacaktır. Ve siz ormanlar kralı aslan da olsanız kendinize güvenmiyorsanız eğer, hiçbir güçlüğün üstesinden gelemesiniz demektir. Yalnızca nelere sahip olduğunuza bir bakın ve sahip olduklarınızı kullanmayı bilin.

2.2. İNCELENEN TÜRK ÇOCUK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ

2.2.1. Ayda Yaz Uykusu, Ahmet UYSAL¹⁴¹

Ahmet Uysal'ın kaleminden çıkan bu kitap 63 sayfa ve resimli biçimde basılmış. Zaten hacim olarak çok da fazla olmayan bu kitap temel olarak üç bölüme ayrılmış ve bölümlere tanıtıcı adlar verilmiş.

Işık ve Bilgi adlı iki kardeş etrafında dönüyor Ahmet Uysal'ın öyküsü. Bir gün ormanda dolaşırken Bilgi kendini bilmeyen dalgın bir halde, kardeşini dahi unutarak adeta gizemli bir güçle ormanın derinliklerine doğru yol alır ve kendini karanlık bir odada ve bir zaman makinesinin başında bulur. Makinenin üzerindeki geçmiş zaman ve gelecek zaman düğmeleri arasında bir tercih yaparak geçmiş zamanın daha önemli olduğuna karar verir ve geçmiş zaman yolculuğu başlar. Bu yolculuğunda Einstein'la, Galileo'yla, Pitagoras ve Thales'le, Eratos ve Kopernik'le tanışır, eski kentlerin tapınakların sokaklarında dolaşır. Geri döndüğünde hâlâ dalgındır.

İkinci bölümde Işık ve Bilgi aileleriyle birlikte Ayvalık'a, Bergama'ya gider ve orada gezinirken sanki yüzlerce yıl öncesine giderler. Bilgi bu kez taş yığınların arasında kente adını veren Pergamos'la karşılaşır bu kez de onun yardımıyla gider geçmişe. Bu sefer savaşları, Persleri, Yunanlıları, Suriyelileri, Bizans'ı görür gözlerinin önünde.

¹⁴¹ Ahmet Uysal, **Ayda Yaz Uykusu**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1999.

Bergama dönüşü bir Bergama halısı edinmişlerdir aile kendilerine ve halı çocukların odasındadır. Bilgi o gece halının üzerinde uyur, sabah uyandığında halıdan onu gözlemesine götürmesini ister ve halı onu gözlemesine uçarur. Bu kez Bilgi'nin aklında gelecek zamana gitmek vardır ve öyle de yapar. Gördüklerine inanamaz Bilgi, bilim son derece ilerlemiş, dünyamız eskisinden daha güzel daha temiz bir hale gelmiştir. Teknolojik olanaklar her evdedir artık. Bilgi gelecek zamandan bir arkadaş edinir kendine, adı Uzay'dır. Uzay'la okulda bir gün geçirir Bilgi o günden sonra genbilim çalışmaya karar verir bundan sonra. Gelecekte sağlık koşulları son derece ilerlemiştir. Oluşturulan bilim kurulu, insanların daha uzun yaşaması için çalışmalar yapmaktadır. Ay'da yaşam konusu gündemdeydi. İnsan organları küçük bir uyarıyla kendini yenileme becerisine sahiptir. Döndüğünde gördüğü her şey tüm ayrıntılarıyla aklındadır. Ama o annesine doğru koşmaktadır, çünkü onu çok özlemiştir.

Temel olarak bilime, bilimsel araştırmalara, insana, doğaya ve tarihe gereken değerin verilmesinin önemini anlatan bir kitaptır Ayda Yaz Uykusu. Ancak kitabımız her ne kadar hacim olarak çok tatmin edici olmasa da içeriğinde yoğun bir bilgi aktarımı vardır. Yazar birkaç sayfa içinde hem Einstein'den hem Galileo'dan hem Thales'ten söz edebilmiştir. Bu anlamda çocukların çok da sürükleyici bularak okuyabilecekleri bir kitap olduğunu düşünmüyoruz. Ancak yine de bilgiye ve bilime önem vermek gibi mesajları bir çocuğun gözünden iletebilme anlamında başarılı bir anlatım olduğunu söyleyebiliriz.

2.2.2. Bilgisayarlı Şapka, Hidayet KARAKUŞ¹⁴²

Bilgisayarlı Şapka, 109 sayfa ve resimli olarak düşünülp basılmış bir kitap. Kitap kendi içinde on altı bölüme ayrılmış ve her bölüm de kendi içinde isimlendirilmiş. Resimler gerçekten konu ile uygunluk gösteriyor.

¹⁴² Hidayet Karakuş, **Bilgisayarlı Şapka**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2001.

Kitabımız Şapka Ustası Süleyman Usta ve onun yaramaz şapkalarının öyküsünü anlatıyor. Ünlü bir şapka susatası olan Süleyman Usta bir gün nasıl olmuşsa aklını bilgisayarlara takar. Bir yerden minicik düğme şeklinde bir bilgisayar edinir ve onu papatya biçiminde bir kız çocuğu şapkasının üzerine takar ama bu şapkayla ne yapacağını ilk anda bilemez ve kimseye de satmak istemediğinden dükkânın en üst raflarından birine kaldırır.

Bir gün kızı Arzu'ya şapka almaya gelen Belgin Hanım'a hiç şapkası olmadığını söylese de Arzu üst raftaki minik papatyayı görür ve onu almak için ısrar edince Süleyman Usta dayanamayıp verir. Bu minik papatya şapkanın adı Aferin Oğlum anlamına gelen AFO (çünkü o her güzel şeye ve hoşuna giden bir şey yapan herkese Aferin Oğlum der) ve ilk şapka olduğu için AFO1'dir.

AFO1 etrafındaki tehlikeleri ve insanların düşüncelerini algılama yeteneğine sahiptir. Bir müddet Arzu ve ailesiyle kaldıktan sonra, sert bir rüzgâr ve yorgunluğu yüzünden Arzu'nun başından uçar ve onu kaybeder. İşte böylece ortalık karışır. Arzu ve annesi kayıp şapkayı bildirirler, bu arada Arzu'yu arayan AFO1 havada uçmakta ve arada düşünceleri iyi olan insanların başına konmaktadır. Bir polis AFO1'i yakalamayı aklına koymuştur. O kovaladıkça AFO1 kaçır, araya polis ekipleri, itfaiyeler girse de AFO1' i yakalamayı beceremezler ve AFO1 kentten kaçarak ormanlık bir alanda kalır. Özgürlük hoşuna gitmiştir. Bu arada Süleyman Usta'da dükkânında tedirgin aklı AFO1'dedir. Onu bulması için başka bilgisayarlı şapkalar yapar. İlk iki denemede özgürlüğün tadına varmış olan AFO1 dükkâna dönmek istemeyip, diğer şapkaları ikna etse de üçüncü gelişlerinde daha güçlüdürler ve AFO1'i zorla Süleyman Usta'nın dükkânına götürürler.

Süleyman Usta büyük bir sevinçle karşılar AFO1'i ve planını uygulamaya başlar. Planı yüzlerce bilgisayarlı şapkadan oluşan bir şapka gösterisi düzenlemektir. Çok çalışır ve sonunda beş yüz şapka Süleyman Usta'nın planladığı zamanda gösteriye başlarlar, gökyüzünde dans eder, iyi düşünceli insanların başına konar ama kendilerine hiçbir şekilde

dokundurtmazlar. Yine ortalık karışır, polisler bu beş yüz şapkanın peşine düşer. Ama AFO1 sayesinde yine ormanlık bir alanda saklanır, planlanan saatte Süleyman Usta'nın dükkânına dönerler. Döndüklerinde polis dükkânda Süleyman Usta'yı sorgulamakta, onun bir casus olduğundan şüphe etmektedirler. Süleyman Usta polise gerçeği anlatır. Tek amacı eğlenmektir. "Altmış yaşına kadar uçurtma uçurmayı bekleyen adam"¹⁴³ sadece eğlenmek istemiştir.

Gerçeği öğrenen polis, düşünceleri okuma gücü olan şapkalardan Polis Teşkilatına da yapmasını ister, ama Süleyman Usta bunun çok büyük sakıncalar doğuracağını düşündüğünden, hemen o gece polisler gider gitmez tüm şapkalardaki bilgisayarları çıkarır. Tüm şapkaları bekleyen sipariş adreslerine gönderir. Sadece papatyayı kendine saklar.

Çocukluğunu yaşayamamış olan Süleyman Usta'nın öyküsü çarpıcıdır, yazar bu gerçeği kitabın sonuna kadar saklayarak okuyucunun bunu merak etmesini sağlayarak, kitabın sürükleyiciliğini artırır. Öyküsü esnasında, özgürlüğün ne güzel bir şey olduğunu, kentin hava kirliliği ve karmaşasına karşın, doğal güzelliklerin yani doğanın ne kadar rahatlatıcı ve huzur verici olduğunu, insan düşüncelerinin nasıl olduğunu ve insan düşüncelerinin de özgür bırakılması gerektiğini gözler önüne serer. Böylece çocuklara doğa ve insan sevgisi, özgürlük düşüncesi kazandırılmaya çalışılırken, yetişkinler de çocukluklarına döndürülürler.

2.2.3. Cüceler Gezegeni, Hüseyin YURTTAŞ¹⁴⁴

Hüseyin Yurttaş'ın bu kitabı 103 sayfa, resimli olarak basılmış ve kitap kendi içinde altı bölüme ayrılarak her bölüm içeriğini ifade edecek biçimde adlandırılmış.

¹⁴³ Karkuş, a.g.e., s.107.

¹⁴⁴ Hüseyin Yurttaş, **Cüceler Gezegeni**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2003.

Cüceler Gezegeni bir uzaya seyahat öyküsü. Dünyayı umarsızca tüketerek neredeyse yaşanmaz hale getiren insanlar, bilimsel araştırmalarını son hız devam ettirerek, gökyüzünde Gökyüzü İncisi adını verdikleri bir gezegen bulurlar. Keşif gezileri sırasında bu gezegende cüce sayılabilecek varlıkların yaşadığı saptandığı için daha sonraları bu gezegene Cüceler Gezegeni adı verilir. Bu keşif gezileri sırasında saptanan başka bir bulgu da, bu gezegenin insanların beslenmesi için zengin kaynaklarla dolu olduğudur. Ancak Cüceler Gezegeni'nin yerçekimi yeryüzündekinden farklı ve atmosfer de dünyadakine uygun değildir.

Yapılan araştırmalar ve hazırlıklar sonucu, Cüceler Gezegeni'ni yaşamaya hazır hale getirerek orada yaşamaya başlayacak olan ilk kabile de yolculuğa hazır durumdadır. Bu ekipteki on dört kişi: üç koruma görevlisi, adı Çomar olan bir köpek, bir bilim adamı ve kendisi gibi bilimle uğraşan eşi, cüce bir erkek olan Oz ve karnında bebeğiyle eşi Oza, komutan ve eşi, 12 yaşındaki Cenk ve doktor olan anne ve babasıdır.

Nuh'un Gemisi adını verdikleri uzay gemileri yolculuk ve Cüceler Gezegeni'nden hayatlarını devam ettirebilmeleri için gerekli tüm teçhizatla ve bu on dört kişiyle yola çıkar. Yolda çeşitli tehlikeler atlattıktan sonra Cüceler Gezegeni'ne iniş yapan mürettebat burada bir sorunla karşılaşır ki o da atmosfere uyum sağlayamamalarıdır. Her ne kadar atmosfere uyum sağlama çalışmalarında bulundularsa da, bir türlü başaramazlar. Gezegenin yerlileri ile konuşma fırsatını bulurlar. Orda yaşayan yaratıklar da bundan binlerce yıl önce tıpkı dünyalılar gibi başka bir gezegenden gelmişlerdir ama buraya gelen ataları atmosfere uyum sağlayamayıp ölmüşlerdir. Onlar da çareyi yeni doğacak çocuklarının genlerini bu atmosfere uyum sağlayacak hale getirmekte bulmuşlardır. Ancak kahramanlarımız böyle bir imkâna ve zamana sahip değildirler. Cüceler Gezegeni'nde geçen altı günü sonunda ne oraya uyum sağlayabileceklerinin ne de yaşayabileceklerinin mümkün olduğunu anlayıp geri dönmeye karar verirler. Ancak bu arada Cenk'in iyi arkadaşı olan Çomar bu atmosfer farkına daha fazla dayanamayıp, orada ölür.

Bu kitabın temel iletisini anlatmak için yine kitabın kendi içinde yer alan bir bölümü buraya aktarmanın uygun olacağını düşünüyoruz:

“Orada yaşayan cücelere bazen acıyorum. Zavallılar, belki de zamanla yurtlarından olacaklar. Gerçi bize verilen eğitimlerde, cüceleri yok edici bir tutum içinde olmayacağımız belki bin kez yinelendi. Ancak, bize karşı koyarlarsa ve gezegenden atmak isterlerse ne olacak? Bu ışınlama silahları niçin yanımızda? Daha başka silahlar da var. Onun için, doğrusu, Gökyüzü İncisi’ndeki cüceleri nelerin beklediğini kestirmek güç. Ama ben bu düşüncemi pek kimsele açmıyorum. Çünkü herkes ‘insanlığın geleceği’nden söz ediyor. Bir kez babama açacak oldum. Kulağıma eğilerek:

— Oğlum, dedi, dünyayı yaşanmaz hale getirdik. Hiç değilse orayı yaşanır kılacağız. Göreceksin. Umdukların hiç olmayacak.”¹⁴⁵

Dolayısıyla şu ileti gönderiliyor çocuklarımıza. Dünyamıza iyi bakalım, çünkü bunu yapmak zorundayız. Yaşayabileceğimiz, bizi böyle karşılıksız koynunda besleyecek bir dünyamız daha yok. Bu sebeple, onu korumak, ona iyi davranmak zorundayız. Anlatımının sadeliği ve çocukların ilgisini çekecek derecede eğlenceli anlatımı ve kurgusuyla, öğüt vermeden, otoriter olmadan bu iletiyi çocuklara aktarabilecek iyi bir kitap.

2.2.4. Geçmişten Gelen Konuklar / Zaman Bisikleti 2, Bilgin ADALI¹⁴⁶

Bizim incelemek için rasgele seçtiğimiz Geçmişten Gelen Konuklar Zaman Bisikleti 2 adlı kitap aslında iki dizi olarak düşünülmüş kitabın ikincisi. Ancak kitabın girişinde birinci kitaptan çok kısa da olsa bir anı biçiminde bahsedildiğinden, tek bir kitap olarak da düşünülmesi mümkün.

¹⁴⁵ Yurttaş, a.g.e., s.14.

¹⁴⁶ Bilgin Adalı, **Geçmişten Gelen Konuklar/Zaman Bisikleti 2**, İstanbul: Can Yayınları, 2004.

Kitabımız 119 sayfa, 11 bölüm ve resimli olarak hazırlanmış. Her bölüme bir ad verilmiş ve aynı zamanda her bölüm başlığı konusuna uygun bir resimle süslenmiş.

Geçmişten Gelen Konuklar'da öncelikle anlıyoruz ki, Yağmur ve Damla adında iki çocukları olan ailenin, zaman içinde yolculuk yapmalarını sağlayan bir bisikletleri vardır. Bir önceki yolculuklarında tesadüfen geçmişte yaşayan iki kardeş olan Anin ve Çuka ile karşılaşır ve heyecan verici anlar yaşarlar. İki kız kardeşin bu kez niyetleri tekrar onların zamanına yolculuk yaparak bu kez onları kendi zamanlarına getirmektir. Babaları her ne kadar bunun çok yanlış ve sakıncalı olacağını söyleyerek, kızların isteklerine karşı koymaya çalışsa da; kızlar Anin ve Çupra'yı kendi zamanlarına getirdikleri andan biraz daha geride bir zamanda bırakıp, bir şey hatırlamalarını engelleyeceklerinin sözünü vererek babalarını ikna ederler.

Zamanda yolculuk yaparak, geçmişe Anin ve Çuka'nın zamanına gider ve onları kendi zamanlarına getirirler. Anin ve Çuka bizim zamanımızda, etraflarında gördükleri her şeyden korkar, her şeyi hayatlarında ilk defa gördükleri için şaşkınlıklarını gizleyemezler. Bu iki çağ ötesi kardeş, zamanımızda Yağmur, Damla ve ailesiyle geçirdikleri zaman içinde çakmakla, televizyonla, elektrik düğmesi ve ışıkla, fotoğraf makinesi ve video kamerayla, aynayla, ocak ateşiyle, muslukla tanışır ve hiçbirini kendilerine göre anlamlandıramadıkları için hepsini büyü olarak nitelerler. Artık dönme zamanı gelmiştir ve aile tıpkı kararlaştırdığı gibi, onları aldıkları zamandan biraz daha önceye bırakarak, olanlar sanki hiç olmamış gibi günümüz dönerler. Ancak bir tuhaflık vardır. Hiçbir şey eskisi gibi değildir, evleri yerinde yoktur ve tuhaf bir binanın önüne geliyordurlar. Bir kez daha denerler ama sonuç değişmez. Sonra bunun sebebinin Çuka'nın geri dönerken yanında götürdüğü ayna parçası olduğunu anlarlar. Bir küçük ayna parçası uygarlığı eskisinden çok başka bir yönde geliştirmiştir. Ayrılma anına geri dönerek Çuka'dan aynayı geri ister ve her şeyi eski haline döndürürler. Dönüş yolunda enerji kaynakları tükenir ve dinamo yardımıyla döndüklerinden dönüş

hızlarını kendileri ayarlamaktadırlar. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden, Rumeli Hisarı'nın yapımına ve Atatürk'e kadar tüm tarihimizi görerek ve biraz da olsa yaşayarak zamanımıza dönme imkânı bulurlar.

Kızlara bu tecrübe yetmezmiş gibi, babalarını ikna edip zamanda bir deney yapmaya karar verirler. Bu kez yine onlar Çuka ve Anin'in zamanına giderek yanlarında onların yüzyıllarca sonra bulacakları icatları götürüp, onlara öğreterek çağların gelişmesini hızlandırmak ve bunun sonucunu göstermek isterler. Bunu gerçekleştirip, on yıl sonrasına geçtiklerinde her şeyin bıraktıkları gibi durduğunu, gelişmesini sandıkları şeylerde hiçbir hareket olmadığını görürler. Çünkü zamanımızda yaşanan birçok hastalığın mikrobi onların taşıdığı aletlerle birlikte ilkçağlara taşınmış, bizim bugün bağışıklık göstermiş olduğumuz çok basit bir hastalık bile onların ölmesine neden olmaya yetmiştir. Bunu gördükten sonra artık zaman içinde deney bile yapmamaya karar verirler.

Yazarımız, bu kitabıyla zamanın, tarihimizin ne denli önemli olduğu gerçeğini gösteriyor çocuklarımıza. Çok küçük bir ayna parçasının bile tüm uygarlığı kökünden değiştirebileceğini görüldüğünde, insanın tüm hareketlerini, yaptığı her şeyi düşünerek yapması gerekiyor. Çünkü bugün yanlış atılacak bir adım, yüzyıllar sonra çok farklı sonuçlar doğurabilecektir. Ve yazar da bu gerçeği şöyle anlatıyor çocuklarımıza:

“Yaşadığımız bu son serüven beni çok etkilemişti doğrusu. Yeterince düşünülmeden yapılacak işlerin sonuçlarının ne kadar kötü olabileceğini bir kez daha görmüştüm.”¹⁴⁷

2.2.5. Işık Hızıyla Marsa Yolculuk, Aydoğan YAVAŞLI¹⁴⁸

Toplam 7 bölüm ve 80 sayfa olarak basılmış bir eser Işık Hızıyla Mars'a yolculuk. Bölümler yalnızca numaralandırılmakla yetinilerek isim verilmemiş. Kitap resimleme yönünden oldukça zayıf çünkü yalnızca iki

¹⁴⁷ Adalı, a.g.e., s.118.

¹⁴⁸ Aydoğan Yavaşlı, **Işık Hızıyla Marsa Yolculuk**, İstanbul: Bulut Yayınları, 2003.

resim eklenmiş kitaba ki bu da kitabın neredeyse resimsiz sayılmasına neden olabilir.

Işık Hızıyla Mars'a yolculuk, bir başka uzay yolculuğu hikâyesi. İyi arkadaş olan Cansu ve Deniz'in oturdukları mahalleye bir gün ilginç bir adam taşınır. Cansu ve Deniz bu esrarengiz adamın evini gözetleyerek, daha doğrusu eve girme planları kurarak evin etrafında dolaşır ve bir gün içeri sızmayı başarırlar. Evinin bir bölümünde laboratuara çevirdiği odanın her tarafı deneylerde kullanılan aletlerle, göstergelerle doludur ve odanın tam ortasında bir uzay mekiği durmaktadır. Çocuklar merakla uzay mekiğinin içine girerler ve o esnada yakalanırlar. Adam rahatsız edici biçimde naziktir. Adının Bilim Bey olduğunu öğrendikleri bu adam, gördükleri uzay mekiğiyle Mars'taki buzlanma üzerinde araştırma yapacağını, asistana ihtiyacı olduğunu, çocukların onun asistanı olmak isteyip istemeyeceklerini sorsa da, çocuklar yeni tanıdıkları bu adama güvenemez düşünmek istediklerini söylerler. Deniz bilime ve araştırmalara çok meraklı bir çocuk olsa da hemen cevap vermek istemez.

Ertesi gün kabul etmeyecekleri söylemek için Bilim Bey'e uğrasalar da, önce tehditkâr bir tavırla da olsa Bilim Bey çocukları ikna etmeyi başarır. Ve her gün okuldan sonra, bir süre çocuklar Bilim Bey'le uzay araştırması çalışmalarına başlar. Uzay Mekiği ile ışık hızıyla Mars'a gidip geleceklerdir, bunun için sürekli ve hızla çalışıyor, her şeyi en ince ayrıntısına kadar hesaplıyorlardır.

Artık her şey tamamlanmış ve gitme zamanı gelmiştir. Mars'a doğru yol alırlar. Bilim Bey dünyada yalnız olmadığımıza, uzayda bir yerlerde bizimkine benzemese de mutlaka bir yaşam belirtisi bulunduğuna inanmaktadır ve bunu kanıtlamaya çalışmaktadır. Mars'a gitme isteğinin de altında sadece bu vardır aslında. Hep birlikte biraz da korkutucu bir yolculuktan sonra Mars'a iner, oradaki çalışmalarını tamamlar ve geri dönerler. Kimse ne gittiklerini ne de döndüklerini fark etmiştir, çünkü

yolculuklarını ışık hızıyla yaptıklarından dünyadan sadece yedi saniye uzak kalmışlardır.

“Dünya güzel... Dünya daha güzel olabilir. Savaşız, kimsenin kimseyi öldürmediği, herkesin insan haklarına saygı gösterdiği bir Dünya, inanıyorum ki evrendeki en güzel gezegendir.

Yaşamı başka gezegenlerde aramak yerine Dünya’yı daha yaşanılır hale getirmek, hepimizin görevi olmalı.”¹⁴⁹

Bir uzay yolculuğunu anlatan Cüceler Gezegeni’nde olduğu gibi, bu kitapta da dünyamıza ve çevremize, insanlarımıza değer vermenin gereği, bir başka gezegenin varlığı ve orada yaşamının olanaksızlığıyla dile getirilmiş. Daha önce de söylediğimiz gibi, bu kitapta da dünyamızı tükettiğimizde yaşadığımız Dünya gibi bir gezegenimiz daha olamayacağı çocuklarımıza benimsetilmeye çalışılarak, dünyasını seven ve ona duyarlı gençler yetiştirilmek istenmiştir.

2.2.6. Işın Çağı Çocukları, Gülten DAYIOĞLU¹⁵⁰

Gülten Dayıoğlu’nun Işın Çağı Çocukları adlı kitabı 128 sayfa olarak tasarlanmış. Şimdiye kadar sözünü ettiğimiz kitaplardan farklı olarak bu eser, hiçbir şekilde bölümlerine ayrılmamış. Yani kitap tam bir bütün halinde yazılmış ve hiçbir şekilde resme yer verilmemiş. Bunun da çocuklarda biraz da olsa okuma güçlüğü daha doğrusu okuma zamanı ve okumaya istekli olma konularında, çocuğa güçlük çıkaracağı düşüncesindeyiz.

İleri Görüşlüler Ülkesi’nde aniden erkek çocukların bazıları kaybolmaya başlar. Bu kayboluş tam beş yıl sürer. Bu beş yıl boyunca ne bir hırsız yakalanır ne de kaybolan çocuklardan bir haber alınabilir. Oysa kaçırılanlar bazı yöntemlerle üstün zekâlı olduğu anlaşılan çocuklardır ve bizzat devlet onları kaçırılmaktadır. Bilime çok önem veren başkan bir devlet

¹⁴⁹ Yavaşlı, a.g.e., s80.

¹⁵⁰ Gülten Dayıoğlu, **Işın Çağı Çocukları**, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 2003.

adamının insanca bazı özelliklerden yoksun olduğunda kendini tam anlamıyla bilime adayacağını düşündüğünden, bu üstün zekâlı çocukları kaçırmak onları gerçek bir bilim adamı olarak yetiştirmeyi arzulamaktadır.

Çocuklar gerçekten çok iyi koşullarda yetiştirilirler, ancak kesinlikle ne bir kişiye ne de bir hayvana yakınlık göstermeleri yasaktır. Böyle bir durum olduğunda hemen müdahale edilmekte, çocuklar engellenmektedirler. İleri Görüşlüler Ülkesi'nin ileri görüşlü başkanı, çok uzak sayılmayacak bir gelecekte, olacağını şimdiden sezdiği savaş sırasında masum insanların içine düşeceği açlık ve sefaletten insanları kurtarmak isteğiyle bilim adamlarının çalışmalarını yönlendirmeye kararlıdır ve bunu tüm umudunu bağladığı genç bilim adamları gerçekleştirirler. Ürettikleri doygu besinini 500 bilim adamı gökyüzüne kurulacak bir uyduda üretecekler ve gereksinim olduğunda dünyaya göndereceklerdir. Uzaya gönüllü giden 500 bilim adamının aileleri çocukların eğitim gördükleri merkeze çağrılır ve hiçbirine kimin ailesinin kim olduğu söylenmeksizin görüşmelerine izin verilir. Yalnızca bir anne, Sekiz adlı bilim adamının annesi, tam ayrılma vakti geldiğinde oğlunu elinin içindeki ben izinden tanıyarak ona annesi olduğunu söylemeyi başarır.

Bilim adamları atmosferde oluşturdukları tarım uydusunda doygu tanelerini üretmeye ve deneylerine devam ederler. Ancak bir durum vardır ki, bu tarım uydusunda, oranın atmosferine alıncak olan bedenleri bir daha dünya atmosferinde nefes alamayacak, varlığını sürdüremeyecektir. Genç bilim adamları bunu bilerek gönüllü olarak giderler bu uyduya. Maalesef beklenen savaş anı gelir, ülkeler büyük bir hırsla ne kaybedeceklerini bilmeksizin kocaman silahlarıyla saldırırlar birbirlerine. Sonuçta büyük yıkım başlar, masum insanlar ölür, çocuklar aç kalır ve her savaşta olduğu gibi bu savaşın da kazananı yoktur, sadece kaybeden vardır o da insanlık.

İleri Görüşlüler Ülkesinin başkanı kendi ülkesini açlıktan kurtarır doygu taneleriyle. Diğer ülke başkanları da bunu öğrendiklerinde doygu tanelerinden isterler aç kalan halkları için. Ancak o zamana kadar sadece insanlığı düşünerek hareket eden İleri Görüşlüler Başkanı nedense diğer ülke

başkanlarını bu doygı taneleri sayesinde kendine bağlayabilecek olmanın hırsıyla olmadık isteklerde bulunur. Doygu'yu ele geçirdiklerinde kendisine boyun eğmeyeceklerinden korkmaktadır. Dünyaya gelen doygı tanelerini azar azar ve belli şartlar karşılığında verir diğer ülkelere. Bu arada tarım küresinde üretim ve çalışmalar hızla devam etmektedir. Artık dünya atmosferinde de doygı tanecikleri üreten tarım küreleri kurulmuştur. Tabi İleri Görüşlüler Ülkesi'nin istediği şekilde ve istediği yerlere.

Bir gün tarım küresinden alınan bir haberle bir gümüş ışın bulunduğu, bunun insanlık yararına bir enerji kaynağı olarak kullanılabileceği bildirilir ve başkandan bundan silah yapılmayacağına dair söz alınarak dünyaya gönderilir. Başkan bilim adamlarından Sekiz'e verdiği söz nedeniyle bu ışıdan silah yapamaz ama dünyada kalan bilim adamlarından, bu ışınla ışınlanan insanların kendisine köle olmalarını sağlayacak bir mekanizma geliştirmelerini ister. Sekiz bunu öğrendiğinde insanların iyi olmalarını sağlayacak altın ışını dünyaya göndermeyi planlar, başkana elindeki ışıdan daha güçlü ve bir kere uyguladığında istediğini yapabileceğini söyleyerek, başkanı ikna eder. Böylece altın ışınla dünyayı ışınlar. O anda ışının etkisinde kalan herkes, inanılmaz bir iyilik bulutuna girmiş gibidir. Herkes çok güzel bir düş gördüğünü söyleyerek, içindeki tüm kötülüklerden kurtulmuştur.

Ancak bu ışının dünyanın çevresinde bir kabuk oluşturmasıyla tarım küresinin dünya ile haberleşmesi de son bulmuş olur. Dünyayla haberleşemedikleri gibi, oraya dönemeyen bilginler bir süre sonra çareyi kendilerini dondurarak uyumakta bulurlar. 100 yıl sonra atom çağından kurtularak ışın çağına geçmiş olan dünya insanları, tarım küresine ve oradaki bilginlere ulaşmayı başarırlar. Onları uyandırarak ışın çağıyla tanıştırlar. Yaptıkları büyük başarıyı gören ve ışın çağı başladığından beri hiç savaş çıkmadığını öğrenen bilginler, artık yaşadıkları her şeye değdiği inancındadırlar. Ancak dünyada çok yaşayamaz ve ölürler.

Bu kitapla Gülten Dayıoğlu, savaşın ve hükmetme, her şeye sahip olma hırsının korkunç yüzünü serer gözler önüne. Dünyayı bu hale getiren

savaşların çıkmasına neden olan şeyin, insanların şahsi hırsları olduğunu belirterek, kitabı okuyan çocuklarımızın bu kötü duyguyu hiçbir zaman benimsememeleri gerektiğini anlatır aslında. Dünyamızın şimdiye kadar çok savaşlar gördüğü, ama savaşta kazanan olmadığı gerçeği çocuklarımıza anlatılmaktadır bu kitapla.

2.2.7. Kahkaha Tarlası, Sulhi DÖLEK¹⁵¹

Sulhi Dölek'in bir başka kitabı olan Kahkaha Tarlası, içeriğine göre isimlendirilmiş 20 bölümden ve 114 sayfadan oluşan resimli bir roman. Resimlerin kitaba oranı ve çekiciliği oldukça fazla.

Bilge ve Suna babası ile tarlaya gittikleri bir gün, babalarının uykuya dalmasından faydalanıp, topal eşeklerini de yanlarına alarak göl kenarına giderler. Bu arada eşeklerine Uslu adını takmaya karar verirler. İlgilerini çeken her şeyle gölden biraz daha uzaklaşıp, sonunda bir tayın peşine takılarak ormanda kaybolurlar. Yollarını bulmaya çalışsalar da ormanın daha çok içine düşer ve en sonunda tam aksi taraftan çıkarlar. Burası hiç tanımadıkları bir yerdir. Tam korkuya kapılmışlarken oradan arabasıyla geçmekte olan yaşlı bir kadından yardım isterler. Kadın peki deyip onları evlerine götüreceğini söyler ama bu arada Bilgi'nin gülüşüne hayran kalır ve bir kez daha gülmesini ister kendinden. Çocuklar çok şaşırırlarsa da, sessizce arabaya otururlar. Yolda uyuya kalan çocuklar uyandıklarında kendi evlerinde değil, bir başka köyde bir başka evdedirler. Kaçırılıp buraya kilitlendiklerini sansalar da aslında durum böyle değildir. Onları buraya getiren, yolda onları arabasına alan Yulaf Ana'dır ve çok güzel güldükleri için birkaç gün daha yanlarında kalsın istemektedir.

Çocuklar kalamayacaklarını söyleyip, Uslu'yu da yanlarına alarak gitmeye karar verirler. Köyde herkes bir tuhaftır, kimse hiçbir iş yapmaz evlerin duvar diplerinde uyur ve herkes sürekli kestane yer bir durumdadır. Haşlaması, kızartması her türlü kestane, ama sadece kestane. Çocuklar

¹⁵¹ Sulhi Dölek, **Kahkaha Tarlası**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2003.

gördüklerini komik bulup güldükçe köy halkı hayranlıkla onları izlemektedir. Köyün niye böyle olduğunu merak eder iki kardeş. Yulaf Ana anlatır. Eskiden çok çalışkan olan köy halkı bir yıl kendilerini vuran kıtlıktan sonra Obur Ağa'dan tohumluk ve hayvan istemiştir. Obur Ağa verir vermesine de faizle verir her şeyi. Üstelik köyün yüzünü güldüren, herkesin emeğiyle, alın teriyle çok ürün veren Güteryüzlerin Yetiştği Tarla'yı da alır ellerinden. Ertesi yıl ürünler toplandığında köy halkı bir bakar ki, Obur Ağa'ya faiz vermekten ne ellerinde kalıyor ne avuçlarında. Köyde kestane ağaçları ise emeksiz, zahmetsiz kendiliğinden yetişmektedir. Bunu bilen köy halkı bu adaletsiz gidişe isyan edip her şeyden vazgeçerek kestane ile yaşamını devam ettirmeye başlar ve bu arada gülmeyi de unuttur

Bu hikâyeyi duyan çocuklar birkaç gün daha orada kalmaya karar verirler ama aileleri de merak etmesin diye Uslu'nun üzerine mektup yazıp göndermek isterler. Ellerindeki küçük kalemle ve Uslu'nın huysuzlanmasıyla yalnızca Çok İyi yazabilirler üzerine. Git derlerse de bir türlü gitmez Uslu, peşlerinden ayrılmaz. Tam ümidi kestikleri sırada Uslu bir koşudur tutturur, çocuklar heveslense de artık mektubumuz gidiyor diye, Uslu ters tarafa Obur Ağa'nın arazisine doğru koşmaktadır. Uslu'nun peşine çocuklar, onun peşine Yulaf Ana ve peşlerine onları gören köylüler takılırlar ve Obur Ağa'nın arazisine kadar yakalamaya çalışırlar Uslu'yu.

Obur Ağa günde 24 öğün yemek yiyen, tam adına yaraşır şişmanlıkta sinirli bir adamdır. Karşısında eşiği ve köylüleri görünce, arazilerini almaya geldiklerini sanarak korkar önce. Sonra Kestane Köylülerle arasında çekişme başlar bir de üstüne Uslu'nun boynundaki Çok İyi yazısını görüp bu topal eşiğin neresi çok iyi diye dalga geçince, çocuklar onun çok iyi koştuğunu ifade edip yarış isterler. Obur Ağa, atı ile eşiği yarıştıır, karşılığında Kestane Köylülere istediklerini verecektir, inanılmaz bir şekilde Uslu kazanır yarışı. Herkes gözlerine inanamazken, Obur Ağa bir yarış daha ister bu kez de kazanırsa Güteryüzlerin Yetiştği Tarlayı ve onlardan aldığı her şeyi de geri verecektir. Bu kez herkes daha çok inansa da Uslu'ya yarışı kazanmak şöyle

dursun, önündeki bir taşa takılarak diğer bacağını da kırar. Herkes yarışı unutup tarlaları için kendini feda eden Uslu ile ilgilenmeye koşar. Yulaf Ana topal bir eşek bizim için her şeyini ortaya koyabiliyorsa biz sağlam insanlar niye duruyoruz, kendimize bir çeki düzen verelim, yeniden Güler yüzlerin Yetiştği tarlalar yaratalım inancındadır, köylüler de ona katılır ve oradan ayrılmaya başlarlar. Bu arada sinirleri iyice bozulan Obur Ağa mutfağa gidip, her şeyimi elimden alacaklar onlara vermektense hepsini oturup yerim, diyerek, her şeyi mideye indirirken çatlayarak ölür. Obur Ağa'nın karısı dışarı çıkıp Kestane Köylüleri durdurarak her şeylerini geri verir.

Sulhi Dölek'in bu kitabında çocuklara kazandırmaya çalıştığı davranış biçimi, doğru inançlar uğruna hedefe varmak için korkmadan, yılmadan ilerlemek gerektiğidir. Ve insanın inançları uğruna yapamayacağı şey yoktur. Yeter ki kendimize inanmayı bilelim.

2.2.8. Kargalar Kara Değildi, Çetin ÖNER¹⁵²

Çetin Öner Kargalar Kara Değildi isimli kitabını on bölüm halinde ve 72 sayfa olarak kaleme almış ve kitap resimli bir şekilde basılmıştır.

Bu kitabında Çetin Öner, bizim bildiğimiz kara ve kart sesli kargaların bir zamanlar bembeyaz ve güzel kuşlar olduğunu anlatır. Beyaz Karga Kuno ve kardeşi Rupen'in öyküsüdür. Kuno ve Rupen kuşanelerinin öğreticiliğinde uçmayı ve daha birçok şeyi de öğrenirler. Rupen uçmayı daha çabuk öğrenmesine karşın Kuno daha yavaş kavırırsa da bazı şeyleri, Kuno uçmanın ruhunu kavırıyordur aslında, Rupen ise sadece uçuyordur. Geceleri Nuh Tufanının öyküsünü dinler kuşanesinden Rupen ve annesi uykuya daldıktan hemen sonra uçuş denemeleri yapar gizlice, daha iyi olabilmek için.

Beyaz karga ailesi için sınav günü gelmiş çatmıştır. Küçük kargacıkların bilgileri sınanacaktır. Kargakaya'ya yolculuk başlar, baba önde

¹⁵² Çetin Öner, **Kargalar Kara Değildi**, İstanbul: Can Yayınları, 2000.

anne en arkada. Kargakaya'daki sınavda Rupen de, Kuno da başarıyla verirler sınavlarını. Dönüş yolunda tercih zamanıdır artık, ya kendi başlarına uçacaklardır artık, ya da isterlerse aileleriyle yaşamaya devam edeceklerdir. Kuno ve Rupen ayrılmayı seçerler. Yolda tavuklarla, tarlada çalışan insanlarla tanışır. Kendilerine yeni arkadaşlar edinirler.

Kentten uzaklaşıp uçarlarken kapkara bir bulut çıkar önlerine, Kuno kaçıp kurtulduysa da buluttan, Rupen tam içine dalar bulutun. Kuno seslenir ama Rupen duymaz, duyamaz çünkü içine girdikçe karalaşır bulutun. Kuno kaybeder sonunda kardeşini. Rupen buluttan çıktığında tavukların yanına gider ama tavuk ne sesinden ne görüntüsünden tanır Rupen'i. Rupen kapkaradır artık ve sesi de eski güzelliğini kaybetmiştir. Kendi halini fark eden Rupen, var gücüyle tavukları, tarlada çalışan insanları uyarmaya çalışır. Herkese yetişemez elbette gücü, çoğu aldırılmaz bile Rupen'e ve kargacık tarlada çalışan işçilerin nasıl gözlerinin önünde karardığını görür. Korkuyla annesinin yanına uçar, annesi ilk görüşte tanır onu kapkara olsa da, Rupen anne babasını da uyarır kaçın diye, ama kaçmak yerine kalmayı tercih ederler. Kaçmayı istemeyecek kadar yaşlanmışlardır çünkü. Rupen'se Nuh Tufanının öyküsünden tanıdığı beyaz öncü karganın yanına gider uçuş sınırını aşarak.

Dünyanın değiştiği gerçeğini, bugün etrafımızda tanıdığımız, bildiğimizi sandığımız çoğu şeyin de başlangıçta böyle olmadıklarını gözler önüne seriyor Çetin Öner ve çocuklarımızı tanıdıklarını sandıkları şeyleri sorgulamaya yönlendiriyor. Dünyayı, insanlığı, kendini sorgulamaya. Dünya değişiyor ve çocuklarımız çocuk olarak kalmayacaklar, tıpkı biz yetişkinlerin de hep yetişkin olmadığımız gibi.

Tüm bunları yaparken doğa sevgisi kazandırmaya çalışıyor kitabında çocuklara, insanların ve avcılarının dünyayı mahvettiklerinden söz ederek. Siyah-Beyaz çatışmasına değinerek de aslında dünya üzerinde herkesin kardeş olduğu gerçeğini vurgulamak istiyor.

2.3. TÜRK VE DÜNYA ÇOCUK EDEBİYATINDA METİNLERARASI EVRENSEL ÖĞELER

2.3.1. Anne Sevgisi

“Bana iyi anneler veriniz, size iyi vatandaşlar vereyim”.(Napoleon Bonaparte) ¹⁵³

Hepimiz biliriz ki, her insan ya da istisnasız her varlık bir ailenin içine doğar, daha doğru bir ifadeyle her varlık bir anne ve babaya sahip olarak dünyaya gelir. Bu genel geçer bir yasa olduğu gibi, aksini düşünmek de birtakım tıbbi uygulamalar dışında neredeyse imkânsızdır. Ve gördük ki, hangi konuyu ele almış olursa olsun, yukarıda sözünü ettiğimiz on altı kitabın hemen hepsinde babanın olmasa dahi annenin birtakım özellikleri sunulmuş. Kiminde anne sevgisi, anneye duyulan özlem dikkate alınırken, bir diğerinde annenin eğitimci yönü bir başkasında ise annenin evlatlarına tutkusu, özeni dile getirilmiştir.

Ayda Yaz Uykusu’nun kahramanı Bilge geçmiş ve gelecek arasında seyahat ederken bile annesini özlemektedir. “Annesini çok özlemişti. Son günlerde onunla arasına bir uzaklık girmişti. Yok canım! Uzaklık değildi bu. Bir boşluktu. ‘Sevgili anneciğim benim, şimdi yanımda olsaydın, sana sarılırdım. Beni bağışlamanı isterdim.’ ”¹⁵⁴ diyerek dile getirirken annesine özlemine, geçmiş-gelecek yolculuğundan dönüşünde zamanına ayak basar basmaz da ilk görmek istediği kişi hiç kimse değil, yalnızca annesidir. O içindeki sevginin tümünü kendini karşılıksız seven annesine vermek ister:

“Kumsaldaki ayak izlerini aradı. Bulamadı. Ayak izleri silinip gitmişti. Ama sevginin bıraktığı iz silinmezdi. En kalıcı iz onun iziydi. Terliklerini eline alarak eve doğru koşmaya başladı. Annesini

¹⁵³ Hasan Çalışkan, *Evrensel Sözler Atlası*, Konya: Nüve Kültür Merkezi, 2001, s.42.

¹⁵⁴ Uysal, a.g.e., s.53.

görmeliydi. Yüreğini dolduran sevgiyi ilk ona sunmalıydı. ‘Anne anne! Oğlun sana geliyor!’”¹⁵⁵

Cüceler Gezenine yolculuk yaparak orada yaşam ünitesini kurmaya hak kazanan ailenin oğlu olan Cenk, annesinden ayrı kalmak zorunda değildir. Ama annesi yanında da olsa, oğlu ile fazlasıyla ilgilenir, onun sağlığının ve rahatının yerinde olup olmadığını sürekli merak eder. Cenk zaman zaman bu durumdan sıkılmaktadır ve babasının annesine göre daha rahat olan davranışını daha çok tercih etmektedir: “Annem ikide bir beni arıyor. Şunu şunu şunu yapmış mıyım?... Öffff! Sıkılıyorum ama! Babam ondan daha rahat. ‘Cenk, her şey tamam mı? diye sordu; o kadar!’”¹⁵⁶

Ortada tehlikeli ya da gergin bir durum olduğunda Cenk’in annesi oğlunu düşünmektedir yine kendinden önce:

“Ancak herkeste bir gerginlik olduğunu görmemek elde değil. Annem ikide bir arıyor : İyi miymişim?... Her an dikkatli olmalıymışım ve onlarla bağlantıyı koparmamalıymışım. Bunlar bizlerin ezbere bildiği basit şeyler. Bu denli titizlenmeleri canımı sıkıyor.”¹⁵⁷

Her ne kadar Cenk’e hissettirmese de babası da en az annesi kadar düşünmektedir oğlunun sağlığını ve bu durumda bazı tehlikeli ve zararlı şeyleri yapmaması için uyaracaktır elbette: “Birkaç adım atmıştık ki, babam seslendi:

— Cenk, fazla uzaklaşmayın.

— Tamam baba, şu tepenin arkasına bakacağız.”¹⁵⁸

Zaman bisikletiyle dolaşan Yağmur ve Damla da annelerini çok seven iki kız kardeşir: “ ‘Aaa!.. Çuka’yla Anin de gelmiş...’ diye bir çığlık

¹⁵⁵ Uysal, a.g.e., s.63.

¹⁵⁶ Yurttaş, a.g.e., s.24

¹⁵⁷ Yurttaş, a.g.e., s.70.

¹⁵⁸ Yurttaş, a.g.e., s.44.

attı. Çok mutlu olduğu yüzünden, gülümsemesinden belli oluyordu. Zaten annemiz gülümsedi mi, yalnızca gözüyle, dudaklarıyla değil, tüm yüzüyle ıslıl ıslıl gülümserdi.”

Annelerimiz bizlerin 24 saat bakıcıları ve doktorlarıdır aynı zamanda. Işık hızıyla Mars’a yolculuk yapan Deniz biraz üşüttüğünde doktor anne hemen iş başına geçer: “ ‘Üşütmüşün sen,’ dedi. ‘Yemekten sonra sana papatya çayı yapayım da iç. Sabaha bir şeyciğin kalmaz.’”¹⁵⁹ Ve Mars serüvenleri yedi saniye sürmüş de olsa Cansu annesini, ailesini özler : “Şu serüven bitsin artık, ailemi özledim.”¹⁶⁰

Doygu bitkisini üretmek üzere gönüllü olarak Tarım Küresine fırlatılmayı kabul eden Sekiz numaralı bilgin aileleriyle tanışmaları için yapılan toplantıda annesiyle karşılaşma şansına sahip olmuştur. Evladını bulan anne onu bir an da olsa görebilmekle kendini dünyanın en mutlu insanı olarak kabul etmiştir. Beraber olamasa, onu tekrar yitirecek olsa bile bir kez olsun görebilmek, hayatta olduğunu ve insanlığın yararına çalışacağını bilmek anneye büyük bir gururu vermiştir. Ve oğluna anı olarak verdiği tarak, yüzyıllar sonra sekiz numaralı bilginin cebinden çıkmıştır. Hayatlarında sadece birkaç dakikalığına karşılaşmış dahi olsalar, genç bilginler sevgi ve bağlılık duygularından yoksun bırakılmış da olsalar, insan olmanın doğası gereği, Sekiz ile annesi arasında yüzyıllar boyu koparılamayan bir bağ meydana gelmiştir: “En çok ilgi çekip en fazla işlenen konu da Sekizin son soluğunu verirken cebinden çıkararak öptüğü kadın tarağıydı...”¹⁶¹

Kestane Köyü’nün gülmeyi unutan insanlarını güldürmeyi kendilerine iş edinen Suna ve Bilgi kaybolur kaybolmaz, annelerinin onlar için ne kadar telaşlandığını, babalarının da onlara ne kadar kızacağını düşünmeye başlarlar kara kara. Hatta Kestane Köyü gülmezlerine gülmeyi hatırlatmak için orada kalmaya karar verdiklerinde dahi akıllarına ilk gelen bir

¹⁵⁹ Yavaşlı, a.g.e., s.43.

¹⁶⁰ Yavaşlı, a.g.e., s.72.

¹⁶¹ Dayioğlu, a.g.e., s.127.

mektupla onlara iyi olduklarının haberini göndermeye çalışmak olmuştur. Her şey olup bittikten sonra, dönüş yolunda bile akıllarında anneleri ve babalarının tepkisini merak etmektedirler. Biraz özlemle, biraz da korkuyla.

Dedik ya her insan ya da yaşayan her varlık bir anne ve babaya sahip olarak dünyaya gelir diye. Bizim bir zamanlar beyaz olan kargalar da tıpkı insanlar gibi sürdürürler yaşantılarını. Eğitimlerini, karga anneleri üstüne almıştır, tüm yaşayan canlılarda olduğu gibi. Bildiği her şeyi öğretir yavrularına, sonsuz bir sevecenlikle. Hatta Rupen içine girdiği buluttan kapkara olduğunda kimse tanıyamazken onu, annesi ilk bakışta onun kendi çocuğu olduğunu anlayarak hemen kanatları altına çeker evladını tüm kötülüklerden korumak istercesine.

Yerli yapıtlarımızda annelik karşılıksız sevgi olarak sunulsa da çocuklarımıza yabancı yapıtlarda bunun pek böyle olduğunu söyleyemiyoruz maalesef ki, her ne kadar ele alınan konu ortaklık gösterse de, yaklaşımın aynı olduğunu söylemek pek de mümkün değil. Şöyle ki Minimoy'ların ülkesine kaçamak bir seyahat yapan Arthur, anneanesiyle yaşamaktadır. Anne ve babası sadece ona belli saatlerde telefon etmekle yetinirler. Arthur ailesinden sevgiden başka bir şey istememektedir aslında ama telefonla gönderilen bir sevgi değildir beklediği. Doğum gününde dahi ona kupkuru bir Mutlu Yıllar dileğinden başka bir şey göndermemişlerdir. Gönderememişlerdir belki de ama yine de Arthur ailesinin ona yakın olmadığından biraz buruktur.

Üç Mağara Dağı'na tırmanan maceracı kız altı yaşındaki Mina'da sürekli annesi ve babasının ona ayıracak vakti olmadığından ve anlamaya çalışarak kendisinden yaşından çok büyük bir şey yapmasını beklemelerinden şikâyetçiydi. Bu yüzden ailesinden bıktığı zamanlarda büyükbabasına sığınyordu çünkü büyükbabasının ona ayıracak zamanı her zaman vardı.

Oz Büyücüsü'nün ülkesi Zümrüt Kent'e zorunlu bir ziyarette bulunana Dorothy'nin annesi ve babası yoktur ama o amcası ile yengesini, anne baba yerine koyar ve bu sevecen insanlara candan bağlıdır. Bu bağlılıkla

onları özler, bir an önce bu tatlı insanların yanına varmak içindir verdiği tüm uğraş.

Pinokyo ve Konrad tüm yukarıdakilerden farklı olarak annesiz ve babasız olarak doğan değil, üretilen çocuklardır. Ama çözüm kolaydır. Pinokyo’yu Gepetto yaptığı için babasıdır onun, Berti Bartolotti de siparişi veren kişi olduğu, paketin sahibi olduğu için annesidir Konrad’ın. Ancak bu çocukların diğer ebeveynleri için de bir çözüm bulunarak çocuklar tek bir ebeveynle yetinmek zorunda bırakılmaz. Berti Bartolotti’nin komşusu eczacı Egon kendini Konrad’ın babalığına atarken, Pinokyo’nun anne ihtiyacı da ona sürekli yardım eden, tıpkı bir anne şefkatiyle daima anlayışlı ve affedici olan iyilik perisiyle karşılanır. O Pinokyo’nun peri annesidir.

Sonuç olarak metinlerarası evrensel öğeler bağlamında “anne” kavramı üzerinde şunları söyleyebiliriz. Gerçek ya da oyuncak, insan ya da hayvan yaşayan her varlığın ihtiyacı olan bir duygudur anne sıcaklığını hissetmek. Ne kadar farklı yönlerden ele alınmış olursa olsun, okuduğumuz kitaplarda çocuklarımız kahramanlarımızın anneleri ile de karşılaşıyorlar aynı zamanda. Bir karga da olsa anneler eğitiyor yavruları, anneler onları her kötülükten koruyor. Çocuklar annelerini seviyor, onları özleyiyor, onlarla birlikte olmak, bir şeyler paylaşmak istiyorlar. Gerçek anlamda bir anne olmasa da etrafında çocuğun ve kitap kahramanının mutlaka anne yerine koyabileceği birisi oluyor mutlaka. Bir Emm Yenge, bir peri anne, bir Berti Bartolotti gibi...

2.3.2. Kardeşlik İlişkileri

Anne sevgisinden sonra kitaplarımızda rastladığımız bir diğer dikkat çekici konu, kitaplarda benzer bir biçimde kardeşlik ilişkilerinin ele alınmış olmasıdır. Kitaplarımızdaki kahramanlar kardeşlerini her kadar çok severlerse sevsinler, birbirleriyle didişmekten kendilerini alamazlar. Her fırsatta birbirleri ile çatışmaya düşen kardeşler, başlarına kötü bir şey geldiğinde ilk

olarak yine birbirlerini ararlar ve sanki o birbiri ile hiç anlaşılamayan insanlar onlar değillermiş gibi bir dayanışma içine girerler.

Kahkaha Tarlası'nın Suna ve Bilge'si

“...her zaman çekişirlerdi. Çoğunlukla da, çekişmeleri böyle incir çekirdeğini doldurmayacak bir nedenle olurdu.

Suna biraz su içtikten sonra şişenin tıpasını kapattı. Etekliğin cebinden çıkardığı kabak çekirdeklerini kardeşine uzattı.

‘Bu tozlu şeyleri neden bana veriyorsun?’ Dedi Bilgi.

‘Canın isterse! Diyerek omuzlarını silkti Suna. Çekirdekleri çıtır çıtır yemeye koyuldu. Bir süre sonra, Bilgi'nin de canı çekirdek istedi.

‘Biraz ver bana da’

‘Sen bu tozlu şeyleri yemesen daha iyi olur,’ dedi Suna. Bir yandan çekirdekleri yemeyi sürdürüyordu.

‘Tozlarını temizler öyle yerim. Hadi, ver biraz.’

‘Vermiyorum’

‘Eğer vermezsen seninle bir daha konuşmam.’

‘O kadar istiyorsan al,’ dedi Suna. Avucundakini uzattı. Ama yalnız bir çekirdek kalmıştı. O da çürüktü galiba.

‘Alacağın olsun,’ dedi Bilgi, ‘çekirdek aldığım zaman çürüklerini ayırıp sana vereceğim. Görürsün.’

‘Uslu uslu oturun orada!’ diye seslendi babaları, ‘kavga etmeden duramaz mısınız ikiniz?’ ”¹⁶²

Ancak kaybolduklarında sanki o sürekli kavga eden iki çocuk onlar değillerdi sanki:

“ ‘Sen de benim gibi üşüyor musun?’

‘Ben senden daha çok üşüyorum’ dedi Suna.

Birbirlerine sokuldular. Üşümeleri biraz azaldı ama korkuları azalmadı.”¹⁶³

Yine buradaki örneğe benzer bir örnek Üç Mağara Dağı’nın yolcularından olan İa ve Markus’tan gelir.

“— Evet, dedi. Ama eğer bir çam ağacına bisikletle çıkabilirsem, en tepesine ve böy...

—MARKUS!!!dedi İa, ne aptalsın, beş yaşındasın ama bir çam ağacına bisikletle çıkılamayacağını bilmiyorsun!

—Tamam ama, dedi Markus ağlamaklı bir sesle. Eğer çıkabilirsem, o zaman...

—MARKUS! KES ARTIK!!! ”¹⁶⁴

Ama bir iki bölüm sonra şu örneğe de rastlarız:

—Öyleyse benimkini alabilirsin, dedi İa.

Bunun üzerine Markus biraz utanarak ona gülümsedi. Sanki hayatları boyunca hiç kavga etmemişler, İa zaman zaman kızarak ‘Markus!’ diye bağırması. Şimdi her şey değişmişti.

¹⁶² Dölek, a.g.e., s.6 – 7.

¹⁶³ Dölek, a.g.e., s. 28.

¹⁶⁴ Enquist, a.g.e., s.51.

Böyle bir durumda birbirlerini destekleyerek abla kardeş olmuşlardı. Bir daha hiçbir zaman kavga etmeyeceklerdi.”¹⁶⁵

Luc Besson’un Minimoyları anlattığı kitabında da Minimoyların prensi Betameş ve prensesi Selenya aynı benzer ilişki içindedir. Normalde anlaşılmaz ama düşmanlarının karşısında sırt sırta mücadele verirler. İki beyaz karga olan Rupen ve Kuno do aynı kardeşlik ilişkisinin içerisindeyler.

2.3.3. Hayvan Sevgisi

Kitaplar yoluyla çocuklarımıza kazandırılmaya çalışılan bir başka duygu da hayvan sevgisi ki, buna da metinlerarası evrensel öğeler bağlamında yerli ya da yabancı incelediğimiz kitapların birçoğunda rastladık.

Hayvan sevgisini kitaplar vasıtasıyla kazandırmanın en güzel yollarından biri de kitaplardaki minik kahramanların en yakın arkadaşları olarak bir hayvanın seçilmiş olması. İncelediğimiz kitaplara bir göz atacak olursak:

Arthur ile Minmoylar’da Arthur’un arkadaşı Alfred adında sadık bir köpek;

Kestane Köyünün güler yüzlü misafirleri Bilgi ile Suna’nın arkadaşları Uslu adını verdikleri topal bir eşek;

Cüceler Gezegeni’ne yolculuk yapan mürettebatın hem maskotu hem de Cenk’in yol arkadaşı Çomar adında bir köpek;

Zümrüt Kent’in ziyaretçisi Dorothy’nin en yakın dostu Toto adında bir köpek;

Üç Mağara dağı’na tırmanan çocukların yol arkadaşları Mischa adında bir köpektir.

¹⁶⁵ Enquist, a.g.e., s.113.

Bunun dışında beyaz kargalarımız insanların etraflarına nasıl duyarsızca davranarak, hayvanları yok ettiklerinden bahsederek; Üç Mağara Dağı yolcuları babası avlanarak öldürülen yavru bir kurdun ve ölümden kaçarken yavrusunu kaybeden bir anne kurdun öyküsünü anlatarak; Zaman Bisikletinin pedallarıyla günümüze gelen Çuka'nın yüzyıllar önce köpeği ilk evcilleştiren kişi olduğundan söz edilerek ve Salatalık Kral'ı evinde barındırmak zorunda kalan Bayan Hogelmann, çocuklarının bir Salatalık Kral'a değil de bir hayvana ihtiyaç duyduklarını söyleyerek çocuklarla hayvanlar arasında bir yakınlaşma doğması sağlanmaktadır.

Sevginin ülkesi, kültürü yoktur. Sevgi her yerde sevgidir ve hayvanları sevmeyen birey insanları da sevemez. İnsanları sevmeyen bireyler etraflarına faydalı olamazlar. Ve bizler geleceğimizi kendisine ve çevresine duyarsız bireylerden oluşmuş bir insan yığınına bırakmak istemeyiz. Bu sebeple çocuklarımızın hayvanları sevmesine yardımcı olmaya çalışırız.

2.3.4. Doğa Sevgisi ve Dünyayı Tüketmek

“Oldukça yaşlı bir ihtiyar bir fidan dikerken görürler. Sorarlar. Senin ömrün bitesini olmuş. Bu fidanın meyvesini yiyeceğini mi zannediyorsun. İhtiyar şöyle cevap vermiş: “Biz kendimizden önce fidan dikenlerin meyvesini yedik. Bizden sonrakiler de bizim diktiğimiz ağacın meyvesini yesinler diye” cevap vermiş.”¹⁶⁶

Hayvan sevgisi beraberinde doğa sevgisini getirir ki bu da hemen her kitapta ve aynı biçimde yer verilen ortak bir konudur.

Ele alıp incelediğimiz tüm kitaplarda insanların farkında olarak ya da olmayarak doğaya zarar verdiklerinden söz edilir. Zaten her şeyden önce tüm güzel tasvirler için doğanın cennet köşelerinden parçaların kullanılması biz insanlar olarak elimizdeki en değerli varlığımıza sahip çıkmamız gerektiğinin bir kanıtıdır.

¹⁶⁶ Çalışkan, a.g.e., s.24 – 25.

Bilgisayarlı Bir Şapka olan AFO1 bile, kentin pis ve gürültülü havasından kopup, dağların temiz havası ve yeşil ormanları ile kaldığında hayatı pahasına da olsa bundan böyle oralarda yaşamaya karar vermiştir. Oysa biz insanlar bunun kıymetini bilmeyiz bile.

Beyaz kargalarımız bu kötü ve umarsız devam ederse çocuklarımızın bir çiçek dahi görmeden, bir ağacın ne olduğunu bilmeden büyüyeceklerinden kaygılanmaktadırlar. Minicik Arthur bile anneannesinin evini kurtarmak için bahçeye kazdığı çukurların, bahçesinde yaşayan minik yaratıklar için ne büyük tehlike olduğunu ancak kendisi de onların arasına girdiğinde öğrenmiştir.

Çocuklarımıza kitaplarımız vasıtasıyla doğa sevgisini aşılmalıyız, aksi halde tıpkı dünyayı artık tüketmiş oldukları için yeni gezegenler aramak zorunda kalan Cüceler Gezegeni yolcuları gibi, yeni gezegenler aramak zorunda kalabiliriz. Ve hep söylediğimiz gibi, eskisi kötü olunca atıp yerine yenisini alabileceğimiz bir dünya daha yok, elimizdekiyle hem biz, hem çocuklarımız, hem torunlarımız hem de torunlarımızın torunları yetinmek zorundayız. Şunu dememek için çocuklarımıza doğa sevgisini aşılmalı, onları doğaya duyarlı bireyler olarak yetiştirmek zorundayız:

“Biz dünyayı koruyamadık. Yazık bize!”¹⁶⁷

2.3.5. Bilinmeyene karşı duyulan korku

“Korkunun kaynağı bilgisizliktir”¹⁶⁸

Kitaplarımızda göze çarpan bir diğer konu da eser kahramanlarımızın beklenmedik bir zamanda önlerine çıkan beklenmedik bir durumla karşı karşıya kaldıklarında korku duygusunun ortaya çıktığıdır.

¹⁶⁷ Karakuş, a.g.e., s.88.

¹⁶⁸ Karakuş, a.g.e., s.227.

Arthur, Minimoyların ülkesinde kendini neyin beklediğini bilmediği için korkar, Işık Hızıyla Mars'a ve Cüceler Gezegeni'ne yolculuk eden kahramanlarımız kendilerini nelerin beklediğini bilmedikleri için korku duymaktadırlar.

Geçmiş çağdan günümüze gelen Çuka ve Anin, modern yaşamın getirdiği, bizlerin günlük hayatını oldukça kolaylaştıran gereçlerimiz karşısında korku duyarlar çünkü onların ne oldukları hakkında hiçbir fikirleri yoktur ve her şeyi büyü ile açıklamaya çalışırlar.

Bu korkunun bir çeşidi olan ölüm korkusu da bu kitaplarda yer alan bir diğer öğedir. Zira ölümden sonra da insanları neyin beklediğinin bilinmemesi insanların ölümden korkmasının temel sebebidir. Küçük Minimoy Prens Betameş kitabın bir bölümünde adeta isyan ederek ölmek istemiyorum diye haykırır. Atmosferi bizimkine uygun olmayan bir gezegen olan Cüceler Gezegeni'nde koruyucu elbisesi yırtılan Oz bir ara öleceğini sandığını, bu yüzden çok korktuğunu dile getirir.

Kısacası diyebiliriz ki, günlük hayatımızda her birimizin zaman zaman yaşadığı korku duygusu, özellikle de bilinmeyen karşısında duyulan korku çocuk kitaplarımızda da evrensel bir öğe olarak yerini almıştır.

2.3.6. Savaş ve iyi kötü çatışması

“Büyük bir savaş, ülkelere üç ordu bırakır: Bir sakatlar ordusu, bir yas tutanlar ordusu, bir de hırsızlar ordusu.”¹⁶⁹

Dünyamızın acı gerçeği Savaş maalesef ki kitaplarımızda da yerini almıştır hem de en acı yüzüyle.

Işın Çağı çocukları doygu besinini birbirlerinin ülkelerinde gözü olan ülke başkanlarının akılsızca hırsları yüzünden üretmek zorunda kalmışlardır. Savaş ülkeleri ve tüm masum halkı perişan hale getirir. Doygu

¹⁶⁹ Çalışkan, a.g.e., s.292.

besini amacına ulaşır ama bu arada neredeyse doygu besini yüzünden de savaş çıkmak üzereyken, bu akılsızca ihtiras duygusu son anda önlenebilir.

Tam anlamıyla bir savaştan söz edilemese de kitaplarda görürüz ki iyi ve kötü sürekli çatışma halindedir. Minimoylar, Maltazarla savaşırken, Berti Bartolotti oğlunu geri isteyen fabrikayla, Hogelmann ailesi Salatalık Kral’la, Kestane Köylüler Obur Ağa’yla, bilgisayarlı şapkalar kendilerini yakalamak isteyen kötü niyetli polislerle, açığöz budalalar kendilerini aptal yerine koyup dalga geçen insanlarla, zümrüt kentin iyi cadıları kötü cadılarıyla çatışma halindedir. Ve sonuçta hep iyi kazanır gibi görünse de her iki tarafında kaybettiği bir şeyler mutlaka vardır.

2.3.7. Zaman

“Bugünün değerini anlamadan yarını bekleyen insanlar, dünün geçtiğini ve yarının belki de hiç gelmeyeceğini düşünemiyorlar.”¹⁷⁰

İnsanoğlu oldum olası hem geçmişini hem de geleceğini merak etmiş, hiçbir zamansa yaşadığı anın kıymetini bilememiştir. Yazarlarımızın da çocuklarımıza zamanın ne denli önemli olduğunu kavratılabilmek amacıyla eserlerinde zaman ögesine sıklıkla yer verdikleri görülmektedir.

İnsanoğlunun tutkusudur bir zaman makinesine sahip olmak. Çoğu kitaba, çoğu filme de konu olmuştur bu öge. Bizim de ele aldığımız kitapların içinde Ayda Yaz Uykusu’nun kahramanı olan Bilgi bir zaman makinesi bularak hem geçmiş zamanda hem de gelecek zamanda yolculuk eder. Yağmur ve Damla yolculuk etmekle kalmaz, Zaman Bisikletlerine bu kez yolcular da alarak, onları kendi zamanlarına taşır, zaman bisikletleri ile deneyler yaparlar. Ancak sonunda her ikisi de zamanda oynamalar, geliş gidişler yapmanın aslına ne kadar tehlikeli olduğunu ve asıl değerli olanın şimdiki zamanı doya doya yaşamak olduğunu farkına varırlar.

¹⁷⁰ Çalışkan, a.g.e., s.367.

2.3.8. Okulda edinilen bilgileri gerçek hayata taşımak

Çocuklarımız her sıklıkla okullarından şikâyet ederek, onlara öğretilenlerin hiçbir işe yaramadığını anlatır dururlar. Oysa kitaplarımızdaki kahramanlar için bu böyle değildir.

Kestane Köyü'ne gitmeden önce kaybolan Suna ve Bilgi, her ne kadar gitmeleri gereken yönün hangisi olduğunu bilmeseler de, Bilgi'nin okulda öğrendiği yön bulma yöntemleri sayesinde, ne taraflarının kuzey ne taraflarının batı olduğunu bulabilmişlerdir. Salatalık Kral'ın, halkının darbe yaparak onu indirdiklerini söylediğinde Hogelmann baba ve Hogelmann dede arasında çıkan devrim, darbe tartışmasına Martina okulda her ikisi hakkında da bir şeyler öğrendiğinden, ikisinin de ayrı ayrı ne anlamlara geldiğini söyleyerek son verebilmiştir.

Böylece de kitaplarımız demiş oluyor ki, okulda öğrendiğimiz bilgiler gereksiz değildir.

2.3.9. Amacı uğruna tehlikelere karşı koymak

Kitaplarda vurgulanmaya çalışılan önemli bir değer de, insanın amacı uğruna savaşıması ve tüm güçlüklerle karşı koyması gerektiğidir. Dorothy ailesinin yanına dönmek, arkadaşları da sahip olmayı diledikleri şeylere kavuşmak uğruna tehlikeleri göze alarak, yüreklerini ortaya koyarlarken, Kestane Köylüleri için bunu Suna ve Bilgi'nin topal eşekleri Uslu yapar. Arthur, anneannesinin mutluluğu için yeraltında yaşayan Minimoylara dönüşüp, kimsenin gidip dönmediği Ölüler Kenti'ne gitmeyi göze alır.

Tüm bunlarla çocuklarımıza vurgulanmak istenen aslında, kötü zamanlarımızda ihtiyacımız olan her şeyin içimizde olduğudur. Tek yapılması gereken kendine güven duymaktır. Kendine güvenen ve inandığı amaç yolunda ilerleyen insanları yolundan çevirebilecek hiçbir kuvvet olmadığı gibi, bu yolda ilerleyen insanların da yapamayacakları hemen hiçbir şey, göze alamayacakları hemen hiçbir tehlike yoktur.

2.3.10. Diğer öğeler

Yukarıda sözü geçen özellikle öne çıkan metinlerarası evrensel öğeler yanında bir de yardımcı olarak kitaplarda kullanılan, çok da ön plana çıkarılmayan ama söz etmeden de geçilmeyen öğeler de yer almaktadır. Bunları da aşağıdaki başlıklar halinde sıralamanın yeterli olacağını üzerinde açıklamalar yapmaya gerek olmadığını düşünüyoruz. Zira tüm bunlar hemen herkesin hayatları boyunca karşılaşılabilecekleri olgular ve olaylar :

- çalışkan olmak tembellikten vazgeçmek,
- kimi bilimsel ve tarihi bilgileri çocuklara sunmak,
- çocukların yetişkinleri örnek alması,
- dayanışma,
- hayvanları avlamanın yanlışlığı ve yabani hayvanların vahşi doğaya ait olduğu gerçeği,
- çevreye duyarlı olmak
- kadın erkek eşitliği,
- insanların ya da hayvanların kusurlu taraflarıyla dalga geçmemek gerektiği,
- insanlara iyi davranmak vs. gibi çok genel geçer konular da ele alınmıştır kitaplarda.

3. “KARGALAR KARA DEĞİLDİ” VE “KÜÇÜK PRENS”TE ÇOCUKLUK FELSEFESİ ÖĞELERİ

Çalışmamızın bu bölümünde yalnızca sözü geçen kitaplarda geçen felsefi sayılabilecek önermelerin neler oldukları üzerinde durarak, onları

ortaya çıkarmakla yetineceğiz. Zira çalışmamız bir felsefe tezi olmadığından felsefi yorumlamalarda bulunmayacağız. Yalnızca bu gibi felsefi öğelerin çocuk edebiyatı anlamında, çocuğun felsefi sorgulamaları anlamında çocuk edebiyatı içinde ne ifade ettiğini belirtmekle yetineceğiz. Aksi halde hem çalışmamız bir edebiyat tezi olmaktan çıkıp, bir felsefe tezi haline gelecek hem de, çalışma alanımızı gereğinden fazla dağıtmış olma yanlısına düşeceğiz. Bu sebeple de yukarıda belirttiğimiz gibi bu bölümde yalnızca felsefi önermeler ve soruları belirtmekle yetineceğiz.

Felsefi öğeleri belirlemek için Kargalar Kara Değildi adlı kitabı seçmemizde ilk ve en önemli etken, kitabın daha başlarken bir felsefi önermeyle başlamasıdır ve elbette kitabın içinde serpiştirilmiş halde yer alan felsefi sorular da büyük paya sahiptir. Kitap çocuklara felsefi sorular sordurmakla kalmaz aynı zamanda kendisi de kitabın kahramanları Kuno ve Rupenin diliyle felsefi önermelerde bulunur ve sorular sorar.

“Bir evrensel yasayı çürütmek kolaydır. Örneğin Carl HEMPEL’İN ‘Bütün kargalar karadır’ varsayımı bir tek beyaz karga tarafından çürütülebilir. Rudolf CARNAP “Paradoxan Der Raben’ ”¹⁷¹

Felsefenin bir önermeler bütünü olduğunu ve düşünürlerin olaylar ve olgular hakkında evrensel yasalar ortaya koymak için uğraştıklarını düşündüğünüzde yukarıdaki söz çok da anlamlı geliyor insana. Felsefe tarihine bakıldığında görülebilecek en önemli şey, bir filozofun önermesine bir başka filozof tarafından bir karşılık, karşı önerme geldiğidir. Ve yukarıda söylendiği gibi, bir tek örnek dahi gösterilebilirse önceki önermenin karşısına o felsefi önerme artık bir evrensel yasa olmaktan çıkacaktır. Yani felsefi bir önermeyi bir evrensel yasayı çürütmenin en geçerli yolu, karşıt kanıt sunmaktır. Böyle olunca bizim kapkara kuşlar olarak bildiğimiz kargalardan bir tanesinin beyaz olduğu kanıtlansa, artık kargalar kara kuşlardır demek hiçbir şekilde mümkün değildir.

¹⁷¹ Öner, a.g.e., s.7.

“Bütün kuşlar dünyaya ilk gelişlerinde beyazmış...” diye başlar çok eski bir Anadolu masalı.”¹⁷² Ve bu da bize Gareth B. Matthews’ın Çocukluk Felsefesi adlı kitabında verdiği örneği hatırlatır. Matthews’ın küçük kızı kedilerinin nasıl pirelendiğini her sorduğunda, hep bir önceki aşamayı merak etmekte ve farkında olmadan felsefenin ilk olgu sorunu ile ilgilenmektedir. Yukarıda sözü edilen felsefi önerme de dünyada var olan bütün kuşların en başta beyaz olduklarını, zaman içinde çeşitli şekillerde değişerek farklı renkler edindiklerini ifade etmektedir ki, bununla karşılaşan çocuğun aklında hemen tanıdığı ve bildiği bütün kuşları beyaz olarak düşünme eylemi gerçekleşecektir. Bununla birlikte çocuk bunu diğer hayvanlar için de genelleyerek, onların da acaba dünyaya ilk geldiklerinde beyaz mı oldukları sorusu ile karşımıza çıkabilecek ve felsefi bir sorun olan ilk olgu sorununu böylece genelleştirerek felsefi bir düşünüş içine girebilecektir.

Hemen devamında gelen felsefi önerme şudur:

“Kargalar kart sesli kara kuşlardır diyeceksiniz. Haklısınız.

Ama kargaların yıllar önce bambaşka kuşlar olmadığını nasıl söyleyebiliriz. Tıpkı yarınki dünyanın dünden ve bugünden çok farklı olabileceği gibi.”¹⁷³

Bu felsefi önermeyle bu kez de bildiklerimiz daha doğrusu bildiğimizi sandığımız şeyler sorgulanmaktadır. Evet, bizler bugün kargaları kara kuşlar olarak biliriz ama bakalım gerçekten hep kara mıydılar? Bunu gerçekten bilip bilmediğimizden nasıl emin olabiliriz, neyi bilip neyi bilmediğimizden emin olabilmenin yolu nedir? Bu da eski çağ filozoflarından bu yana felsefenin temel sorunu haline gelmiş bir sorundur.

“Bilinmeyenden korkar canlılar.” Diyordu Kuşannesesi Haben; “bilmek aydınlıktır, aydınlanmaktır,” diyordu.”¹⁷⁴ İşte bu sebeptendir ki,

¹⁷² Öner, a.g.e., s.9.

¹⁷³ Öner, a.g.e., s.9.

¹⁷⁴ Öner, a.g.e., s.23.

filozoflar bilinmeyi araştırırlar, bilginin peşinde koşarlar. Zira bilmemek insanı rahatsız etmektedir. Dolayısıyla çocuğumuz bu gibi önermelerle karşılaştıkça, etrafındaki her şeyi bilmeye ve öğrenmeye çabalayarak, hem felsefi hem de eleştirel düşünme yeteneğini geliştirerek, hayata daha eleştirel gözlerle bakabilme yeteneğine sahip olacaktır.

Doğru olduğu bilinen bazı felsefi öğeler tersine çevrildiklerinde doğru olmayabilirler. Her kuş uçar ama uçan her nesne kuş değildir önermesi bu kitapta çocuklarımıza sunulur ve bu da sanatsal güzel bir sebebe bağlanır:

“Uçan her nesne kuş olamaz... Çünkü uçmak bir sanattır. Ve her sanat gibi kolayca öğrenilemez.”¹⁷⁵

Karga Rupen ve kardeşi Kuno, bir tavukla karşılaştıklarında şu konuşma geçer aralarında:

‘Siz kimin civcivlerisiniz?’ diye sordu.

‘Biz civciv değiliz.’ Diye karşılık verdi Rupen.

‘Anladım’ dedi Tavuk. ‘Siz güvercinsiniz.’

‘Hayır değiliz,’ diye karşı çıktı Kuno.

‘Buldum buldum... Siz Martısiniz.’

‘Peki, nerde uzun gagalarımız?’

‘Doğru ya.’

Sonunda dayanamadı Kuno:

‘Biz kargayız. Çok uzaklardan geliyoruz,’ diye bağladı sözü.

Anaç tavuk gülümseyerek baktı onlara:

¹⁷⁵ Öner, a.g.e., s.12.

‘Haa, anladım. Şu güzel sesli beyaz kuşlar... Duymuştum adınızı. Buralara pek uğramazdınız siz. N’oldu, yoksa yolunuzu mu yitirdiniz?’¹⁷⁶

Bu konuşma Gareth B. Matthews’in bir çalışmasında¹⁷⁷ “Morris the Moose” adlı öyküyü ele alarak, Aristo’nun hayvanları sınıflandırma çalışmalarına benzerlik göstererek felsefi olarak kabul ettiği öyküdeki konuşmaya benzerdir. O hikâyede de bir geyik ve bir başka geyik türü olan Morris kendilerinin aslında ne olduğu hakkında tartışmaktadırlar. Normal bir Geyik Morris ile karşılaştığında hemen onun kendine benzeyen yönünü görerek, onun bir geyik olduğunu söylese de Morris bunu kabul etmez ve kendilerini etraflarındaki insanlardan yargıçlar bularak ne olduklarını bulmaya, öğrenmeye çalışırlar. Buradaki konuşma bu kadar detaylı değilse de, beyaz kargaları gören tavuğun büyük olasılıkla yerde yürürken ve kendine benzer gördüğü için civcive benzetmesiyle başlar. Kargalar kendilerinin civciv olmadıklarını söylediklerinde bu kez de onları önce beyaz oldukları için güvercine, ardında da martıya benzetse de onlar ikisi de değildirler, kargadırlar.

Yine kitabın bir başka bölümünde benzer bir sınıflandırmayla bu kez kuşların gözünden insan bir yere oturtulmaya çalışılmış ve uçmak bir ayrıcalık olarak nitelenmiştir. Uçmak kuşları insandan ayıran en belirgin özellikleridir ve insanlar uçmayı beceremedikleri için kuşlar insanlardan üstündürler:

“ ‘Biz,’ diyordu “insanlardan üstünüz. Onlar çağlar boyu ancak yürütmesini, koşmasını, yüzmesini öğrenebildiler. Bana kalırsa, bir sürüngenin biraz gelişmişidir insan. Biraz da balık sayılır, işte o kadar! Oysa uçmak? Uçmak ayrıcalıktır ve bu ayrıcalığı taşıyan sadece bizleriz... Biz kuşlar!’ ”¹⁷⁸

¹⁷⁶ Öner, a.g.e., s.46.

¹⁷⁷ Gareth B. Matthews, **Philosophical Children’s Stories and What Makes Them Important**. Bu çalışma bizzat Matthews tarafından e-mail yoluyla edinilmiştir.

¹⁷⁸ Öner, a.g.e., s.24.

“Ben kimim, neyim, nerden geldim, nereye gidiyorum?”¹⁷⁹
 Sorularını Kuno’ya sordurur yazar ve böylece felsefenin diğer temel sorularını da çocuklarımızın bilgi dağarcığı içine katar. Yazar cevaplamaz ya da cevaplatmaz bu soruları. Böylelikle yapmak istediği, okuyucu çocuğun bu soruları kendine sormasını sağlayarak, cevaplaması için çabalamaya yönlendirmektir. Çünkü ister felsefi açıdan düşünölsün, ister başka açılardan düşünölsün, bu gibi sorular yaşayan her bireyin kendisine sorması ve kendi çapında da olsa cevaplandırması gereken sorular ki, bunların bireyin toplum içinde kendini bilmesi ve yerini bulması açısından önemli olduğu kanısındaız.

Felsefe’nin bir başka sorunu da görünenlerin gerçek olup olmadığı ya da gerçeklerin görüyor olup olmadığıdır. Küçük çaplı da olsa bu soruna da aşağıdaki minik bölümle bir gönderme yapılmıştır:

“ ‘Varsayalım ki bir dalda oturmuş söyleşıyorsunuz.
 Karşıdan da bir insan geliyor. Sizi görünce de usulca eğiliyor yere. Ne yaparsınız?’

‘Hemen uçar kaçarız!’ diye bağıştı Kuno’nun kardeşleri

‘Neden?’

‘Çünkü yere eğilip taş alıyordur bizi vurmak için.’

Kuno sustu. O’nun yanıt vermediğini sezinleyen Akkarga.

‘Sen niye yanıt vermedin küçüğüm? Nedir senin düşöncen?’
 Diye sordu.

‘Efendim’, dedi Kuno, ‘bir insan bana yaklaşırken yere eğilse de eğilmese de uçar kaçarım ben.’

‘Neden?’

¹⁷⁹ Öner, a.g.e., s.26.

‘Ya taşlarını cebinde taşıyorsa efendim’ ”¹⁸⁰

Benzer bir örnek Exupéry’nin Küçük Prens adlı kitabında çocuğun fil yutmuş bir boğa yılanı çizmesi ile aktarılır. Küçük çocuk yılanın dışarıdan görünüşünü çizmiştir, ama yetişkinler bunun bir şapka olduğunu düşünmüşler ve gerçeği görememişlerdir. Hemen ardından çocuk bu kez boğa yılanının içindeki fili de gösteren bir resim çizip ikisini peş peşe gösterdiğinde, bu kez de büyükler anlamak istememiş, çocuğu daha faydalı işlerle uğraşmaya göndermişlerdir. Kitabın içinde biraz ilerledikten sonra kendisinden bir koyun isteyen Küçük Prens’e bu aynı resmi çizdiğinde, Küçük Prens daha ilk bakışta bunun fil yutmuş bir yılan olduğu gerçeğini görebilmiştir.

Ve çocuklarımızın bu bölümden şu felsefi sonucu çıkarmaları beklenir: Gerçekler görülebilir mi, yoksa görülen her şey gerçek midir? Gördüklerimizin hayal olmadığını nasıl bilebiliriz. Küçük Prens’in tilkisi bunu şöyle açıklar:

“-Hoşça kal tilki, dedi.

-Hoşça git, dedi tilki, Ama önce vereceğim sırrı dinle. Sırrım oldukça basit: insan gerçeği ancak yüreğiyle baktığı zaman görür. Gerçeğin özü gözle görülmez.”¹⁸¹

Yukarıdaki fil yutmuş yılan resmi örneği gerçeğin görünebilirliği sorunu işlerken aynı zamanda bizim de konumuz olan, çocukların felsefi düşünebilme yeteneklerine gönderme yapıyor aslında. Zira bundan hemen şunu çıkarabiliriz ki, yetişkinlerin göremediği bazı şeyleri görebilme ve anlayabilme yeteneğine sahip olan çocuklar bu yeteneklerinden dolayı felsefi düşünmeye yetişkinlerden daha yetkindirler.

Kargalar Kara Değildir isimli kitapta, filozofların uzun yıllar üzerinde durdukları ölüm konusuna da değinilmiştir:

¹⁸⁰ Öner, a.g.e., s.36.

¹⁸¹ Exupéry, a.g.e., s.84.

“Bir taş, bir tek saçma, bir kuşun, ölümü getirir.

Ve kuşlar ölünce bir daha uçamazlar. Ruhları bedenleriyle birlikte toprağa gömülür. Oysa insanlar ölünce bedenleri toprağa, ruhlariysa göğe ağıar. Ancak o zaman kuş olurlar.”¹⁸²

Bugün umarsızca etraflarındaki her şeyi, canlıları, doğayı yok eden insanın başına bir gün aynı şeylerin geleceğı önermesini sürer öne kargalar. Çünkü doğadaki her şey bir denge içindedir ve her şey görünmez bir bağla birbirine bağlıdır ve “bugün canlıların başına gelen, yarın insanın başına da gelecektir. Çünkü bunlar arasında bir bağ vardır... Toprak insana değil, insan toprağı aittir. Ve doğadaki her şey, bir ailenin bireylerini birbirlerine bağlayan kan gibi ortaktır. İşte bu yüzden de dünyanın başına gelen her yıkım, insanoğlunun da başına gelmiş demektir.”¹⁸³

Bir başka felsefi sorun olan Tanrı inancı konusunda ise, Kızılderiler ile Beyazlar arasında geçen konuşmada şu felsefi ileti sunulur çocuklarımıza : “Tanrınız, bizimkinden başka bir tanrı değildir. Hepimiz aynı Tanrı’nın yaratıklarıyız.”¹⁸⁴ Tanrı inancının dinlere göre değişmediğı, her dinin inandığı tanrının aynı ve tek olduğu düşüncesi iletilir böylece de.

Bu söz ettiklerimizden başka aşağıdaki önermeler de sunulur Kargalar Kara Değıl adlı kitapta.

“Düşmanımın düşmanları benim dostumdur.”¹⁸⁵ Hemen bu önermeyi şu şekilde geliştirebilmelidir çocuğumuz eğıer felsefi düşünme yeteneğıne sahip olmaya başladıysa. Dostum benim dostumdur, benim dostum olduğu içim düşmanımın da düşmanıdır. Öyleyse düşmanımın düşmanları da benim dostlarımdır.

¹⁸² Öner, a.g.e., s.26.

¹⁸³ Öner, a.g.e., s.42 – 43.

¹⁸⁴ Öner, a.g.e., s.44.

¹⁸⁵ Öner, a.g.e., s.48.

“Neden bu kadar kıızıyorsun Kuno. Bırak bizi güvercin sansın adam. Ne zararı var? O güvercin dedi diye, güvercin olacak değiliz ya?”¹⁸⁶ bu önermeyle de aslında ifade edilen kişinin benlik kavramının başkalarının sanıları ya da inançlarıyla değişmeyeceğidir. Kişi neyse, kimse odur.

Exupéry’nin Küçük Prens adlı kitabına göz attığımızda ise yine birçok felsefi soruya ve yaklaşıma rastlamak mümkün.

Örneğin Küçük Prens’in gezegeninde farklı esintilerden gelen adını bilmediği bir çiçeği vardır ve büyük bir sevgiyle bağlıdır çiçeğine. Çiçeğinin özel ve tek olduğuna inanmaktadır, çünkü gerçekten onun dünyasında tektir çiçeği. Dünyaya gelip bir gül tarlasına düştüğünde hayal kırıklığına uğrar önce, daha sonra bir tilkiyle tanışır ve onu evcilleştirir. Tilki ilk başta tanıdığı tilki değildir artık özeldir, çünkü evcilleşmiştir ve değişmiştir. Bunun üzerine Küçük Prens kendi çiçeğinin de diğer güllere benzemediğine karar verir.

“-Siz benim gülüme hiç benzemiyorsunuz, dedi, Siz değersizsiniz. Sizi kimse evcilleştirememiş. Siz de kimseyi evcilleştirememişsiniz. Tilki eskiden nasılsa, öylesiniz. O da önceleri, herhangi bir tilkiydi. Ama ben onu evcilleştirdim, dost edindim. Şimdi dünyada bir tane oldu.

...

Küçük Prens:

-Boş bir güzelliğiniz var, dedi. Kimse sizin için canını veremez. Buradan geçen bir yolcu gülümün size benzediğini sansa bile, bu bir yanılgıdır. Benim gülüm hepinizden daha önemlidir... Çünkü o benim gülümdür.”¹⁸⁷

¹⁸⁶ Öner, a.g.e., s.51.

¹⁸⁷ Exupéry, a.g.e.,s. 83 – 84.

Küçük Prens kendi gezegeninden ayrılp dünyaya gelene kadar altı gezegene daha uğrar ve her birinde altı farklı kişiyle tanışır ve altı kişi de minik felsefi sorular bırakır Küçük Prens'in zihninde:

1. gezegende bir kürkü tüm gezegeni kaplayan ve gezegende kendinden başka kimse olmayan bir kralla tanışır. Ve aralarında felsefi sayılabilecek şu diyaloglar geçer:

Gezegenin kralı

“-Eğer, dedi. Ben bir generale bir martı olmasını buyurursam ve general de dediğimi yapmazsa, suç onun değil benimdir.”¹⁸⁸

“-Bir generale kelebek gibi çiçekten çiçeğe uçmasını buyursaydım, o da bunu yapmasaydı, suç kimde olurdu. Generalde mi bende mi?”¹⁸⁹

“-O zaman sen de kendini yargıla, dedi kral, En güç yargılama da budur zaten. Kendini yargılamayı başarabilirsen gerçek bir bilgesin demektir.

-Ben kendimi nerede olsa yargılayabilirim. Bunun için buraya yerleşmek gerekmez.”¹⁹⁰

İkinci gezegende tanıştığı kişi kendini beğenmiş bir adamdı. Ve Küçük Prens'ten kendisine hayran olmasını istiyordu:

“-Benim bu gezegenin en yakışıklısı, en varlıklı ve en iyi giyineni olduğuma inanırsan, bana hayransın demektir.

-Bu gezegende senden başkası yok ki.

-Canım ne çıkar hatırım için bana hayran oluver.”¹⁹¹

¹⁸⁸ Exupéry, a.g.e., s.45.

¹⁸⁹ Exupéry, a.g.e., s.46.

¹⁹⁰ Exupéry, a.g.e., s.48.

¹⁹¹ Exupéry, a.g.e.,s.50.

Başka hiç kimsenin yaşamadığı bir yerde en kavramından söz edilebilir, böyle bir sınıflama yapılabilir mi?

Üçüncü gezegende bir sarhoş vardır, bu sarhoş içtiği için utanan utandığı için de içen bir adamdır. Yani tamamen bir kısır döngü içindedir. Hangi cevabı verirse versin verdiği cevaplar hem doğru hem yanlıştır. Tıpkı çocukluğumuzda sormayı öğrendiğimiz ilk ve en karmaşık sorulardan biri olan tavuk mu yumurtadan çıkar yoksa yumurta mı tavuktan sorusunda olduğu gibi.

Dördüncü gezegende tanıştığı kel kafalı iş adamı sahip olduğu yıldızları saymakla meşguldür:

“-Bu yıldızları ne yapacaksın?

-Hiç ben onların sahibiyim.

-Yıldızların sahibi sensin demek?

-Evet.

-Ama ben bir kralla tanıştım. O bana yıldızların sahibinin kendisi olduğunu söylemişti.

-Krallar sahip olamazlar. Sadece yönetirler. Sahip olmakla yönetmek farklıdır.

-Yıldızların senin olması ne işine yarıyor?

-Zengin oluyorum.

-Zengin olman neye yarıyor?

-Bulduğum yeni yıldızları da satın almama yarıyor.

Küçük Prens, iş adamının kafası ile sarhoşun kafası arasında bir benzerlik kurdu. Ama soru sormaktan da kendini alamadı:

-Yıldızlara nasıl sahip olunur?

-Yıldızlar kimin?

-Ne bileyim? Herhalde hiç kimsenin.

-Öyleyse benim sayılır. Bunu ilk akıl eden kişi ben oldum.

-Senin demekle senin oluyor mu?

-Elbette . Sahipsiz bir elmas bulursan o senin olur, bir şeyi ilk sen akıl edersen patentini alırsın, o senin olur. Benden önce kimse yıldızlara sahip olmayı akıl edemediğine göre yıldızlar benimdir.

-Yıldızları ne yapıyorsun?

Sayıyorum, düzene koyuyorum. Çok güç bir iş ama ben de ciddi bir adamın, üstesinden geliyorum.

-Bir çiçeğim olsaydı koparır yakama takar, istediğim yere götürebilirdim. Ama sen yıldızlarını gökyüzünden koparamazsın ki...

-Koparamam ama, bankaya yatırabilirim.

-O da ne demek?

-Şu demek: Yıldızlarımı bir kağıda yazarım, çekmeceye koyar kitlerim.

-Hepsi bu kadar mı?

-Daha ne olsun?

Küçük Prens içinden; 'eğlenceli ama önemsiz bir iş' diye geçirdi. Onun önemli anlayışı ile büyüklerinki farklıydı.

-Benim her gün suladığım bir çiçeğim var, dedi, her hafta süpürdüğüm üç tane de yanardağım var. Birisi sönmüş, ama ben onu da

her hafta süpürüyorum. Bu yaptıklarımla çiçeğime ve yanardağlarıma yararlı oluyorum. Sen yıldızlarına yararlı oluyor musun?”¹⁹²

Burada karşılaştığımız felsefi sayılabilecek soruların yanında asıl dikkati çeken ve aslında bizim dikkati çekmek istediğimiz nokta bir çocuğun nasıl da birbirinin ardı sıra, böylesine meraklı sorular sıralayarak gerçekten merak ettiği bir şeyi en ince ayrıntısına kadar sorgulayabildiğidir.

Küçük Prens’in uğradığı beşinci gezegen diğer dördünden de küçüktür ve bir gece bekçisi ile bir fenerden başka hiçbir şey yoktur. Yaşam koşullarının değişmesine rağmen, yönetmeliğin değişmemesi yüzünden her dakika feneri yakıp söndürmek zorundadır.

“Bekçiye yardım etmek istedi.

-Sana istediğin zaman dinlenebilmenin yolunu göstermemi ister misiniz? Dedi.

-Ben hep dinlenmek isterim, dedi bekçi.

Küçük Prens, bir insanın hem işine bağlı hem de tembel olabileceğini o zaman kavradı.”

Bir insan kişiliğinde birbirine zıt iki alışkanlığı barındırabilir mi?

Altıncı gezegende tanıştığı coğrafyacından ise kanıt göstermenin, geçiciliğin ve kalıcılığın ne olduğu öğrenir. Küçük Prens.

Kitap boyunca Küçük Prens bir şeyleri merak eder. Öğrenme arzusuyla dopdoludur, tanımak bilmek ister, bir de gezegenine çiçeğinin yanında dönmek ister.

“Bir gezegen görmüştüm” der. Orada kırmızı suratlı birisi yaşıyordu. Bir kere olsun bu çiçeği koklamamış, hiç yıldız görmemiş ve hiç kimseyi sevmemişti. İş gücü sayıları toplamaktı. Yine de bütün

¹⁹² Exupéry, a.g.e.,s.55 – 57.

gün övünüp duruyordu tıpkı senin gibi, ‘Önemli bir adamım ben’ diyordu. ‘Ciddi bir adamım.’ Gururundan yanına varılmazdı. Ama aslında adam değil, mantarın biriydi.”¹⁹³

Bu kez de yaşamı sorgular Küçük Prensimiz, acaba etrafındaki güzelliklerin farkında olmadan yaşamanın, yaşamak sayılıp sayılamayacağını merak eder. Aslında cevabını da verir kendi sorduğu sorunun. Böyle yaşamak yerden kendi kendine mantar gibi bitmekten başka bir şey değildir.

Bu kitapta küçük gezegeninin Küçük Prensi ve bizim minik prenslerimiz ve prenseslerimiz daha pek çok soru sormaya devam ederler. Bırakalım etsinler...

¹⁹³ Exupéry, a.g.e., s.31.

4. SONUÇ

4.1. ÖZET

Çocuklarımız artık Türk, İngiliz ya da Alman olmakla birlikte Dünyalı bireyler olmanın da sorumluluğunu üzerlerinde taşımaktalar. Ülkelerin sınırlarının gittikçe ortadan kalktığı bir dünyada yaşıyorken, edebiyatın sınırlarının da ortadan kalkmayacağını düşünmek oldukça yanlıştır. Bu yanılğı, içine kapanmayı, yeniliklerden haberdar olmamayı dolayısıyla çağın gerisinde kalmayı beraberinde getirir. Gerek çeviri, gerekse özgün eserlerde yer alan metinlerarası evrensel öğeler bu yanılığının sonuçlarını ortadan kaldıracak öğelerdir.

Bununla birlikte günümüzde artık affedilemeyen bir şey de salt kuru, amaçsız ve koşulsuz kabullü düşünmektir. Eğitim programlarının bile yaratıcı düşünmeyi ön plana alarak, yeni programlar geliştirmeleri; yaratıcı ve eleştirel düşünebilmenin artık ne denli önemli ve gerekli bir meziyet olduğunu kanıtlamaktadır bizlere. Ve bizce eleştirel ve yaratıcı düşünebilmenin yolu, felsefi düşünebilme yetisine sahip olabilmekle mümkündür. Ve çocuklarımız bu yetiye zaten doğaları gereği sahiptirler.

Çalışmamız, bu gerçekleri göz önüne alarak, evrensel bir çocuk edebiyatının varlığından söz ederek, çocuk edebiyatında çocukluk felsefesinin işlevini ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır.

4.2.YARGI

Yerli ve yabancı çocuk yazını eserlerinde karşılaşılan evrensel öğeler, genellikle biz insanları günlük hayatlarında sıklıkla karşılaştıkları problemler, çözmek zorunda oldukları sorunlar, iyi kötü çatışmaları, dünyamızın ne derece önemli olduğu gibi sosyal olgular olmakla birlikte; sevgi, korku, öfke gibi insani duygulardır. Bu evrensel öğeler vasıtasıyla çocuklarımız dünya çocukları olma yolunda ilerlemektedirler.

Bu metinlerarası evrensel ögeler, dünyada bir evrensel çocuk edebiyatının varlığını kanıtlamaktadır. Zira kitaplıklarda birbirinden ayrı kültürlerle ait kitaplar raflarda yan yana durabilmekte, kendi dilinde okuyup anlayabilme şansını yakalayabildiği sürece anlatılanlar, paylaşılan duygular ortaktır. Ve bu ortaklık evrensel bir çocuk edebiyatının varlığını kanıtlamaktadır.

Seçtiğimiz biri yerli diğeri yabancı olan iki eserde felsefi ögeler, dünya, bilgi ve varlık hakkında sordukları sorular etrafında toplanmaktadır. Ve bu toplanış çocukların kendilerini ve içinde yaşadıkları dünyayı sorgulama yöntemiyle çok daha yakından tanıma fırsatını yakalamalarına yardımcı olmaktadır.

Eserlerde vurgulanmış olan felsefi önerme ve sorular, aslında çocukların sorgulamalar vasıtasıyla, yaratıcı ve eleştirel düşünme yeteneklerini geliştirmeye oldukça yardımcı olabilecek ögelerdir. Verilecek bir cevap bir başka sorunun kaynağı olacak, sorulan soru aslında önceki sorunun cevabını içinde barındıracak ve çocuklarımız doğruları kendileri keşfedeceklerdir.

Ve artık bilgiye merak ettiği için ulaşabilen çocuk, ezberci eğitim sisteminden uzaklaşacak, hep dile getirdiğimiz gibi yaşı ilerleyip büyüdükçe, düşünen, eleştiren, sorgulayan bir birey olacak ve böyle çocuklar yetiştirecektir. Belki de o zaman şimdiye kadar değerini bilmediğimiz dünyamızın ve çoğu şeyin farkına varmamız sağlanacaktır.

Felsefe yapma yeteneği çocuklarımızda doğaları gereği mevcuttur ve desteklenmeli, bu yetenek olumlu yönde kullanılmalıdır. Eğitimde de ezberci eğitim anlayışından vazgeçme yolunda, onların kendi içsel güçlerini kullanmaları hem hoşlarına gidecek, öğrendikleri her şey hem daha faydalı hem de çok daha kalıcı olacaktır.

Bunda da çocuk kitabı yazarlarına büyük görevler düşmektedir. Çocuklarımızın durup dururken felsefi nitelikteki sorular sormalarını beklemek yanlış olur. Bir şeyler görmek, bir şeyler duymak, bir şeyler okumak onun bu yetisini tetikleyecektir.

4.3. ÖNERİLER

Bırakalım çocuklarımız kitap okusunlar, ama hangi kitapları okumak istediklerine kendileri karar versinler.

Bırakalım çocuklarımız kendi ülkemizin sınırlarından çıkarak evrensel çocuk edebiyatı bahçesinin kırlarında gezinsinler, diğer ülkelerden diğer kültürlerden arkadaşlar edinsinler. Onlardan kültürlerini öğrenip, kitaplarımız yoluyla onlara kültürümüzü öğretsinler.

Bırakalım çocuklarımız sorular sorsunlar ve biz ebeveynler ve yetişkinler olarak onların sorularını hafife alıp küçümsemek yerine ciddiye alarak cevaplamaya çalışalım. Unutmayalım ki onlar bizim zaten bildiğimizi sandığımız en basit şeyleri bile en başından ve yeniden öğreniyorlar. Desteğimize ihtiyaçları var.

Çocuklarımız soru sormuyorlarsa bizler anlattığımız hikâyelerle, sorduğumuz sorularla, yaklaşımlarımızla onları soru sorar hale getirelim. Getirelim ki, artık önüne sunulan her şeyi olduğu gibi sorgusuz sualsiz kabul eden insanlar değil, araştıran, düşünen, eleştiren yeni kuşaklar yetiştirerek, yeni neslimizle övünelim.

Tüm bunları yapabilmek için bizlere çocuklarımızdan daha çok iş düşüyor, bunu unutmamak gerekir. Çünkü çocuklarımız bu kadar şeyi tek başlarına başaramayabilirler, bir desteğe ihtiyaç duyabilirler zaman zaman. Evet destek olalım çocuklarımıza ancak şunun ayrımını iyi yapmak zorundayız, dengeyi çok iyi ayarlamak zorundayız. Yapmamız gereken çocuklarımızın elinden tutup onları yanımızdan sürüklemek anlamına

gelmemeli hiçbir zaman. Bunun anlamı hata da yapsan, doğruları bulman için arkada olacağım duygusunu çocuğumuza hissettirmeyi başarabilmektir.

Önümüze gelen her kitabı tüketmeyelim, tükettirmeyelim çocuklarımıza; seçici olabilmeyi öğrenelim ve öğretelim. Bir çocuk kitabından beklentilerini yükseltelim ki çocuklarımızın, çocuk kitabı yazarlarımızı zora sokalım biraz. Öyle sora sokalım ki hatta artık dünya çocuk edebiyatı ile yarışır hale gelsinler. Yabancı kültürlerin eserlerini okumakta çok büyük bir sakınca görmüyoruz elbette ama, kendi kültürümüzü, kendi edebiyatımızı kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmamak için öyle zora sokalım ki çocuk kitabı yazarlarımızı; diğer edebiyatların eserlerini dilimize çevirmek için yarışmak yerine, bırakalım diğer edebiyatlar bizim eserlerimizin peşinden koşsunlar.

Tüm bunları yapabilmek için bizlere tek gerekli olansa düşünen, eleştiren bireyler olarak çocuklarımızı da düşünen, eleştiren, sorgulayan bireyler olarak yetiştirmek üzere onları ciddiye almaktan geçiyor. Hem ebeveynler, hem eğitimciler, hem de çocuk kitabı yazarı olarak üzerimize düşen sadece bu işte.

4.4. BİBLİYOGRAFYA

1. Ahmet Uysal, **Ayda Yaz Uykusu**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1999.
2. Antoine de Saint-Exupéry, **Küçük Prens**, Ankara: ÜBL Yayınları, Çev: Ülker Baykal, 2003.
3. Aydoğan Yavaşlı, **Işık Hızıyla Marsa Yolculuk**, İstanbul: Bulut Yayınları, 2003.
4. Bilgin Adalı, **Geçmişten Gelen Konuklar/Zaman Bisikleti 2**, İstanbul: Can Yayınları, 2004.
5. Carlo Collodi, **Pinokyo**, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, Çev: Gülten Suveren, 2004.
6. Cengiz Erengil, “Epigraf Hikâyeleri”, <http://www.dergi.org/071999/0470.htm>
7. Çetin Öner, **Kargalar Kara Değildi**, İstanbul: Can Yayınları, 2000.
8. Christine Nöstlinger, **Kim Takar Salatalık Karal’ı**, İstanbul: Günışığı Kitaplığı, Çev: Selahattin Dilidüzgün, 2004.
9. Christine Nöstlinger, **Konrad ya da Konserve Kutusundan Çıkan Çocuk**, İstanbul: Günışığı Kitaplığı, Çev: Mine Kazmaoğlu, 2003.
10. David L. Russell, **Literature For Children/A Short Introduction**, New York: Longman, c1991.
11. Ergün, Mustafa / Ali Özdaş. **Öğretim İlke ve Yöntemleri**, İstanbul: Afyon Kocatepe Üniversitesi Türkiye Sanal Eğitim Bilimleri Kütüphanesi, 1997, <http://www.egitim.aku.edu.tr/metod01.htm>

12. Erich Kästner, **Açıkgöz Budalalar**, İstanbul: Can Yayınları, Çev: Akşit Göktürk, 1988.

13. Ersel Peker, <http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2003/01/18/yazarlar/yazarlar48.html>

14. Ferdinand De Saussure, **Genel Dilbilim Dersleri**, İstanbul: Multilingual Yayınları, 1998.

15. Ferhan Oğuzkan, “Dünyada ve Bizde Çocuk Yazınının Gelişmesine Toplu Bir Bakış”, **Türk Dili**, Nisan 1979, S.331, s.261 – 282.

16. Ferhan Oğuzkan, **Yerli ve Yabancı Yazarlardan Örneklerle Çocuk Edebiyatı**, Ankara: Emel Matbaacılık, 1987.

17. Feridettin Atatuğ, Çocuklar İçin Yazmak, **Çocuk Yayınları Sempozyumu/Bildiriler**, 11 – 13 Kasım 1981, Ankara: Kültür Bakanlığı, s.51.

18. Frank Baum, **Zümrüt Kent / Oz Büyücüsü**, İstanbul: Engin Yayıncılık, Çev: Nihal Yeğinoğlu, 1999.

19. Gareth B. Matthews, **Çocukluk Felsefesi**, İstanbul: Gendaş Kültür Yayınları, Ekim 2000.

20. Gareth B. Matthews, **Philosophy & The Young Child**, London: Harvard University Press, 1980.

21. Gareth B. Matthews, **Philosophical Children’s Stories and What Makes Them Important**. Bu çalışma bizzat Matthews tarafından e-mail yoluyla edinilmiştir.

22. Gareth Matthews, “The Philosophy of Childhood”, **Stanford Encyclopedia of Philosophy**, <http://setis.library.usyd.edu.au/stanford/entries/childhood/>

23.Gıyasettin Aytaş “Çocuk Edebiyatı Etrafında”
[http://w3.gazi.edu.tr/web/giyaytas/cocuk edebiyati.htm](http://w3.gazi.edu.tr/web/giyaytas/cocuk%20edebiyati.htm)

24. Gıyasettin Aytaş, Çocuk Hikâyesi Yazmak...
[http://w3.gazi.edu.tr/web/giyaytas/ cocukhikaye.htm](http://w3.gazi.edu.tr/web/giyaytas/cocukhikaye.htm)

25. Gülten Dayıoğlu, **Işın Çağı Çocukları**, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 2003.

26. Gürsel Aytaç, **Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi**, Ankara: Kültür Bakanlığı Eserleri, 2001.

27. Hasan Güleriyüz, **Yaratıcı Çocuk Edebiyatı**, Ankara, PegemA yayıncılık, 2002.

28.Hasan Çalışkan, **Evrensel Sözler Atlası**, Konya: Nüve Kültür Merkezi, 2001, s.42.

29. Hidayet Karakuş, **Bilgisayarlı Şapka**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2001.

30. Hikmet Asutay, “Çocuk – Gençlik Yazını ve Okuma İşlevindeki Önemi”, **Tömer Dil Dergisi**, 2000, Ankara.

31. Hikmet Uysal, “Çocuk Kitaplarında Önyargı – Avusturya Çocuk ve Gençlik Edebiyatından Örnekler”, **1. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu, Sorunlar ve Çözüm Yolları**, 20 – 21 Ocak 2001, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s.127.

32. Hüseyin Yurttaş, **Cüceler Gezegeni**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2003.

33. İbrahim Kıbrıs, **Yeni Yüzyıl İçin Uygulamalı Çocuk Edebiyatı**, Ankara : Eylül Kitap ve Yayınevi, 2002.

34. İhsan Turgut, **Felsefenin Temel Sorunları**, İzmir: Anadolu Matbaacılık, 1993.

35. Intertextuality, <http://www.iath.virginia.edu/elab/hfl10278.html>

36. Julia Kristeva, Sèméitokè, recherches pour une sèmanalyse, Paris, Seuil, 1969, s.52'den aktaran Kubilay Aktulum, **Metinlerarası İlişkiler**, Ankara: Öteki Yayınevi, 1999, s.41.

37. Karl Jaspers, **Felsefe Nedir?**, İstanbul, Say Yayınları, Çev: İsmet Zeki Eyüboğlu, Mart 2004, s.58.

38. Kubilay Aktulum, “Metinlerarası Nedir? Tanım – Kuram”, **Frankofoni**, S.9, s.321.

39. Kurtman Ersanlı, **Davranışlarımız / Gelişim ve Öğrenme**, Samsun, Eser Matbaası, 2005, s.96–101.

40. Lokman Çilingir “**Niçin Felsefe**”, Ankara, Elis Yayınları, Şubat 2003, s.7.

41. Luc Besson, **Arthur ile Minimoylar**, İstanbul: Can Sanat Yayınları, Çev: Saadet Özen, 2005.

42. MEB, **Örnekleriyle Türkçe Sözlük**, İstanbul, 2002, c.1.

43. Mehmet Hengirmen, **Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, Ankara: Engin Yayınevi, Ağustos 1999.

44. Michael Pritchard, “Philosophy For Children”, **Stanford Encyclopedia of Philosophy**, <http://setis.library.usyd.edu.au/stanford/entries/children>

45. Mustafa Koçoğlu, “Çocuk Yayınları”, **Çocuk Yayınları Sempozyumu, Bildiriler**, 11 – 13 Kasım 1981, Ankara: Kültür Bakanlığı.

46. Mustafa Oğuz, “Çocuk edebiyatına akademik bir katkı”,
<http://www.zaman.com.tr /2003/03/04/kultur/h9.htm>

47. M. Ruhi Şirin, **99 Soruda Çocuk Edebiyatı**, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

48. M. Ruhi ŞİRİN “Çocuk Edebiyatı mı Medeniyet Sütü mü?”,
Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi,
<http://yayim.meb.gov.tr/yayimlar/sayi26/sirin.htm>

49. Nesrin Arslan, “Çocuk ve Kitap”, **Çoluk Çocuk**, Ocak 2005,
 Sayı:46.

50. Nesrin Kale, “Düşündüren Çocuk Kitapları”, **1. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu, Sorunlar ve Çözüm Yolları**, 20 – 21 Ocak 2001,
 Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

51. Nora K., Vittorio Hösle, **Ölü Filozoflar Kahvesi**, İstanbul:
 Arion Yayınevi, Çev. Çağlar Tanrıyeri, Temmuz 2004.

52. Özlem Nemutlu, “Ortak Bir Terminolojiye Doğru”, **Virgül**, S.60.

53. Per Olov Enquist, **Üç Mağara Dağı**, İstanbul: Yerdeniz Yayınları, Çev: Ekin Aykut, 2003.

54. Recep Nas, **Örneklerle Çocuk Edebiyatı**,Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, Ocak 2002.

55. Sedat Sever, “Çocuk, Yazın ve Yaşam”, **Çoluk Çocuk**, Ankara: Kök Yayıncılık, Ocak 2005.

56. Serpil Ural, “Dilimize Çocuk Kitabı Çevirmek”, **1. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu, Sorunlar ve Çözüm Yolları**, 20 – 21 Oca 2000,
 Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

57. Sulhi Dölek, **Kahkaha Tarlası**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2003.
58. Şenol Armağan, “Çocuğun Ciddi Edebiyatı Ve Bilgi Toplumu”
http://dergi.tbd.org.tr/yazarlar/09072001/senol_armagan.htm
59. TDK Türkçe Sözlük, (5.Baskı) Ankara, 1996.
60. Tülay Akkoyun, “Metinlerarası bir eser: İki Yeşil Su Samuru, Metinlerarası bir yazar : Buket Uzuner”, http://www.izinsizgosteri.net/asalsayi/tulay_akkoyun_17.html
61. Walter Benjamin “Çocuklar Gençlik ve Eğitim Üzerine”
Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2001.
62. Zehra İpşiroğlu, “Okuma Sevgisi Nasıl Kazandırılır”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Türkiye Sanal Eğitim Bilimleri Kütüphanesi,
<http://www.egitim.aku.edu.tr/ipsiroglu0.htm>
63. Ziya Selçuk, **Gelişim ve Öğrenme**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2000.
64. <http://yayim.meb.gov.tr/yayimlar/151/simsek.htm>

AÇIKGÖZ BUDALALAR

Erich Kästner

Erich Kästner (1899 - 1974) çocuklar için de yazar, çağımızın en büyük gülmece yazarlarından biri. *Açık göz Budalalar* adlı bu kitabında, bu büyük Alman yazarı, 'Şilda' adlı çok eski bir kentte olup bitenleri anlatıyor. Bu kitabı okurken gülmekten kırılacaksınız. Şildakent'li bu insanların gerçekten birer budala olup olmadığna sonunda siz karar vereceksiniz. Bu ünlü yazarın *Palavra Baron*, *Ucan Sınıf*, *Hayvanlar Toplantısı*, *Küçük Hafiyeler* adlı kitaplarını da Can Yayınları'nın çocuk kitapları dizisinde bulabilirsiniz. Elinizden kolay kolay bırakmayacağımız kitaplar bunlar.

Resimler: EBERHARD BINDER
Kapak: MUSTAFA DELİOĞLU
88-34 Y 0162.0032

KDV içindedir

AÇIKGÖZ BUDALALAR

Erich Kästner

Türkçesi
AKSİT GÖKTÜRK

LUC BESSON ARTHUR İLE MİNİMOYLAR

Céline GARCIA'nın özgün bir fikrinden
yola çıkarak,
Grafik illüstrasyon: Patrice GARCIA.

Dünyaca ünlü Fransız film yönetmeni **Luc Besson**, serüvenlerini filme de aktardığı yepyeni bir kâhrmanla, on yaşındaki melek yüzlü, fırça saçlı, çilli suratlı **Arthur**'le tanıştıyor bizi. Dört kaptan oluşan bu dizinin ilk kitabında, anneannesinin yanında kalan **Arthur**'ün sıkıntısı büyük. Çünkü evleriyle bahçelerini ele geçirmek isteyenler var. Dedesiyle dört yıldır kayıp. Küçük kâhrmanımız ne yapacağını kara kara düşünürken, dedesinin evin değişik yerlerine bıraktığı ipuçlarını izleyerek **MİNİMOYLAR Ülkesi** ne geçiyor. *Prensess Selenya* Ya ve **mİNİMOYLAR**la tanışıyor. Uç gün içinde gizli hazineyi bulmak, sineklere binmiş savaşçılarla ve kötü kaplı bir büyücüyle mücadele etmek zorunda kalıyor. Üstelik de bir **mİNİMOY** kadar utıcıkken. **Arthur ve MİNİMOYLAR**, sizi olağanüstü bir sertliğe, fantastik bir ülkeye, gizemli minicik yaratıkların masalsı yaşantılarına götürecektir. Üstelik **Arthur**'ün öykülerini pek yakında sinemalarda da izleyebileceksiniz.

ISBN 975-07-0540-8

9 789750 705403

<http://www.cancocuk.com>

KDV İÇİNDEDİR

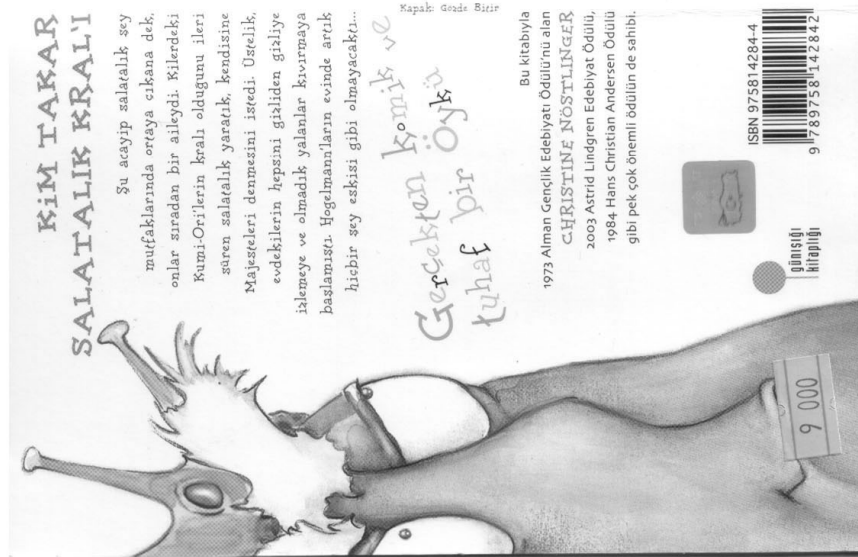
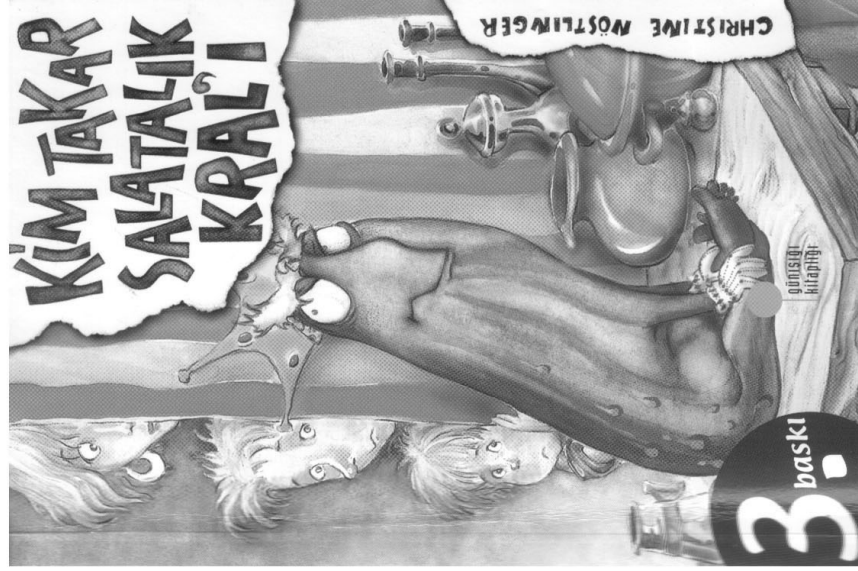
LUC BESSON

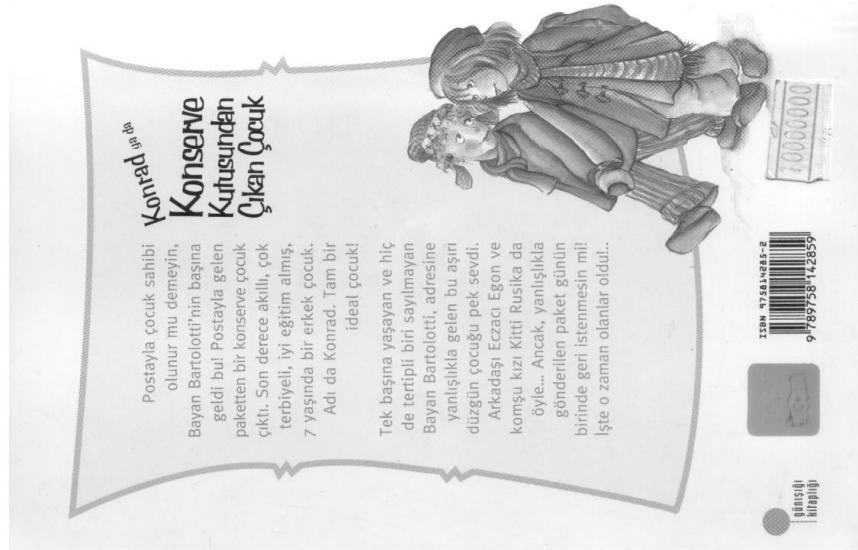

ARTHUR İLE MİNİMOYLAR

CAN
ÇOCUK

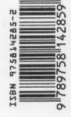

Konrad'ın da Konserve Kutusundan Çıkan Çocuk

Postayla çocuk sahibi olunur mu demeyim, Bayan Bartolotti'nin başına geldi bu! Postayla gelen paketten bir konserve çocuk çıktı. Son derece akıllı, çok terbiyeli, iyi eğitim almış, 7 yaşında bir erkek çocuk. Adı da Konrad. Tam bir ideal çocuk!

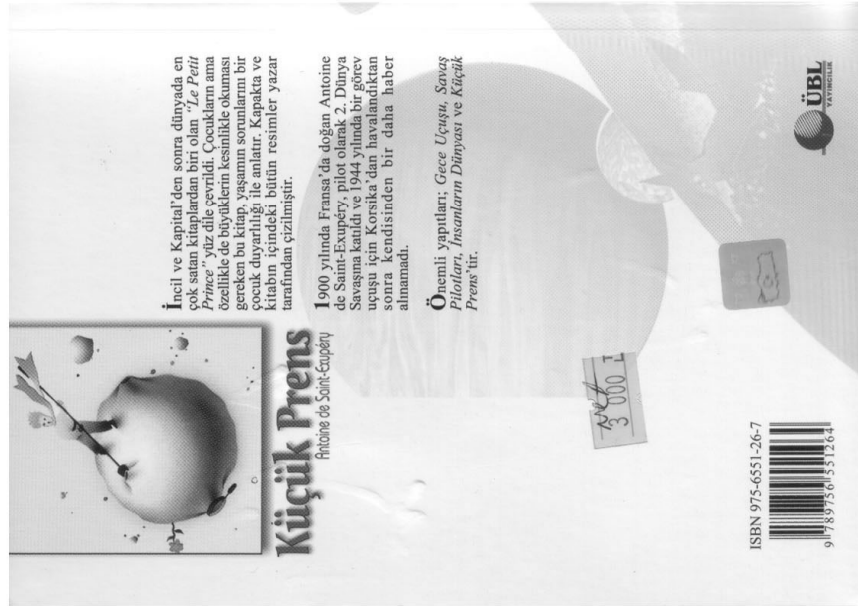
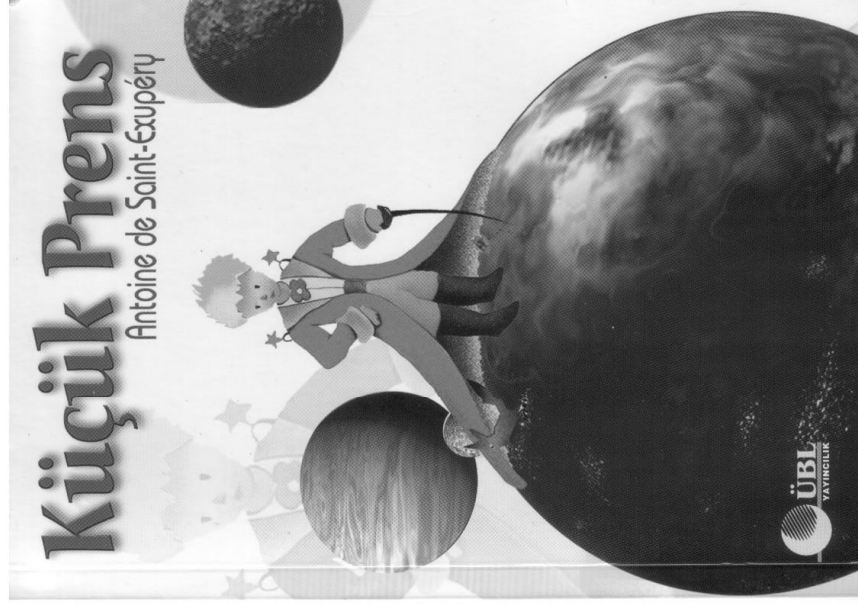
Tek başına yaşayan ve hiç de tertipli biri sayılmayan Bayan Bartolotti, adresine yanlışlıkla gelen bu aşırı düzgün çocuğu pek sevdi. Arkadaşı Eczacı Egon ve komşu kızı Kitti Rusika da öyle... Ancak, yanlışlıkla gönderilen paket günün birinde geri istenmesin mi! İşte o zaman olanlar oldu!..

ISBN 9789758142859

Günışık
Kitaplığı

Per Olov Enquist

ÜÇ MAĞARA DAĞI

Mina altı yaşındaydı, sarı saçları, yeşil gözleri vardı ve anaokulundaki erkekler onun çok şeker bir kız olduğunu düşünüyordu. Ama Mina onlara hiç yüz vermiyordu. "İnsan her şeye dayanabilir, aşka bile" demişti annesi.

Bir gece Mina henüz uykuya dalmıştı ki, poposunu bir timsah ısırdı. Mina onu tanıdı, çünkü babasının kazağında bu timsahın resmi vardı. Şimdi resimde olduğundan daha büyüktü ve hareket ediyordu. Mina sert bir sesle ona:

- Babamın kazağından kaçtın ha! Bu ne yaramazlık, çabuk tekrar kazağa yüz, yoksa baba çok kızar! demişti.
- Ama timsah asık bir suratla Mina'ya bakmış ve "Ben Kongo Irmağında yüzen tehlikeli bir timsahım" diye kafa tutmuştu. "Ayağımı denk al" diye de uyarıyordu Mina'yı.
- Asıl sen ayağımı denk al! demişti Mina. Ve derhal babasının kazağına yüz!
- Hadi oradan! demişti timsah öfkeyle. Ve sıçrayıp Mina'nın poposunu ısırılmıştı.

...

- Ben nereye keşif yolculuğu yapacağımızı biliyorum, dedi dede. Üç Mağara Dağı'na çıkacağız. Bu işi başarımlar bir daha asla korkmazlar. Hiç bir şey korkutamaz onları.

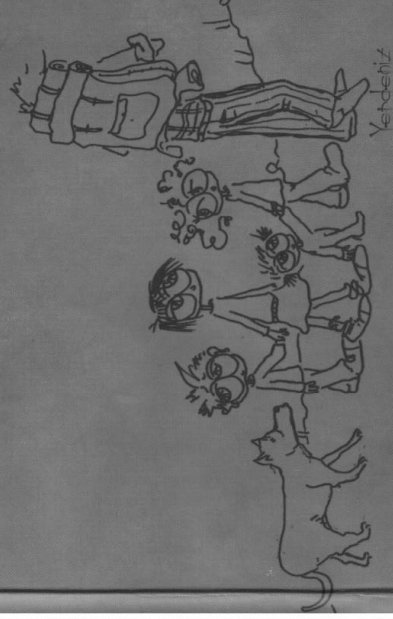
- Çok mu tehlikeli? dedi Mina endişeyle.

- Eğer sağlam bir ekip kurarsan, değil. Bir keşif yolculuğunda hiçbir şeyden korkmamak gerekir.

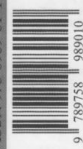
- Timsahlardan bile mi?

- Özellikle onlardan.

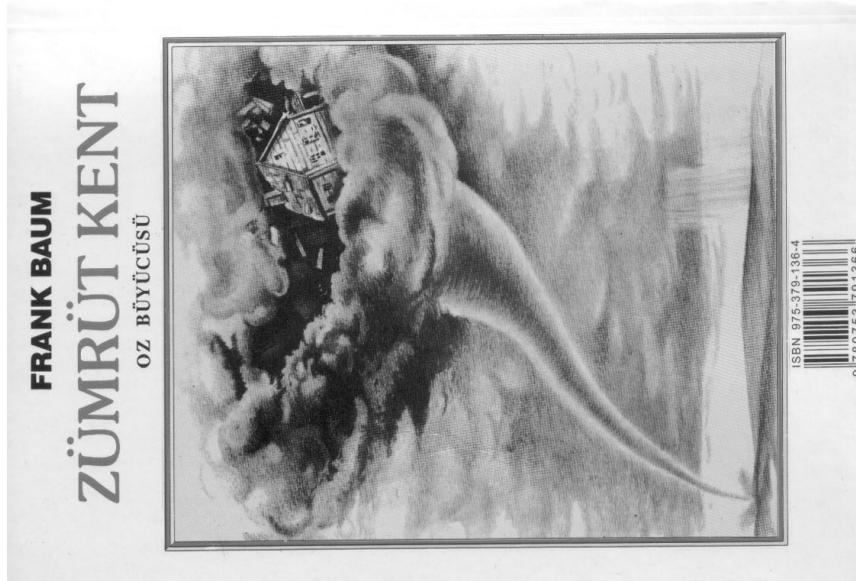
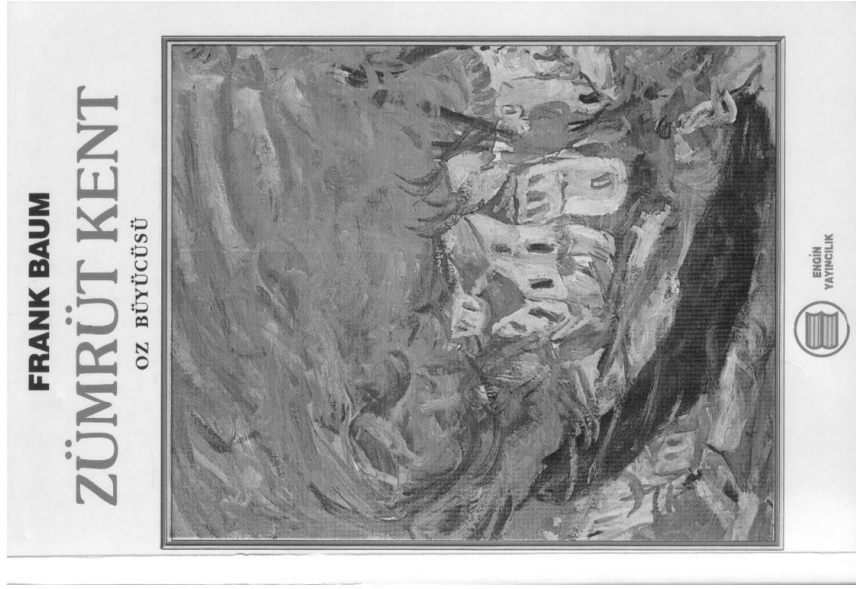
...

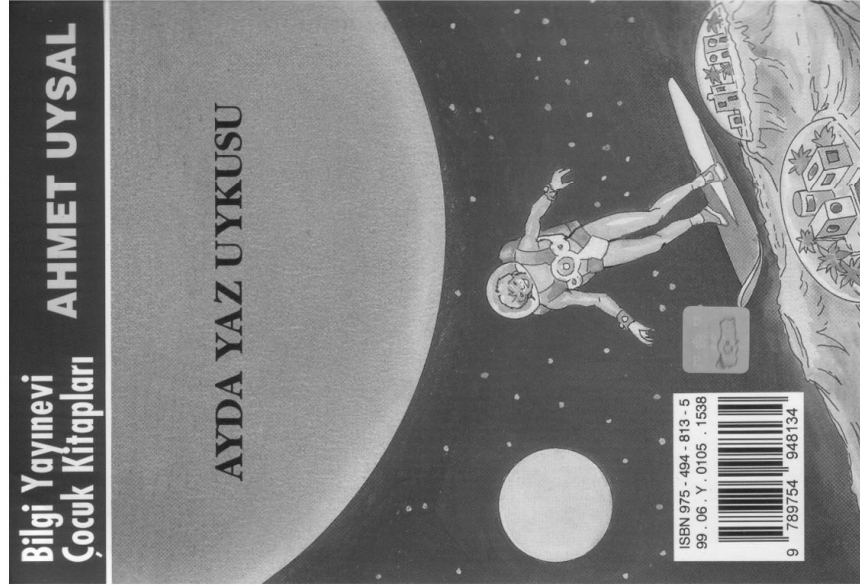
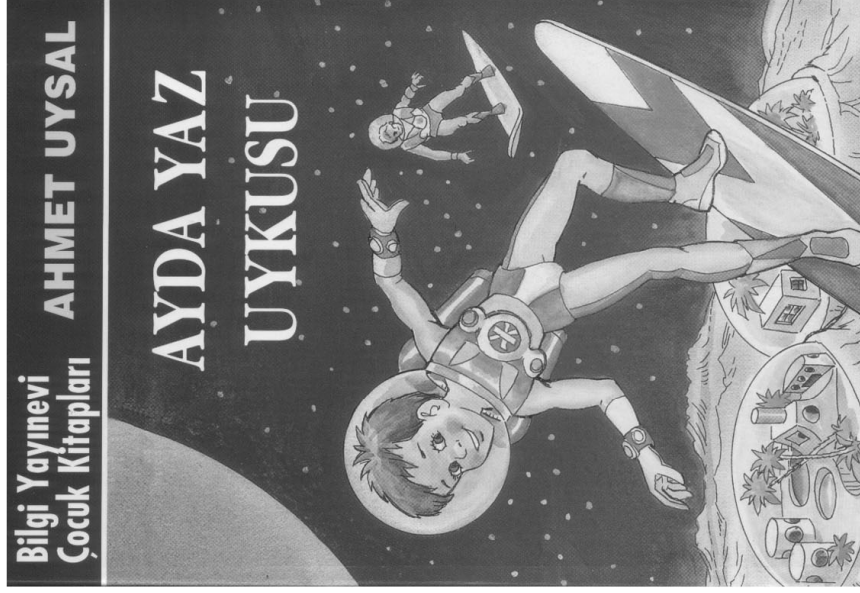

ISBN 975-8989-01-4

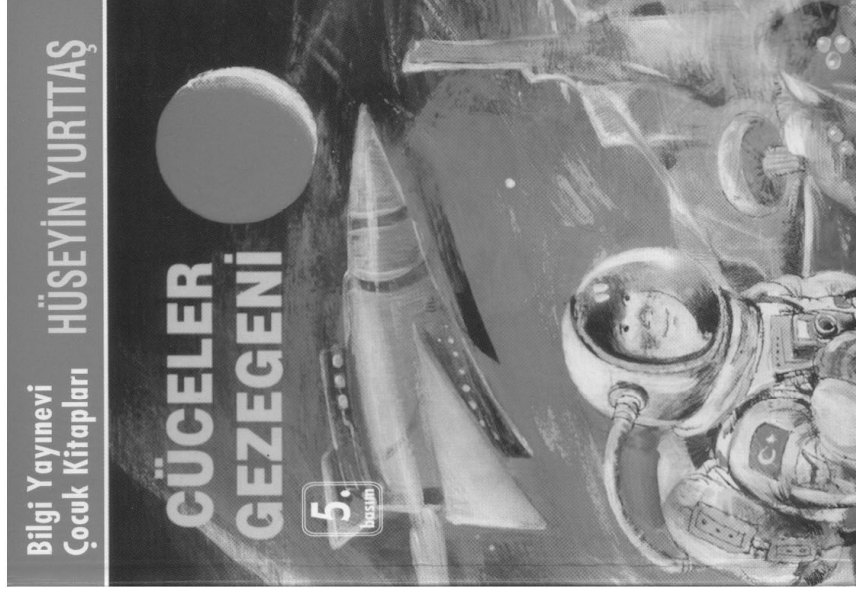
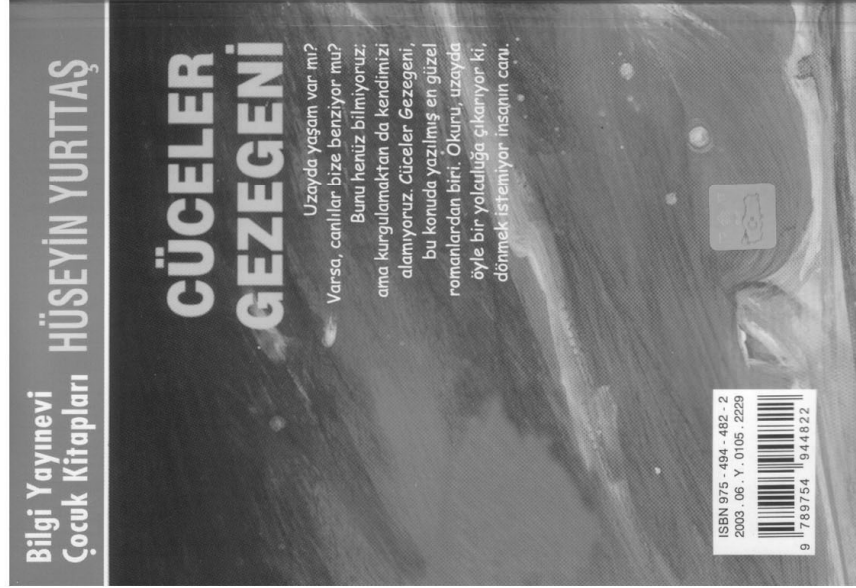

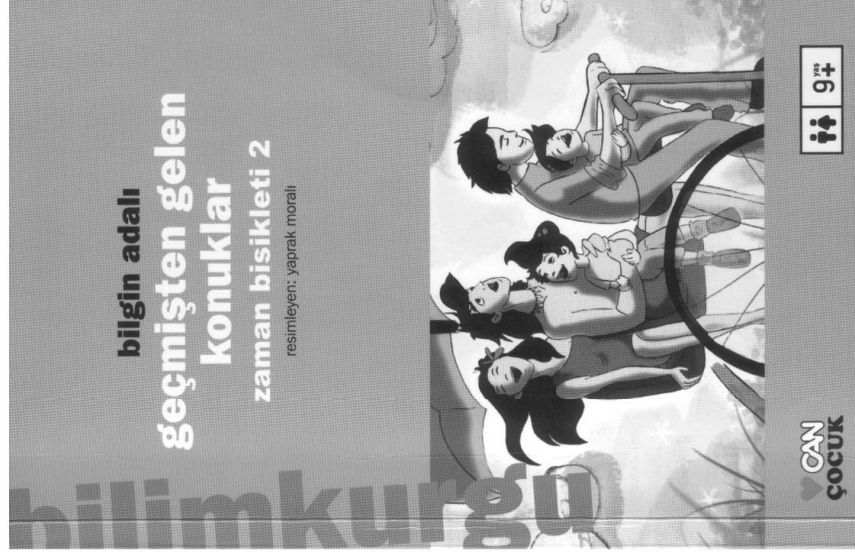
Adrena
A T I N E P I N İ

Deniz ile Cansu sınıf arkadaşlarıdır ve aynı sokakta oturmaktadırlar. Bir gün sokağa Bilim bey adında bir uzay araştırmacısı taşınır. Cansu ile Deniz'in merakları, onları Mars'a yolcu etmeye yetecektir. Bilim beyin asistanı olarak

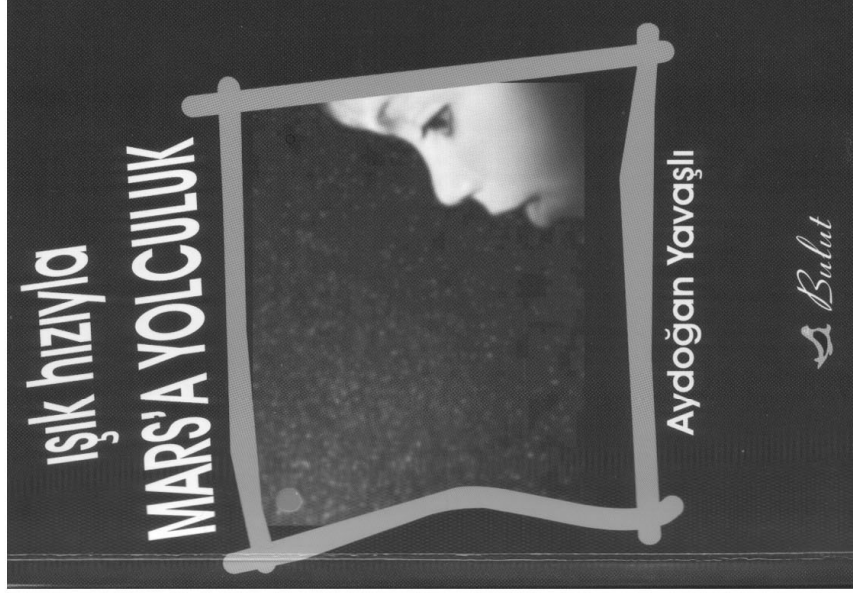
Mars'a yaptıkları yolculuk sonucunda evrenin birçok gizmini de çözme fırsatını yakalarlar.

Fakat bu gizleri çözmenin bir bedeli vardır: Heyecan!

Aydoğan Yavaşlı'nın usta kalemi, bu kez sizi de ışık hızıyla Mars'a götürüyor ve akıllı almaz serüvenlere sürükliyor.

Okurken çok şey öğreneceğiniz, heyecanın doruklarında gezineceğiniz bir roman bu. Bulut Yayınları da bu kadar ilginç bir kitabı sizlere sunmaktan heyecan duyuyor ve bunu sizlerle paylaşmak istiyor. Hadi bakalım, hazırlıklarımızı yapın. Yolculuk başlıyor!

ISBN 975-286-072-9

Bulut

Bilgi Yayınevi
Çocuk Kitapları

SULHI DÖLEK

KAHKAHA TARLASI

Bir kuraklık yüzünden her şeylerini Obur Ağa'ya
kaptıran Kestane köyü halkının umutları, Bilgi ile
Suna'nın köye gelişleriyle yeniden yeşerecek,
yüzleri eskisi gibi gülecek mi acaba?

ISBN 975 - 22 - 0040 - 0
2003 .06 . Y . 0105 . 2253
9 789752 200401

Bilgi Yayınevi
Çocuk Kitapları

SULHI DÖLEK

KAHKAHA TARLASI

Çetin Öner KARGALAR KARA DEĞİLDİ

Çetin Öner adını *Can Yayınları*'nın çocuk kitaplarını izleyen okurlarımız çok iyi bileceklerdir: Önce *Güllü-bik* adlı o çok güzel kitabıyla tanındı **Çetin Öner**, (bir horozla bir çocuğun dostluğunu anlatan bu kitap daha sonra filme de çekildi) sonra *Mavi Kuşu Gören Var Mı*, sonra da *Portakal* adlı kitapları yayımlandı. **Kargalar Kara Değildi** adlı bu kitabında, yazar, kargaların çok önceleri beyaz olduğunu öne sürüyor ve değişen dünyaya içinde beyaz bir kargacığın öyküsünü anlatıyor. "Kargalar kara, kapkara kuşlardır" diyeceksiniz. Haklısınız. Ama bakın **Çetin Öner**, şöyle bir açıklama yapıyor: "Ama kargaların yıllar önce bambaşka kuşlar olmadığını nasıl söyleyebiliriz? Tıpkı yarınki dünyanın, dünki ve bugünkü dünyadan çok başka olabileceği gibi. Dünya değişiyor. Kuşlar, bitkiler de değişiyor. Bir karga, bir tek beyaz kargacık neden değişmiş olmasın?"

Kapak resmi: SINAN GÜRDAĞCIK

ISBN 975-510-341-4

9 789755 110341
http://www.can yayinlari.com

KDV İÇİNDİR

Çetin Öner KARGALAR KARA DEĞİLDİ

Resimler: SINAN GÜRDAĞCIK

7 yaş
ve
üstü